

Zalaegerszegi Füzetek 6.

Foki Ibolya

ZALAEGERSZEG
1850-1860.

A város igazgatási szervezete és tisztviselői az
abszolútizmus idején

Zalaegerszeg, 2000

Zalaegerszegi Füzetek 6.

Sorozatszerkesztő: Kapiller Imre

Szerkesztő: Foki Ibolya

Lektor: Simonffy Emil

Számítógépes szedés és tördelés: Ujváriné Kocsmár Margit
Domján Gyula

A sorozatterv borítója Bogár Csaba, Kotnyek István valamint
a Magyar Nemzeti Múzeum fotóinak felhasználásával készült

A borítón: A zalaegerszegi " új városháza" terve 1862

Sorozatterv és tipográfia: Orbán Ildikó

ISBN 963 00 27690

ISSN 1418-5407

Kiadja

a Zalaegerszeg Kulturális Örökségéért Közalapítvány
Zalaegerszeg, Kossuth Lajos u. 17-19.
Felelős kiadó: Gyimesi Endre

Tartalomjegyzék

A katonai kormányzat időszaka 1849-1850	7
Az abszolutista rendszer berendezkedése	7
A tanácsbeliek	11
A "képviselő"	22
Bizonytalansági tényezők	24
A provizórium kora 1851-1853	27
A községi igazgatás általános jellemzői	27
Változások az egerszegi önkormányzatban 1851-ben	33
Panasz a városi tanács ellen	35
<i>Az előzmények</i>	35
<i>A vádalk.</i>	37
<i>A háttér</i>	46
Javaslatok és intézkedések a községi utasítás kapcsán	52
Az önkormányzat működése 1851-1853	58
<i>Általános rendelkezések</i>	58
<i>Új városbíró</i>	60
<i>A választmány</i>	64
<i>Szolgaszemélyzet, fertálybírók</i>	65
Városi bíráskodás	68
A definitívum 1853-1860	72
Új közigazgatási rendszer	72
Az önkormányzat az 1850-es évek közepén	73
<i>A tanács és a választmány</i>	73
<i>A szolgaszemélyzet</i>	88
<i>Pénzügyek</i>	90
Az egerszegi önkormányzat átszervezése	93
<i>Új szempontok a városok igazgatásában</i>	93
<i>Rendezési javaslatok</i>	97
<i>A helytartósági osztály döntése</i>	109
<i>Ki legyen a polgármester?</i>	115
<i>A községtanács</i>	118
<i>Új tisztikar</i>	127
<i>Az önkormányzat működése 1858-1860</i>	145
Változó idők	154

Függelék	165
Rövidítések jegyzéke	166
Jegyzetek	169
Névmutató	178

A KATONAI KORMÁNYZAT IDŐSZAKA 1849-1850

Az abszolutista rendszer berendezkedése

„Nemzetek szabadságának legszilárdabb alapja az önkormányzás. Hol a nép ismeri és védi jogait, hol ismeri és betölti kötelességeit, ott nincs erő, nincs hatalom, mely a kivívott szabadságot többé legyőzhesse.”

Ezen szavakkal öntött reményt a megye lakosságába Csertán Sándor zalai kormánybiztos¹ akkor, amikor az orosz intervenciós csapatok már átlépték a magyar határt, s a hősieles küzdelem ellenére megyénkben is megkezdődött a szabadságharc itteni eseményeinek zárófejezete. Vajon indokolt volt-e ez az optimizmus? Remélhetettek-e „önkormányzás”-t a frissen megszerzett polgári jogokat gyakorolni óhajtok, hogy jogaik érvényesítésével autonóm keretek között kötelességeiket is teljesíthessék?

Az, hogy az önkormányzati jogok gyakorlására a veszített szabadságharc után egyáltalán valamilyen formában lehetőség nyílik-e, mindenekelőtt az ország birodalmon belüli státuszának mikéntjétől függött. A Ferenc József által 1849. március 4-én kibocsájtott birodalmi alkotmány Magyarországot, társországairól leválasztva, az egy és oszthatatlan császárság részévé nyilvánította, de egyes előjogokat még fenntartott számára. Az alkotmány a községi közigazgatást² illetően bizonyos fokú autonómiát kilátásba helyezett, a községek alapjogai közé sorolta többek között a képviselők megválasztását, a községek saját ügyeinek önálló intézését. Az 1849. április 14-i függetlenségi nyilatkozat után azonban, az ún. jogeljárás elméletére alapozva, a bécsi kormánykörökben megerősödött az a meggyőződés, hogy a Magyarország feletti uralmat csak az oktrojált alkotmányban biztosított előjogok félretételével, az országnak az összbirodalom egységes államszervezetébe való teljes beillesztésével lehet megvalósítani. A katonai megszállás után, bár az alkotmány elvileg még érvényben maradt, az ország belső igazgatásával kapcsolatosan kiadott rendelkezések ezt a szándékot tükrözik.³

Az 1849 júniusa óta ideiglenes jelleggel kiépülő magyarországi államapparátus szerkezetét először az 1849. október 24-én közzétett

„ideiglenes közigazgatási rendezet” szabályozta. Ennek értelmében az országot a katonai és polgári kormányzat egyesítésével öt katonai kerületre osztották. Egy-egy katonai kerület két-három polgári kerületet foglalt magába, a polgári kerületek pedig általában 3-4 korábbi magyar megye területét ölelték fel.

A katonai kerületek élén a kerületi parancsnok és egy-egy miniszteri biztos, a polgári kerületek élén a kerületi főispán címet használó kerületi főbiztos, a polgári kerületeket alkotó megyék élén pedig a „megyei főnök” címmel felruházott kormánybiztos állt. A megyéken belül politikai igazgatási járásokat alakítottak ki, élükön az „igazgató szolgabíró” címet viselő járási biztossal. Az „ideiglenes közigazgatási rendezet”-hez csatolt utasítás értelmében a kerületi főispán hatáskörébe tartozott többek között a mezővárosok előjáróságának kinevezése, továbbá: ezen városok „hivatalnokainak személyzeti állapotját kellőleg szabályozni, onnan minden nélkülözhető működőt eltávolítani, a megtartandó hivatalnokok járandóságait működésükkel illő arányba hozni.” Az utasítás kimondta, hogy a községek igazgatását egyelőre az eddigi törvényes rendeletek alapján kell ellátni. Benne állt azonban az is, hogy „a felkelésben kompromittált, vagy érzelmük miatt meg nem bízhatóknak tapasztalt egyének, nemcsak a megyei, kerületi és városi felsőbb hivatalokból, hanem alsóbb szolgálatokból is, mint jegyzők, helységbírák, esküdtek, oskolatanítók ... minden tekintet nélkül azonnal elmozdítandók, s helyeik jó érzelmű, becsületes, a császári kormányhoz ragaszkodó oly személyek által, kik hivataloskodásukhoz megkívántató nyelvbeli jártasságukon kívül a lakosság bizodalját is bírják, betöltendőik.”⁴

Zala megyébe 1849 július közepén vonultak be végleg a császári seregek. Nyár végére a megye teljes katonai megszállás alá került.⁵ Ezt követően itt is megindulhatott az új önkényuralmi rendszer kiépítése. Zala megye a soproni katonai kerületen belül először a pécsi, majd 1849 novemberétől a székesfehérvári polgári kerülethez tartozott.⁶ Az „ideiglenes közigazgatási rendezet”-ben foglaltak végrehajtását Bogyay Lajos kormánybiztosi kinevezése után, 1849 november közepén kezdték meg. A Muraköz 1849-ben bekövetkezett elcsatolása miatt területileg kisebbé vált megyében megváltoztatták a járási beosztást és hamarosan sor került a községi előjáróságok, városi tisztikarok megújítására is.

Zalacgerszegen az 1848. május 28-án megválasztott képviselő-

testület a császári csapatoknak a megyeszékhelyen történt első megjelenésekor, 1849 januárjában gyakorlatilag beszüntette működését és átadta helyét az 1844-1846. között kidolgozott reformjavaslatok folytán életre hívott, korábbi városi közgyűlésnek, amelyen az 1848-as városi képviselők már csak korlátozott számban vettek részt.⁷ Az önkormányzat másik testülete, az 1848. május 23-án megválasztott tanács és az ugyancsak ekkor újjáválasztott tisztviselők, az élen Pathy János városbíróval, 1849 végéig hivatalban maradtak. A katonai megszállást (1849. július 14.) követően egyelőre a kivárás álláspontjára helyezkedtek és tovább intézték a város hétköznapi ügyeit. A polgárok nyugalomát háborgató korhelyek és garázda kóborlók megfékezésére kötelezővé tették a város lakosai számára az éjjeliőri szolgálatot, gondoskodtak új városi csordás szegődtetéséről, a toronyóra karbantartását más órásmesterre bízták stb.⁸ A megszállás közvetlen következményeként legelőször az ebből adódó anyagi terhekkel kellett szembenézni. A cs. kir. seregeknek fizetett hadisarc összegét a tanács utólag a polgároktól szedte be⁹ és természetesen az itt állomásozó katonaság ellátásából is részt kellett vállalni. Nem messze volt már azonban november, amikor a városi tisztújításokat hagyományosan tartani szokták. (Ez alól csak az 1848-as év jelentett kivételt, mivel Szemere Bertalan belügyminiszter már 1848. április 20-án elrendelte a városi tisztújításoknak az új törvények alapján történő végrehajtását.¹⁰) 1849 novemberének közeledtével tehát felmerült a kérdés, hogy mikor és hogyan lehetne a soron következő tisztújítást lebonyolítani. A város 1849. október 21-i közgyűlése ezzel kapcsolatban így foglalt állást: „Minthogy az, ha valjon a városok e jelenlegi állásukban meghagyattatnak-e, avagy másképp rendeztetni fognak, még most nem tudatik, a tisztújítás a cs[ászári] k[irályi] biztos úrnak megérkezteig elhalasztatni rendeltetik.”¹¹

Bogyay Lajos kormánybiztos aztán rövidesen eloszlatta az ez irányban támadt kételyeket. Rá hárult ugyanis az a nem könnyű feladat, hogy érvényt szerezzen azoknak az irányelveknek, amelyeket a cs.kir. kormányzervek a hazai közigazgatásban szerettek volna meghonosítani. Ennek lényegét a közigazgatás racionalizálása, a lehető legkevesebb hivatalnokkal a lehető leghatékonyabb munkavégzés jelentette. A közigazgatás igazságszolgáltatástól való elválasztásának, a hatósági intézkedő fokozatok elkülönítésének, a hatáskörök éles elhatárolásának, a szakigazgatás kiépítésének, a szabályo-

zott ügyvitelnek a keretei között pontos, lelkiismeretes munkát és nem utolsósorban szaktudást vártak el a hivatalnokoktól. Ebben a rendszerben nem volt helye fölösleges állásnak és fölösleges tisztviselőnek. Tiszta, áttekinthető viszonyokat kívántak, mindezt szigorú alá- és fölérendeltséggel ötvözve, ahol a fölöttes hivatalnok tekintélye előtti meghajlás, a feltétlen engedelmesség alapvető követelménynek számított. Ezáltal persze a legalacsonyabb szintű közigazgatási szerveket egyszerű végrehajtó apparátussá degradálták, és az önálló kezdeményezést rendkívül szűk korlátok közé szorították. Mindezzel a bécsi kormányiszervek a rendezett állam képzetét szerették volna kelteni a meghódított ország polgáraiban és azt remélték, hogy a polgári jogviszonyok létrehozásával, a szabályozott, gördülékeny ügyintézással könnyebben elháríthatják a tőkés fejlődés útjában álló akadályokat; az anyagi felemelkedés lehetőségeinek megteremtésével pedig majd a lakosság szélesebb rétegeinek bizalmát is meg tudják nyerni.¹²

Ezeket az elveket azonban - különösen a községi, városi közigazgatás szintjén - csak részben sikerült átültetni a gyakorlatba. Mindjárt a kezdet kezdetén ugyanis jó néhány olyan kérdés vetődött fel, amelyre egyelőre senki nem adott választ. A közigazgatás és igazságszolgáltatás szétválasztásával pl. jelentősen csökkent a városok bíraskodási jogköre. Ezért szükség lett volna annak tisztázására, hogy megmaradt feladatkörüket hány és milyen beosztású tisztviselővel tudják rendesen ellátni. S ugyancsak a közigazgatás és igazságszolgáltatás elkülönítéséből eredően jelentkezett egy általánosan felmerülő probléma. A bírói hatalom és a közigazgatási működés összefonódása mindaddig magától értetődőnek látszott a hazai lakosság számára. A közigazgatási szervek rendeleteik érvényre juttatásához bíraskodási jogkörüket is felhasználhatták. Most azonban attól lehetett tartani, hogy ha nyilvánvalóvá válik, hogy a hivatalnokok a rendeleteiknek való ellenszegülést vagy a törvénnyellenes magatartást nem tudják saját hatáskörükben megtorolni, hanem emiatt egy tőlük független bírósághoz kell fordulniuk, akkor a megszálló hatalom politikájának letéteményeseiként még annyi tekintélyük sem lesz a nép előtt, mint eddig.¹³ Pedig a bizalomépítésnek, mint a rendszer lélektani stabilizáló erejének, fontos szerepet szántak.

Ezért a városi tisztviselők esetében nemcsak azok számát és beosztását kellett volna mielőbb kijelölni, hanem jövőendőbeli szere-

püket is mihamarabb körül kellett volna határolni, lehetőséget nyújtva arra, hogy rendeleteik figyelmen kívül hagyásáért elégtételt vehessenek. Ehhez képest a kezdeti időszakban még a városok élére állított testületek elnevezését illetően is bizonytalanságok adódtak. Lehet-e például az előljárást az új rendszerben is előljárásnak hívni? - és hasonlók. Kérdésként vetődött fel az is, hogy a tisztviselők honnan kapják ezután a fizetésüket: a várostól, az államtól, vagy feladatkörüktől függően mindkettőtől?¹⁴

A tanácsbeliek

A sok nyitott kérdés mellett egyedül az látszott biztosnak, hogy Zala megye feudális kori mezővárosai közül a rendezett tanácsal bíró településeket¹⁵ tekintik városi jogállásúnak. Nagykanizsa, Keszthely, Sümeg és Tapolca mellett Zalaegerszeg is ezek közé tartozott. S az is biztos volt, hogy a zalai városokat eztán irányító testületeket nem választják, hanem kinevezik. Az ostromállapot viszonyai az önkormányzati választások lehetőségét eleve kizárták. Az új előljárásgok megalakítása ezért mind a városokban, mind a falvakban csak kinevezés útján történhetett. Az utóbbiakban ez a járási szolgabírák közreműködésével zajlott, akik Bogyay Lajos kormánybiztosi kinevezése után hamarosan megkapták tőle az ezzel kapcsolatos utasítást. A városok új közigazgatási szervezetének létrehozását azonban a megyefőnök saját, közvetlen felügyelete alatt kívánta végrehajtani.¹⁶ A fent említett bizonytalanságok viszont megnehezítették ezen szándék következetes megvalósítását. A városi tisztviselők helye és szerepe az új közigazgatási rendszerben egyelőre még a kormánybiztos előtt is tisztázatlan volt. Mivel e tekintetben addig valószínűleg saját belátása szerint cselekedett, 1849. december 7-én - kinevezése után három héttel - a megyei közigazgatás újjászervezése kapcsán készített jelentésében arra vonatkozóan kért utasítást a kerületi főispántól, hogy a városokban "mennyi egyén alkalmaztassék, s ezek mily fizetéssel, minő pénztárból láttassanak el."¹⁷ Válasznak a levéltári iratokban nincs nyoma, ezért feltételezhetjük, hogy Bogyay Lajos - konkrét instrukciók hiányában - a későbbi, felsőbb jóváhagyás reményében kezdte meg 1849 végén, 1850 elején a városi

önkormányzati szervek felállítását. Erre mindenütt egy ún. "előlegetsen tartott tanácskozmány" után került sor. Arról, hogy ezen a tanácskozáson kik vettek részt, sajnos nem beszélnek forrásaink. Csak annyit tudunk, hogy a tisztviselőket az ott javasoltak figyelembevételével, az ún. "józanabb s kormányhűbb" polgárok közül nevezte ki a kormánybiztos, s létszámukat a korábban említett elveknek megfelelően a lehető legalacsonyabban szabta meg.¹⁸

Zalaegerszezen 1849. december 31-én történt meg a kinevezés, amelynek során a forradalom és szabadságharc alatt megválasztott tisztviselőket a következők váltották fel:

városbíró:	Pathy János	földbirtokos
jegyző:	Árvey István	ügyvéd
tanácsosok:	1. Móczér István	
	2. Ráizinger József	földbirtokos
	3. Handler István	kereskedő
	4. Horváth Imre	szíjgyártó
	5. Páslek Imre	csizmadia
	6. Takács Pál	szűrszabó (?)
pénztárnok és		
kamarás:	Tivalt Ferenc	ács
gyámtya:	Horváth Károly	festő

Az újonnan hivatalba lépő tisztikar mind összetételét, mind létszámát tekintve lényegesen különbözött az 1848. május 23-án megválasztott tisztikartól. Az első szembetűnő különbség a tanácsosok számának felére csökkentése. Az addig hivatalban lévő tanácsosok közül egyedül Ráizinger József lett most is tanácsos. Rajta kívül még két személyt találunk az 1848-as tisztikarból a tanácsosok között: a korábbi jegyzőt, Móczér Istvánt és Páslek Imrét, aki addig gyámtyaként az árvák érdekeit képviselte. Az utóbbi tanácsos másik három társával, Handler Istvánnal, Horváth Imrével és Takács Pállal együtt annak idején tagja volt az 1848. május 28-án megválasztott városi képviselő-testületnek. Az eddig ugyancsak tanácsosként működő Tivalt Ferencet most pénztárnokká és városi kamarássá nevezték ki. Teljesen új a jegyző, Árvey István személye. A mostani gyámtya, Horváth Károly nevét 1848-ban sem a városi képviselők, sem a tisztviselők között nem találjuk, utoljára az

1840-es évek első felében töltött be városi tisztséget. A bíró, Pathy János, aki 1846 végétől állt a város élén, pozícióját most is megtartotta.¹⁹

Az újonnan kinevezettek névsorát fel kellett küldeni jóváhagyásra a kerületi főispánhoz. Az ottani döntés megszületéséig kizárólag ez a testület volt hivatva a város ügyeinek intézésére. Az 1848-as törvények szerinti képviselő-testület működéséről, vagy a korábbi városi közgyűlések tartásáról természetesen szó sem lehetett. Az 1850. január 24-i tanácsülésen a járási szolgabíró átadta a városnak a birodalmi alkotmány szövegét, majd ezt követően felolvasták azt. A szélesebb körben való megismertetés érdekében a tanács a következő határozatot hozta: » Minthogy pedig szükséges volna, hogy ezen birodalmi alkotmány az összes városi lakosságnak tudomására jöjjön - jelenleg pedig a községi gyűlések tartása eltiltva lévén - azért ezen alkotmány a szokott mód szerinti kihirdetések útján vasárnapokon fog közhírré tétetni.²⁰ A »szokott mód« a vasárnapi istentisztelet után a piactéren való kidobolást, vagy a városháza falára való kifüggesztést jelentette.

Az önkormányzati jogok gyakorlása terén az új rendszer a városokon belül létező zsidó közösségeket is szűk térre szorította. Bár a nemzetiségek nyelvhasználatát tiszteletben tartották, az egész birodalmon belüli egységes közigazgatás megteremtésének a szándéka, a birodalmi eggyéolvasztás eszméje nem tűrt meg semmi olyan autonóm gondolatot, öngazgatási törekvést, amely a rendszer hierarchikus államigazgatási szerkezetébe nem volt szervesen beilleszthető, azon belül valamiféle különállást szimbolizált. Ebből kifolyólag Zalaegerszegen is megszüntették az önálló zsidó önkormányzatot, és azt egy szigorúan csak a vallási és azzal kapcsolatos gazdasági ügyek tárgyalására felhatalmazott választmánnyal helyettesítették.²¹

Bogyay Lajos 1850. március 17-én összegezte először a zalai városok igazgatásának átszervezése során szerzett tapasztalatait. Dőry Gábor kerületi főispánhoz intézett jelentésében elmondja, hogy a nevezett mezővárosok a célszerűtlen gazdálkodás és jövedelmeik hűtlen kezelése miatt teljesen el vannak adósodva. Tisztviselőiknek ezért - írja a kormánybiztos - oly csekély fizetést adnak, hogy azoktól egyrészt hivatalos feladataik rendes teljesítését elvárni nem lehet, másrészt ilyen körülmények között »a megvesztegetésnek is oly tág mező tartatott nyitva, hogy a vétkek aljasságaiba legtöbbször ily me-

zővárosi tisztviselők süllyedtek." Mivel pedig "az újabb rendszer a hivatalnokok legalsóbb fokán is oly egyéneket igényel, kik kötelességeiket lelkiismeretesen, pontosan, s minden részrehajlás nélkül teljesítik, azért bátor vagyok M[éltósá]goknak alázatosan javallatba tenni, hogy a m[ező]városi tisztviselők, kik jövőre mint közhivatalnokok a népnek közvetlen kormányzatával megbízzák, oly fizetést nyerjenek, melyből megélhetvén, idejüket és tehetségüket hivatásuknak szentelhessék." Ennek érdekében Bogyay Lajos indítványozta, hogy a városi tisztviselők fizetésüket ezután az államtól újból kérte a tisztviselők létszámát, fizetését, beosztását, hatáskörét stb. rögzítő hivatali utasítás kiadását.²²

A kerületi főispán nem hagyta jóvá a kormánybiztos által fogamatostott kinevezéseket. Ennek fő oka az volt, hogy a városi tisztviselőket ezentúl is az illető városoknak kellett eltartani, nem kaphattak az államtól fizetést. Miután Döry Gábor erről Bogyay Lajost felvilágosította, kimutatást kért a zalai városok előljáróinak korábbi fizetéséről, valamint a városok bevételeiről és kiadásairól annak érdekében, hogy a tisztviselői állomány nagyságát a városok tényleges teljesítőképességéhez mérten tudja megszabni. A kért kimutatásokat két változatban a zalaegerszegiek is elkészítették. A feltehetően korábban keletkezett, láthatóan sebtében összeállított verzióban sokkal kedvezőtlenebb a bevételek és kiadások aránya, mint a későbbi, részletesebben kidolgozott és a kerületi főispánnak eljuttatott kimutatásban. Az előbbiben a bevételeket 4513, a kiadásokat 4031, az utóbbiban a bevételeket 4863, a kiadásokat 3852 váltóforintra és 40 krajcárra tették. Valószínűleg azért cselekedtek így, hogy a város anyagi helyzetét - az eladósodás ellenére - a felsőbb hatóságok előtt a lehető legkedvezőbb színben tüntessék fel. Így remélni lehetett, hogy az 1849. december 31-én kinevezetteknel lényegesen népesebb, előbbi hivatali és szolgazemélyzetet megtarthatják. Jellemző, hogy a kiadások tervezésekor továbbra is a korábban szokásos 12 tanácsossal számoltak, s a fizetéseket szintén az addigi nagyságrendnek megfelelően állapították meg. Az egyes tisztviselőket megillető hagyományos járandóságokat, úgymint széna, tűzifa, gyertya stb., ugyancsak tekintetbe vették.²³ Éppen úgy, mintha minden a régi mederben folyt volna tovább. A kimutatást elkészítő egerszegi előljáróság feltehetően tisztában volt hivatali megbízatásának ideiglenessé-

gével, a végleges megoldást azonban csak a régi keretek között tudta elképzelni, figyelmen kívül hagyva, hogy az új politikai rendszer a közigazgatás racionalizálásának célkitűzéséből kiindulva, a városok igazgatási szervezetében is lényeges változtatásokat kívánt életbe léptetni. Ennek azonban egyelőre még csak az első jelei mutatkoztak.

A beérkezett kimutatásokat a megyefőnök továbbküldte a kerületi főispánnak, s ez alkalommal ismételten kérte a városi tisztviselők szolgálati viszonyait, fizetését stb. szabályozó utasítást.²⁴ Ez még mindig nem érkezett meg, megjött viszont az a felsőbb rendelkezés, amelynek értelmében a közigazgatás és igazságszolgáltatás szétválasztása folytán a városi tanács előtt folyamatban lévő pereket be kellett szüntetni, s azokat a róluk készült jegyzék kíséretében át kellett adni a helyettes törvényszéki elnöknek. A tanács ezentúl csak szűk körű községi bíraskodási tevékenységet folytathatott. Emiatt az addigi gyakorlat szerinti, hetenkénti kétszeri tanácsülés feleslegessé vált, ezért úgy döntöttek, hogy ezután rendszeresen csak heti egy ülést tartanak. "Éspedig, hogy minden vallásfelekezeti a törvénykezésben innepje által gátolva ne legyen, ülési napul péntek tüzetik ki" - mondta ki a tanács. Azt is hozzátették, hogy ha erre a napra ünnep esik, akkor az előtte lévő csütörtökön üléseznek.²⁵

Bár a város hivatalukban véglegesen még meg nem erősített vezetői maximális együttműködésre törekedtek a felsőbb hatóságokkal, s igyekeztek minden utasítást pontosan végrehajtani, annyi bizalmat mégsem sikerült kiérdemelniük, hogy a hagyományos húsvéti határjárás 1850 tavaszán megtarthassák. Az adott politikai viszonyok között minden olyan gyülekezés és összejövetel, amely fölött nem lehetett teljes mértékben biztosítani a hivatalos felügyeletet, gyanúsnak számított, ezért inkább betiltották őket. Az egerszegiek határjárási szokását is ilyennek minősítették. Így a húsvéti készülődés közepette kénytelenek voltak a város jegyzőkönyvébe a következő sorokat rögzíteni: "A régi szokás szerint divatozó húsvét éjjeli innepélyes határjárás az ostromállapottal, s annak szigorú szabályaival öszve nem férhetvén, azon éjjeli határjárás ezen évre megszüntetik. A Kálvária hegyre húsvét reggelén kimenni szokott processió megmaradván, miről is a városi lakosság közhirdetés útján fog értesíttetni."²⁶

Időközben a kerületi főispán áttanulmányozta a zalai városok

költségvetését, s ezt követően 1850. április 22-én közölte Zala megye kormánybiztosával az itteni városok tisztikarának átalakítására vonatkozó rendeletét. Ebben meghatározta, hogy melyik városban milyen tisztviselőket és mekkora fizetéssel lehet alkalmazni. Döntését elsősorban a városok anyagi helyzete motiválta, de indoklásképpen azt is felhozta, hogy a városok bíraskodási jogkörének korlátozásával teendők is megkevesbedtek, ezért a tisztviselők számát csökkenteni kell. Az egyes állásokra alkalmas konkrét személyek kijelölését a kormánybiztosra bízta, akit ezen döntések meghozatalánál az ún. "bizalmi férfiak" tanácsai segítettek. Ugyanúgy, mint a korábbi "előleges tanácskozmány"-nál, itt sem ismeretes, hogy ezek köre kiből tevődött össze.²⁷

Dőry Gábor fenti rendelete értelmében Zalaegerszegen a következő fizetett állásokat rendszeresítették: 1 városbíró, 1 jegyző, 2 tanácsos, 1 pénztárnok és kamarás, 1 útmester és 1 szállásmester. A tisztviselők közé tartozott még a gyámtya is, akinek munkáját nem a városi pénztárból, hanem az árvavagyonok kamatainak meghatározott részével honorálták. A fenti tisztségeket az 1850. június 18-án megtörtént kinevezés alkalmával a következők nyerték el:²⁸

városbíró:	Pathy János	földbirtokos
jegyző:	Árvay István	ügyvéd
tanácsosok:	Móczér István	
	Horváth Imre	szíjgyártó
pénztárnok és kamarás:	Tivalt Ferenc	ács
gyámtya:	Horváth Károly	festő
útmester:	Tüttösy György	
szállásmester:	Koren Bálint	puskaműves

Amint látjuk a városbíró, a jegyző, a pénztárnok és kamarás, valamint a gyámtya személye változatlan maradt. A tisztviselők számának radikális leépítése elsősorban a tanácsosok létszámának korlátozásában nyilvánult meg. Míg a forradalom és szabadságharc idején 12 tanácsosa volt a városnak, addig 1849. december 31. után már csak hatan, most pedig mindössze ketten töltötték be ezt a tisztséget. Móczér István és Horváth Imre személyében ők is a már 1849.

december 31-én erre a pozícióra kijelöltek közül kerültek ki. Az akkori állapotokhoz képest tehát lényegében csak a két ezúttal létrehozott tisztségre - az útmesterire és a szállásmesterire - kinevezettek tekinthetők újaknak a város vezetésében. A tisztviselők fizetésének megszabásakor - bár a városok anyagi lehetőségei ennek nagyságát meglehetősen behatárolták - tekintetbe vették, hogy közhivatalnokként kevesebb idejük jut majd más jövedelemszerző foglalkozások úzésére, s ezért - mint azt a megyefőnök szorgalmazta - "rendes, s nemüleg fáradozásaitak jutalmazó fizetéssel" kell ellátni őket.

Mindezt tekintetbe véve a jegyző fizetését 300 pengőforintban állapították meg, a pozíciójával együttjáró korábbi juttatásokat (pl. a két szekér széna helyett fizetett összeg, szállásbér, gyertyapénz stb.) azonban szinte teljes egészében elvesztette. Fizetését egyedül a 6 ölnyi tűzifa járandóság egészítette ki. A feudális időkben a városi tanács előtt folytatott perek és örökbevallások utáni jutalék legnagyobb része szintén őt illette, rajta kívül ebből még a bíró és a tanács tagok részesültek. Ez a jövedelemforrás a közigazgatás és igazságszolgáltatás szétválasztásával mindannyiuk számára megszűnt. A városbíró fizetését 200 pengőforintban rögzítették, a két tanácsnok fejé-ként 100-100 pengőforintnyi fizetést élvezhetett, a pénztárnok fizetése pedig 100 pengőforintot tett ki. A két új tisztviselő, az útmester és a szállásmester ugyancsak 100-100 pengőforintot kapott, az utóbbinak ezenkívül még 6 öl tűzifa is járt. A kinevezettek fizetésüket minden negyedév végén a városi pénztárban vehették fel.²⁹

Az újonnan hivatalba lépő tisztikar személyi állományában már rögtön a kinevezés után változás történt, mivel Koren Bálint szállásmester "házi körülményei"-re hivatkozva lemondott hivataláról. Hogy mi rejtett e tapintatos megfogalmazás mögött, azt a hivatal-történetben egy kis kitérőt téve, csupán érdekességképpen mondjuk el. A szállásmester "házi körülményeit" egy, a tanácsülési jegyző-könyvben nagyjából ugyanebben az időben szereplő bejegyzés tartalma világítja meg. Koren Bálint ugyanis 1850. július 19-én azon panaszt tette a tanács előtt, hogy "pazarló neje több házi portékáit alattomosan olcsó áron eladogatta". A panaszos a tanács segítségét kérte ezek visszaszerzéséhez. Bár időközben a vevők a megvett holmit a vételár visszatérítése fejében már csaknem mind visszaad-ták, a tanács a következő döntést hozta: "Mint hogy a vásárlók a pana-szolkodó nejének szerencsétlen pazarló természetét jól ismerték,

másrészeiről azt is tudták, hogy a panaszoló vagyoni állása mellett azon portékák eladására nem szorult, a folyamodó kérésének hely adatik." Az egyetlen vevőt pedig, aki a szóban forgó cikket még magánál tartotta, azok visszaszolgáltatására kötelezték. A feleség pazarlása és az esetlegesen ebből származó perpatvarok feltehetően elvették Koren Bálint kedvét a hivatalviseléstől. A tanácsbeliek helyette egyhangúlag Farkas Gábor városi strázsamestert javasolták, hangsúlyozva, hogy a szállásmesteri és a városi őrmesteri szolgálatot is képes lesz ő maga egy személyben ellátni, s ezáltal a város számára pénzt takarítanak meg. Különösen ez utóbbi okból méltányolta a kormánybiztos a város ajánlatát, amikor Farkas Gábort Koren Bálint helyébe 1850. június 21-én kinevezte. Döntésének indoklásához azt is hozzátette, hogy a strázsamester „jellemé ellen kifogás nem tétetik”. A tanács a biztonság kedvéért azért figyelmeztette az új szállásmestert, hogy mindkét szolgálatában ügyeljen a „pontos és tiszta eljárás”-ra. Ezen „eljárást” Farkas Gábornak úgy tűnik nem sikerült megvalósítania. Szállásmesterként neki kellett törődnie a városban állomásozó és az itt átvonuló katonaság teljes ellátásával. A beszállásolás, az élelembeszerzés, a szükséges fogatok kiállítása stb. mind az ő gondja volt. S mindezt városi őrmesteri tisztségéből adódó teendői mellett végezte. Bár a városnak megtakarítást hozott, a kétféle feladat teljesítése túl nagy tehernek bizonyult számára. Mivel a hozzá fűzött reményeket nem váltotta be, november elején a megyefőnök megfosztotta hivatalától, s a városnak megint új szállásmester után kellett néznie. A szükséges következtetést azonban levonták: a tanács belátta, hogy a szállásmester egyúttal a városi őrmesteri tisztséget is „egyik vagy másik szolgálatbeli kötelességének hátramaradása nélkül” ellátni nem tudja.³⁰ Még ugyanebben az évben az útmester személye is megváltozott. Tüttösy György helyébe 1850. október 22-én a megyefőnök Herczeg Józsefet nevezte ki. Az ő feladatát a városban és annak határában lévő utcák, utak és hidak felügyelete képezte.³¹

A tisztviselők mellett meg kell említenünk a fertálymesteri vagy más néven fertálybírói tisztség viselőit is. Ez a feladatkör az 1848 előtti időkből öröklődött át, s a tárgyalat korszak kezdetén kialakított hivatali hierarchián lényegében kívül állt. A fertálybírák tulajdonképpen egy-egy városrész előjárójának a szerepét töltötték be és a gondjaikra bízott városnegyed rendjéért feleltek. Mindegyikük szo-

ros kapcsolatban állt a tanáccsal és a tapasztalt rendellenességeket, kihágásokat, ügyes-bajos dolgokat azonnal jelentette. Már az 1849. december 31-én kinevezett ideiglenes tisztikar fontosnak tartotta a fertálymesteri tisztség megerősítését, s a fertálymesterek teendőinek szabályozását. Az 1850. február 19-i tanácsülésen kijelentették, hogy »a városnak az előbbi mód szerint négy részre lett felosztása utóbbra is meghagyatván, minden városnegyedben két-két fertálymester neveztetik.« A fertályok a következők voltak: újjvárosi, váraljai, olai és fehérképi fertály. (Az újjvárosit a mai Mártírok útja környéke, a váraljait a mai Várkör és környéke, az olait az akkori Ola község felé eső városrész, vagyis a mai Rákóczi utca környéke, a fehérképit a mai Kossuth utca és Csány László szobor környéke képezte.) Fertálymestereknek ugyanezen tanácsülésben az újjvárosi fertályba Kovács Jánost és Baksa Ádámot, a váraljai fertályba Bencze Lászlót és Berger Benedeket, az olai fertályba Sreiner Józsefet és Strobol Jánost, a fehérképi fertályba Baján Józsefet és Goldfinger Balázst neveztek ki. A tanács köteleességükre tette, hogy vizsgálják meg a város összes házát és állapítsák meg, hogy nincsenek-e engedély nélküli ott tartózkodók. Ha ilyeneket találtak, azt a tanács tudomására kellett hozni, s további sorsukról ezen testület döntött. Ezután pontosan össze kellett írni az egyes városnegyedek lakosait, a fertálybíráknak pedig vigyázniuk kellett arra, hogy újabb betelepülések a tanács engedélye nélkül ne történjenek. Aki letelepülési engedély nélküli idegeneket befogadott, azt megbüntették. A büntetéspénz egyharmadát az illető fertálymester kapta, a többi a város kasszájába vándorolt. A fertálymesterek egyúttal az ún. korombírói tisztséget is ellátták. Erre a folytonos tűzveszély miatt rendkívül nagy szükség volt. A tanács kimondta, hogy ezen minőségükben »különösen felügyelendek arra is, hogy a régebben fennálló tilalom ellenére a városban udvaron vagy kertben szénát, szalmát senki ne tartson, kendert ne szárogasson, átoljában minden gyúlékony anyagok a házhoz nagyobb mennyiségben öszve ne halmoztassanak. Padlásra is szénát és szalmát legfeljebb egy-egy hétre valót lészen szabad felrakni.« A vásár- és ünnepnapok »illő és szigorú megtartásá"-nak ellenőrzése szintén az ő feladatukat képezte. Meg kellett akadályozniuk a házankénti kéregetést, a kéregetőket pedig ki kellett utasítaniuk a városból. Figyelemmel kísérték az utak, hidak, kutak állapotát, az utcák tisztaságát, s ugyancsak tűzvédelmi okok miatt állandóan szemmel tar-

tották a kályhákat és a kenyérsütőket, s figyelmeztettek mindenkit, hogy a konyhai edényeket éjszakára vízzel töltsék meg.³² Az újonnan kinevezett fertálybírákat négy nappal később, 1850. február 23-án feleskették, s "hivataloskodásuk szorgalmas folytatására" utasították őket.³³ Tennivalójuk akadt bőven. 1850. március 20-án pl. Bencze László váraljai fertálybíró azt jelentette, hogy "Weisz Jónás helybeli boltos kereskedő legközelebb múlt vasárnap az innepek és vasárnapok megtartása iránt kiadott felsőbb rendelet megvetésével boltjából több rendbéli portékákat pénzért kiadott." Bencze László ezt a vádat a boltból kijövő vásárlóktól elvett áruval bizonyította. Végül maga Weisz Jónás is beismerte "bűnét", amelyért 12 ezüstforint pénzbüntetésre ítélték.³⁴ Jelenlegi adataink alapján úgy tűnik, hogy a fertálymesterek az 1850-es évek elején ellenszolgáltatás nélkül, mintegy tiszteletbeli megbízatásként vállalták feladatukat. Nincs nyoma annak, hogy a város ezért valamilyen fizetéssel jutalmazta volna őket. Munkájukat bizonyos mértékben a büntetéspénzekből való részesedéssel honorálták. Funkciójukkal és tevékenységükkel kapcsolatban még sok kérdés vár tisztázásra, annyi azonban bizonyos, hogy a fertálybírói tisztség viselése Egerszegen rangot és tekintélyt jelentett, s a városnegyedek ezen előljárói hasznos segítőitársai voltak a tanácstagoknak.

A szolgaszemélyzet létszámára, összetételére vonatkozóan tárgyalt korszakunk kezdetén nincsenek pontos adatok. 1850 előtt a városi szolgák állományába az őrmester, a három hajdú, a két éjjeliőr és a négy mezőpásztor tartozott. Mint fentebb láttuk, az őrmester állása továbbra is megmaradt. Ugyancsak tovább foglalkoztatta a város a három hajdút. Nekik az útmester munkáját is segíteniük kellett, erre való tekintettel fizetésüket is hamarosan felemelték. Feltehetően az éjjeliőrök és mezőpásztorok munkaköre sem szűnt meg. A szegődményesek felfogását - ilyenek voltak pl. a városi csordás vagy a téglásmester - ugyancsak szabadon intézhette a város.³⁵ Úgy tűnik, hogy a felsőbb hatóságok a szolgaszemélyzetet illető városi döntésekbe egyelőre nem avatkoztak bele. A helyi közigazgatás racionalizálására irányuló törekvések és ezzel összefüggésben a pénzügyi megfontolások azonban sejtették, hogy a városi igazgatás ezen része is hamarosan felülvizsgálat alá kerül és itt is megszorítások várhatók.

Hivatali állásuk megtartásában egyelőre sem a hivatalnokok, sem

a szolgák nem lehettek biztosak. A kerületi főispán már említett, 1850. április 22-i rendeletében ugyanis a városi igazgatás rendezésének időlegességét hangsúlyozta. „Mindezen rendszabályokat azonban csak ideiglenesnek kívánom tekintetni, tehát olyanoknak, melyeknek kötelező ereje csak a magas kormánytól legközelebb várható községi rendszernek életbeléptetéséig tartand³⁶” - írta Dőry Gábor. Valószínűleg ez volt az oka annak, hogy a Bogyay Lajos által már többször kért, a tisztviselők feladatait és hatáskörét leíró hivatali utasítás a zalai városok igazgatási szervezetének 1850 júniusában bekövetkezett rendezéséig sem érkezett meg. Az utasítás hiánya további zavarokat idézhetett volna elő, ezért azt jobb híján maga a megyefőnök állította össze. Ennek kapcsán tett megjegyzése szintén a községi ügyek mielőbbi, központi rendezése iránti várakozást tükrözi: „Ámbátor a magas kormány által a legegyszerűbben rendezett községi szerkezet nemsokára életbe léptettni fog, s így jelenlegi ideiglenes rendezésünk feleslegessé leendő, mindazáltal a közügyekbeni pontos és egyformán ható működés a közigazgatást felette elősegítvén és mozdítván, nem látom feleslegesnek némi utasításokat a fent említett hivatalnokok számára a nevezett községi rendezet szerkezetéig³⁷ ideiglenesen életbe léptetni.” A tömören megfogalmazott, nyolc pontból álló utasítás meghatározta a bíró és a tanács egymáshoz való viszonyát és kijelölte a tiszteletbeli tanácsosok szerepét, valamint a jegyző, a pénztárnok és kamarás, az útmester, az adószedő és az erdőfelügyelő feladatait. Kimondta, hogy a tanács mind „az illető közigazgatási hivatalnokok”-nak, mind a városbírónak alá van rendelve. (Az előbbieken valószínűleg a felsőbb hatóságokat kell értenünk.) A városbíró akadályoztatása esetén az egyik fizetett tanácsos, az utóbbit pedig ez esetben az egyik tiszteletbeli tanácsos helyettesítette. Ha a tanács a várost érintő fontosabb ügyekben döntött, akkor véleményük kikérése végett a tiszteletbeli tanácsosokat is meg kellett hívni a tanácskozássra. (Az, hogy mi tartozott ebbe a kategóriába, az utasítás szövegéből nem derül ki.) A jegyző számára a pontos hivatali ügyvitelt, az adószedő, valamint a pénztárnok és kamarás számára a város jövedelmeinek lelkiismeretes kezelését, a számadások rendszeres bemutatását tette kötelezővé. Az útmester munkájáról korábban már szóltunk, az erdőfelügyelőnek pedig az erdők jó karban tartásáról, a megfelelő bánásmódról kellett gondoskodnia. (Ez utóbbi és az adószedői állást 1850 júniusában nem mind-

egyik zalai városban - így Zalaegerszegen sem - rendszeresítették.) Végül a "közjő" előmozdítása érdekében a precíz munkavégzésre és a határozott fellépésre hívta fel Bogyay Lajos a tisztviselők figyelmét: "A hivatalokbani erélyességet kötöm végre a város hivatalnokainak szívére, mert amint egyrészt a pontos és hivatalának mindenben megfelelő tisztviselő a kormány magas pártfogását kiérdemelve, arra mindenkor számolhat, úgy a hanyag és hivatalának meg nem felelő, amellett, hogy hivatalát veszti, hanyagsága miatti károk megtérítésével is büntetendő. Felhívom tehát Önöket, hogy a közügyekben, melyeknek pontos kezelése által nemcsak a magas kormány, de önmagunk boldogságát is előmozdítjuk, legnagyobb erélyességgel és pontossággal járván el, mind nekem, mind az illető közigazgatási tisztviselőknek segédkezet nyújtva, a közjót elősegít[en]i siessenek."³⁸

A "képviselő"

A korábbi tanács funkcióját ellátó, fent bemutatott tisztikar tevékenységét egy 20 tagból álló testület, az ún. tiszteletbeli tanácsosok felügyelték, akik munkájukat díjtalanul végezték. Szerepkörük lényegében "a közügyek miképp kezelése felett tartható ellenőrködés tekintetéből" a város közönségének képviselője lett volna. Őket ugyanúgy 1850. június 18-án és szintén a már említett "bizalmi férfiak" "higgadt kihallgatása" után nevezték ki. A kerületi főispántól érkezett útmutatásban foglaltak szerint erre a pozícióra egyrészt értelmi képességüknél fogva alkalmas, másrészt a lakosság bizalmát bíró egyéneket kellett kiválasztani. Zalaegerszegen ezen követelményeknek a felsőbb hatóságok megítélése szerint a következők feleltek meg:³⁹

Ráizinger József	földbirtokos
Handler István	kereskedő
Páslek Imre	csizmadia
Takács Pál	szűrszabó (?)
Hőgyey János	esperesplébános
Donászy Ferenc	postamester
Koppány Ferenc	földbirtokos

Molnár György	ügyvéd
Bertalan József	nyugalmozott lovaskapitány
Stenadl Antal	baromorvos
Háry Ágoston	?
Isoó Ferenc	gyógyszerész
Pirity György	földműves
Juhász Pál	földműves
Kaiser Albert	kereskedő
Mayer Jakab	kereskedő
Fischer Simon	kereskedő
Kováts József	asztalos
Hajgató Lajos	csizmadia
Rigó Ferenc	csizmadia

Rögtön szembetűnik, hogy az 1849. december 31. és 1850. június 18. között hivatalban lévő 6 tanácsos közül itt találjuk azt a négyet - Ráizinger Józsefet, Handler Istvánt, Páslek Imrét és Takács Pált -, akinek június 18-a után a fizetett tanácsosok létszámának csökkentése miatt meg kellett válnia hivatalától. Kárpótolta őket, hogy fizetésüket visszamenőleg, a tisztikar véglegesítése előtti, vagyis az 1849. december 31-től 1850. június 18-ig terjedő időszakra is megkapták.⁴⁰ Újabb három, 1848-as tanácsos jelenik meg a testületben: Kováts József, Hajgató Lajos és Rigó Ferenc. Az 1848. május 28-án megválasztott városi képviselő-testület tagjai közül szintén feltűnnek most már mások is: Donászy Ferenc, Koppány Ferenc, Molnár György, Bertalan József és Juhász Pál. (A képviselő-testületi választáson annak idején Donászy Ferenc nyerte el a legtöbb szavazatot, Bertalan József pedig városi képviselővé történt megválasztása előtt az egerszegi tisztújító választmány elnökeként működött.) A többi tiszteletbeli tanácsos (Hőgyey János, Stenadl Antal, Háry Ágoston, Isoó Ferenc, Pirity György, Kaiser Albert, Mayer Jakab, Fischer Simon) személye újnak tekinthető a város vezetésében, nevükkel sem a forradalom és szabadságharc idején megalakított képviselő-testületben, sem pedig a tanácsban nem találkozunk az 1848 körüli időszakban. Hőgyey Jánost 1848-ban nevezték ki Zalaegerszegre plébánosnak, Háry Ágoston és Stenadl Antal neve pedig 1848/1849-ben a megyei tisztviselők között bukkan fel. Az előbbi a megyei számvevői, az utóbbi pedig a lovászmesteri

tisztséget töltötte be. Figyelemre méltó, hogy Kaiser Albert, Mayer Jakab és Fischer Simon személyében az izraeliták is képviseltették magukat a testületben. Kaiser Albert elnöke, Mayer Jakab és Fischer Simon pedig tagja volt annak az 1850. február 27-én létrehozott, s a helyi zsidó önkormányzat helyébe lépő ún. választmánynak, amely az új rendszerben kizárólag a vallási, s azzal kapcsolatos gazdasági ügyek tárgyalására kapott felhatalmazást.⁴¹

Mind a fizetett tisztviselőknek, mind pedig a tiszteletbeli tanácsosoknak kinevezésük után esküt kellett tenniük. Az utóbbiak közül azonban hárman, Koppány Ferenc, Stenadl Antal és Páslek Imre megtagadták a Ferenc József iránti hűségnyilatkozatot. Tanácsosi tisztségüket - mint ezt a későbbi tanácsuléseken való jelenlétük bizonyítja - ennek ellenére megtartották. Sőt, részt vállaltak az 1850. augusztus 2-án létrejött adókvető választmány munkájában is.⁴²

A fenti »képviselő« és tanács felülről való kinevezése egy csapásra semmissé tette azokat az eredményeket, amelyeket az önkormányzati szervek választása terén, az 1840-es évek reformtörekvései folytán Zalaegerszegen sikerült elérni.⁴³

Bizonytalansági tényezők

Az új önkormányzati szervek kinevezése után a precíz hivatali munkától, a zökkenőmentes ügyintézésről várt stabilizálást jó néhány bizonytalansági tényező megkérdőjelezte. Ezek egyikét a hivatali apparátus összetétele jelentette. Ha az 1850. június 18-án kinevezett előljáróság és tiszteletbeli tanácsnokok együttes létszámát - összesen 28 fő - megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az ekkor hivatalba lépők 57,1 %-a részt vállalt valamilyen formában - vagy az előljáróság, vagy a képviselő-testület tagjaként - a forradalom és szabadságharc idején a város irányításában. Ha az előljáróság és a tiszteletbeli tanácsnokok testületét külön-külön nézzük, akkor ez az arány 50, illetve 60 %-ot tesz ki. Mindez azt mutatja, hogy a politikai megbízhatóság középpontba állításával a forradalomban kompromittálódtak kiszűrése után is jórészt a közügyek iránt korábban is érdeklődő, s adott esetben egy-egy városi hivatal megszerzéséért azelőtt is sikraszálló érdekcsoportosulások ügyintézési tapasztalattal rendel-

kező tagjai közül lehetett válogatni. Ők azonban nemcsak hivatali tapasztalatukat, hanem a feudális kori kisváros patriarkális viszonyából átöröklődött életszemléletüket és munkastílusukat is magukkal hozták, amit nehezen lehetett beilleszteni az új államszervezet szabályozott ügyvitelt, a fölöttes hatóságok útmutatásainak pontos követését igénylő közigazgatási rendszerébe. Az ügyintézés határidő nélküli halogatása, az akták fölhalmozódása, az árvák vagyonát és a közpénzeket kezelő tisztviselők sokszor évekre visszamenőleg elhanyagolt számadása, az ellenőrzés hiánya, a problémák maguktól való megoldódásának kivárása, adott esetben a döntések személyes kapcsolatrendszer révén történő befolyásolása, a hivatali teendők mellett más, tényleges megélhetést biztosító foglalkozások űzése stb. mind olyan hibái és jellemzői voltak a helyi közigazgatásnak, amelyet egyik napról a másikra nem lehetett kiirtani, vagy végérvényesen megszüntetni. S e tekintetben a város vezetésébe újonnan bekerülő tisztviselők és az 1848-ban vagy korábban már valamilyen szerepet vállalók véleményünk szerint nem igen különböztek egymástól. Hiszen az újak is a régi rendszerben nevelődtek ki, annak példáját látták maguk előtt. Gondolkodásmódjuk, értékrendjük megváltozásához idő kellett. Az biztos, hogy a birodalom osztrák tartományaiban alkalmazott, a bürokratikus államgépezet részévé vált "mintahivatalnok" ideáljától eléggé messze álltak.

A bajt csak tetézte, hogy 1850. június 18-i véglegesítésük is tulajdonképpen csak ideiglenesnek számított. Ez abból adódott, hogy a cs.kir. hatóságok az elkészülő községi törvény reményében kezdettől fogva hangsúlyozták a községi igazgatással kapcsolatos rendelkezések, s az ebből fakadó intézkedések ideiglenes jellegét. Ennek ellenére a községek jogállására, hatáskörére vonatkozóan állandóan érvényesültek bizonyos, a felsőbb rendeletekben, utasításokban nyomon követhető és a birodalmi célkitűzésekkel összhangban lévő irányelvek és elképzelések. Főként a megyei hatóságok szerepének, feladatkörének meghatározásához kapcsolódott a községek irányítását, jogaik körülhatárolását tárgyaló szabályozás. Ez mindvégig a megye számára biztosította a községek feletti teljhatalmat. A törvény végül 1859-ben megszületett, végrehajtására azonban soha nem került sor. Így a községi igazgatás átfogó és végleges rendezése sem valósult meg Magyarországon az abszolutizmus idején.

Közvetlenül a szabadságharc leverése után - tárgyalt korszakunk

kezdetén - a községi ügyek rendezését az egész magyarországi kormányzati rendszer ideiglenes jellege is akadályozta. A katonai és polgári kormányzat egyesítése miatt a politikai hatóságok végleges szervezése nem történhetett meg. S ahogy a községeknek az új közigazgatási rendszerben való helye és szerepe sem volt még kellőképpen tisztázva, úgy a közigazgatás legalsó szintjén működő tisztviselők jogállásának és javadalmazásának végleges szabályozása is váratott magára. Mindez az általános politikai helyzettel társulva, a biztos egzisztenciának tekintett hagyományos foglalkozások űzésével szemben, a bizonytalanság érzetét keltette a tisztviselőkben, ami feltehetően a munkához való hozzáállásukra is kihatott.

A politikai megbízhatóság kapcsán felmerülő, s ugyancsak bizonytalanságot okozó problémákat szintén nem volt könnyű kiküszöbölni. Egy, a felsőbb hatóságokat mélységesen felháborító esetről kifolyólag - amelynek során egyes jegyzők és tanítók egy forradalmi dal eléneklésében vettek részt - Bogyay Lajos megyefőnök 1850 végén mind a soproni katonai kerület cs.kir. miniszteri biztosától, mind pedig a fehérvári polgári kerület főispánjától utasítást kapott, hogy "a megfelelő tisztogatás elvégzése végett" a közigazgatás legalsó szintjén működő tisztviselők politikai magatartását vizsgálja felül.⁴⁴ Bár a vizsgálat elsősorban a falusi bírákra, jegyzőkre és tanítókra terjedt ki, a sorból feltehetően a városi hivatalnokok sem maradtak ki. Az eger-szegiek e tekintetben úgy tűnik ártatlanoknak bizonyultak, mivel az ügy kapcsán a tisztikarban nem kellett személyi változtatásokat végrehajtani.

A PROVIZÓRIUM KORA 1851-1853

A községi igazgatás általános jellemzői

Bár az ostromállapot továbbra is fennmaradt, a katonai és polgári kormányzat szétválasztásának, a politikai közigazgatás végleges kialakításának munkálatai 1850 tavaszán megkezdődtek. Az alapelveket ekkor még az oktrojált alkotmány szellemében, az 1849. júniusi közigazgatási törvény előírásai szerint dolgozták ki. Az ennek nyomán megalkotott szervező rendeletet a belügyminiszter 1850. szeptember 13-án tette közzé. Ennek értelmében a több polgári kerületből álló addigi katonai kerületek megszűntek, s az országban öt új közigazgatási kerületet hoztak létre. (A katonai kerületek területét hamarosan a közigazgatási kerületekhez igazították.) Az egyes közigazgatási kerületeket a cs. kir. kerületi főispán irányította, aki az ország élén álló helytartónak volt alárendelve. A kerületek megyékre oszlottak, ezeket továbbra is a megyefőnök felügyelte. A megyéken belüli járásokat a közigazgatási szolgabíró címet használó járási biztosok kormányozták. A szolgabíró a megyefőnök, a megyefőnök pedig a kerületi főispán alárendeltjeként végezte munkáját. A szervezés végső határidejeként 1851. január 1-jét jelölték meg, az új kerületi kormányzatok is ekkor léptek életbe. Ezt követően a megyei hatóságok és járási hivatalok is megkezdték működésüket. Az abszolutisztikus kormányzati rendszer a közigazgatás területi egységeinek racionális szempontokat és politikai megfontolásokat egyaránt figyelembe vevő kialakításával ekkor tért le teljesen a történeti alapokról, s épített ki egy új, polgári jellegű államapparátust, anélkül, hogy a közigazgatás hierarchiájába beilleszkedő, a modernizáló célkitűzések megvalósítását elősegítő, széleskörű jogokkal felruházott önkormányzati szerveket megalkotta volna.⁴⁵

Az új közigazgatási rendszer megszilárdította a megye fennhatóságát a községek felett. Az 1850. szeptember 13-i rendeletben, valamint a hozzá kapcsolódó hivatali utasításban és egyéb rendelkezésekben, továbbá a birodalmi alkotmány 1851. december 31-i eltörlésével kiadott ún. "alapelvek"-ben fogalmazódtak meg a községek feletti felügyeletre és azok igazgatására vonatkozó útmutatások. Kiegészítette ezt Albrecht főhercegnek, Magyarország katonai és polgári kormányzójának 1852. június 19-i rendelete, amely kimondta, hogy

az addig földesúri hatalom alatt álló községek ezután véglegesen megyei fennhatóság alá tartoznak. Mindezek folytán a megye számára lehetőség nyílt a községek hatáskörébe tartozó ügyek felülvizsgálatára, a vagyonkezelés ellenőrzésére, az előjáróság megfelelő összetételének kialakítására, tagjainak kinevezésére és leváltására. A megye állapította meg a költségelőirányzatokat és hagyta jóvá a számadásokat. Vigyázott a községi szervek törvényszerű működésére, intézkedett a községek szervezeti ügyeit, egyesítését, szétválasztását, egymás közti viszályait stb. illetően. Az irányítást a neki alárendelt járási hivatalok útján gyakorolta.⁴⁶ A községek feletti felügyelet és ellenőrzés következetes érvényesítése, a rendeletek és utasítások szigorú végrehajtására való törekvés szükségessé tette a közigazgatás legalsó szintjének átszervezését. Ezért a rendszer működésének hatékonyabbá tétele érdekében azt a megoldást választották, hogy a járáson belül a jegyzőségek új szervezetét építették ki, a szabad királyi és rendezett tanácsú városok jogállását pedig egy külön - de ugyancsak ideiglenesnek számító - rendelkezéssel szabályozták.

Az »Utasítás a községi közügynek ideiglenes szabályzására a Magyar Koronaország szabad királyi városaiban, s rendezett tanáccsal bíró egyéb községeiben«⁴⁷ címet viselő, 1851. augusztus 18-án kelt rendelet 6 fejezetben, s ezen belül összesen 127 paragrafusban taglalta a szabad királyi és a rendezett tanácsú városok igazgatásával kapcsolatos tudnivalókat. Eszerint a község magában foglalja a tulajdonképpeni várost és a külvárosokat, valamint a község határain belül fekvő telkeket. A község lakosait három kategóriába (idegenek, községben tartózkodók és községi polgárok) sorolta. A két utóbbi osztály tagjai, akiket együttesen községtagoknak neveztek, csak ausztriai birodalmi polgárok lehettek. A községi közügyek intézésében ők vehettek részt, s a község által biztosított előnyöket is elsősorban ők élvezhették. Ennek fejében a közterhek arányos viselésére kötelezték őket, s más egyéb jogaikat és kötelességeiket is körülhatárolták. A községi polgárjogot a tanács ajánlatára a községi választmány adományozta, ennek elnyerését azonban meghatározott adóösszeg fizetéséhez kötötték. Idegeneknek a községben tartózkodó, de nem községtagként nyilvántartott személyek számítottak, akiknek jogállására vonatkozóan ugyancsak tartalmazott előírásokat az utasítás.

A község képviselői szerveit a választmány és a tanács alkotta. Ezeknek létszáma a település lélekszámától függött. A községi választmány választás vagy kinevezés útján való megalakításáról a helytartó döntött. A községi választmányi tagságot, amelynek időtartama 3 évre szólt, minden községtag köteles volt elfogadni. A választmányban végzett munkáért ellenszolgáltatást nem kaptak. A választmány hatáskörét külön fejezet szabályozta. Ide tartozott többek között a községi házipénztár és az összes községi igazgatás alatt álló pénzalap és intézet előzetes költségvetésének megtervezése, számadásainak megvizsgálása és elfogadása, a községi pótdó kivetése, kölcsönök felvétele, a községi tulajdon elzálogosítása stb. A választmány javaslatot tehetett a polgármester és a tanács fizetésére, valamint az utóbbi életfogytig alkalmazott tisztviselőinek személyi állományára vonatkozóan, intézkedhetett a község határainak megváltoztatásáról, ingatlanok szerzéséről. Szerződéseket köthetett és pereket indíthatott a község nevében, engedélyezte az építkezéseket, gondoskodott a szegényekről, ezenkívül helyi szabályrendeleteket is kidolgozhatott. Végzéseit meghatározott esetekben a fölöttes hatóságok elé kellett terjesztenie jóváhagyás végett. Ez utóbbi kikötések főként a község gazdálkodását, vagyonának kezelését érintették, de a helyi szabályrendeletek életbeléptetéséről, a község határainak módosításáról, a polgármester és a tanács fizetéséről, valamint a tanács személyi állományáról is végső soron a megyefőnök, a kerületi főispán vagy a helytartó döntött. Az utasítás rendelkezett a választmány üléseinek rendjéről, a határozathozatal módjáról is.

A tanács a díjtalan és díjas tanácsnokokból, a jegyzőből és a szükséges segédszemélyzetből tevődött össze. A díjas tanácsnoki állásokat pályázat útján töltötték be. A kinevezetteknek érteniük kellett a tanácsbeli ügykezeléshez, emellett más szolgálati viszonyban nem állhattak és jogászai gyakorlatot sem folytathattak. A tanács hatáskörét szintén külön fejezet rögzítette. Eszerint a tanács végrehajtotta a választmány végzéseit és minden olyan ügyben határozott, amely nem volt a választmánynak fenntartva. A község tulajdonára nézve közvetlen igazgatási hatóságként működött. Kezelte és nyilvántartotta a község ingó és ingatlan javait, s általában véve őrködött a község anyagi érdekei felett. A tanács vitte a választmány elé a következő évi költségvetés tervzetét és ugyancsak ő nyújtotta be a számadásokat is. Meghallgatták véleményét a nem életfogytig alkalmazott

tisztviselőkkel és a szolgaszeméllyel kapcsolatban, s azokban a városokban, ahol nem léteztek külön városi rendőrkapitányságok, a helyi rendészet meghatározott ágazatainak kezelését is a tanácsra bízta. (Ilyen volt pl. az utak, a folyók, az építkezés, a mértékek, a súlyok, a tisztaság, az erkölcsök, a cselédek és koldusok feletti felügyelet, a piaci, a vásári rendőrség, elemi károk elhárítása stb.). A helyrendőrségi szabályok áthágásakor, amennyiben az ügy nem a büntető törvényszék elé tartozott, a tanács első folyamodású bíróságként ítélezhetett. A község összes, közügyekben beadott folyamodványát a tanács vihette az illetékes hatóságok elé. A tanács hirdette ki a törvényeket, rendeleteket, közreműködött az adószedésben, az újoncozásban, intézte a katonaság élelmezését, beszállásolását, az előfogatok kiállítását. Általában minden, a közügyekben érkező felsőbb utasítást és rendelkezést végre kellett hajtania a törvény vagy a felettes hatóságok által kijelölt módon.

A választmány és a tanács élén a polgármester állt, akit a választmány tagjaiból vagy más, választóképes községi tagokból neveztek ki. Mind polgári jogilag, mind közigazgatási ügyekben a községet mint erkölcsi személyt kifelé a polgármester képviselte. A választmányi üléseken és a tanácsüléseken egyaránt ő elnökölt. Ugyancsak ő osztotta szét a munkát a községi tisztviselők és a szolgák között, s ő hajtatta végre a választmány végzéseit is. Ha azonban úgy látta, hogy ezek a végzések vagy a tanács által hozott határozatok törvényellenesek, vagy a községnek kárt okoznak, akkor a végrehajtást fel kellett függesztenie és az ügyet a felettes közigazgatási hatóság elé kellett terjesztenie. Munkájáért a község anyagi viszonyaihoz mért évdíjat kapott, amelyet a községi pénztárból fizettek.

Az utasítás mindemellett számos olyan előremutató intézkedést is tartalmazott, amelyek a centralizált államszervezet keretei között megteremtett modern, polgári közigazgatás nélkülözhetetlen elemei közé sorolhatók. Igyekezett kiküszöbölni többek között mindenfajta személyi összeférhetetlenséget. Előírta például, hogy egymással közeli rokonsági viszonyban lévők (apa és fia, após és veje, fiútestvérek stb.) nem lehetnek ugyanabban a községben egyszerre polgármesterek, díjas és díjtalan tanácsnokok, vagy élethossziglan alkalmazott tisztviselők és szolgák. Ha a polgármester vagy a választmányi tagok személyük vagy rokonságuk révén érdekelve voltak a napirenden lévő ügyben, a tárgyalásokon nem vehettek részt. Ugyanilyen

esetben a polgármesternek és a tanácsstagoknak a tanácsüléseken tartózkodniuk kellett a szavazástól. Kimondta azt is, hogy a tanácsnak törődnie kell az iratok és oklevelek őrzésével, a választmányi és tanácsülésekről jegyzőkönyvet kell vezetni, a polgármesternek és a díjtalan tanácsnokoknak a községben kell lakni, a választmányi ülések számára pedig állandó helyiséget kell biztosítani.

Az utasításhoz külön csatolt községválasztmányi ügyrend pontosan szabályozta a választmány működését. Megfelelő rendelkezésekkel próbálta elérni, hogy a választmányi tagok az üléseken megjelenjenek. (Azokat például, akik távolmaradásukat vagy az ülésről való eltávozásukat kellőképpen nem igazolták, pénzbírsággal sújtották.) Előírta az ügyek tárgyalásának a rendjét, a szavazás módját stb. Jellemző, hogy az ügyrendbe pl. ilyen kitételeket is bele kellett venni: „Az elnöklő szigorúan felügyel, hogy előadásában senki félbe ne szakasszassék. Azokat, kik a szőnyegen forgó tárgytól másfelé csaponganak, dologra, kik pedig személyes kitörésekre és példálózásokra vetemülnek, rendre igazítja. Az elnöklő nem fogja megengedni, hogy a községi választmány egyes tagjai közt szóváltás kelekedjék. Ezeket komolyan csendre inti. De ha folytonos háborgatások a rendes tanácskozás folytatását lehet[et]lenné tennék, az ülést egy időre félbeszakaszthatja, vagy egészen eloszlathatja, s a vétkest 10 p[én]gő[forin]tnyi bírsággal büntetheti, mely a község pénztárába foly.”

A közigazgatás modernizálását célzó, előremutató vonások azonban nem ellensúlyozták azokat az intézkedéseket, amelyek az önkormányzati jogok csorbítására irányultak. A községi ügyek kezelésének állami felügyeletével külön fejezet foglalkozott. Ennek értelmében a községek a kerületi székhelyek kivételével megyei irányítás alá kerültek, így a megye gyakorlatilag bármikor ellenőrizhette a választmány és a tanács tevékenységét. Az utasításban megjelölt januári, májusi, augusztusi és novemberi rendes üléseken kívül pl. csak a polgármester vagy a megye hívhatta össze a választmány rendkívüli ülését. Minden olyan ülés, amelyet nem így hívtak össze törvénytelennek, az ott hozott végzések pedig érvénytelennek számítottak. A megye a választmány ülésein képviseltethette magát, megbízottja az elnöklő polgármester jobbán foglalt helyet és bármikor felszólalhatott. A megtárgyalandó ügyek jegyzékét előzetesen be kellett mutatni a felettes közigazgatási hatóságnak, s az ülésen csak az ezen jegyzékben szereplő ügyeket lehetett napirendre tűzni.

Ez alól csak sürgős és halaszthatatlan esetek jelentettek kivételt. Csak községi ügyeket vagy felsőbb helyen külön kijelölt tárgyakat szabadott megvitatni. Az ülés elnökének vagy a megye megbízottjának figyelmeztetnie kellett a jelenlévőket a tárgytól való eltérésre, s ha ez nem használt, az ülést fel kellett függeszteni. A választmány bizonyos végzései - ezeket már korábban említettük - csak a felettes hatóságok jóváhagyása után lettek hatályosak. A megye egyébként a választmánynak vagy a tanácsnak bármelyik végzését megsemmisíthette, ha úgy ítélte meg, hogy az törvényellenes vagy a községnek kárt okoz. Ha a választmány a községi kiadásokat nem szavazta meg, akkor a megye ezeknek a község jövedelmi forrásaiból való fedezését hivatalosan elrendelhetette. A megyének - azért, hogy az ügyek megfelelő elintézéséről, a községi vagyon rendes kezeléséről, a köteleességek pontos teljesítéséről meggyőződjön - joga volt a községi iratokba, számadásokba, jegyzőkönyvekbe stb. betekinteni, a tanácsnak és hivatalnokainak ügykezelését megvizsgálni. Az utasítás végső soron a választmány feloszlására és a polgármester, valamint a tanácstagok menesztésére is lehetőséget adott.⁴⁸

Mindezek folytán a községi önkormányzati jogok tényleges gyakorlásáról természetesen nem beszélhetünk. Mivel a községeket teljesen az országos központi hatóságok alá rendelték, a részükre adott jogokat illuzórikussá tették a magasabb hatósági beavatkozást biztosító rendelkezések.⁴⁹ A választmány kinevezés vagy választás útján történő megalakítása a helytartón múltott, a tisztviselői és szolgai személyzetre vonatkozóan is csak javaslatot lehetett tenni, a végső kinevezésről felsőbb helyen döntöttek. A kinevezés gyakorlása az autonómia lényegi elemeit semmisítette meg, s emiatt az öngazgatás eredeti funkciója - a közösség önmaga által történő kormányzása - is csaknem teljesen megszűnt. A polgármester, a tanács és a választmány a birodalmi ambíciókat megtestesítő központi akarat legalsó szintű végrehajtójává vált, s a helyi érdekek érvényesítésére rendkívül szűk mozgásteret maradt.

Változások az egerszegi önkormányzatban 1851-ben

Az országos szinten bekövetkezett közigazgatási átszervezések Azala megyét annyiban érintették, hogy a fehérvári polgári kerület 1850 végén történt megszűnése után, 1851 elejétől az újonnan létrehozott közigazgatási kerületek közül a soproni kormánykerületbe kebelezték be.⁵⁰ Bogyay Lajost ezúttal újból megerősítették tisztségében. A megyefőnök ezt 1851. április 9-én kelt körlevelében tudatta tisztviselőtársaival, további támogatásukat kérve a kormány célkitűzéseinek megvalósításához, s ezen belül a megye érdekeinek érvényesítéséhez.⁵¹

Zalaegerszegen ez a feladat az előző évben kinevezett tisztikarnak jutott osztályrészül. Ez a tisztikar azonban már nem állt fenn változatlan formában. Az 1849. december 31. óta jegyzői tisztséget viselő Árvay István ugyanis 1851. március végén lemondott hivataláról, s a már előbb is gyakorolt ügyvédi pályán tevékenykedett tovább. Helyébe április 3-án Bogyay Lajos az egyik fizetett tanácsost, Móczér Istvánt nevezte ki. Ez utóbbit valószínűleg nem érte váratlanul a döntés, hiszen a választás nem véletlenül esett őrá. 1849. december 31. előtt több éven át ő töltötte be a jegyzői tisztséget, e téren szerzett gyakorlata most előnyt jelentett számára. Az így megürült fizetett tanácsosi helyre ugyanakkor egy addigi tiszteletbeli tanácsos, Kováts József került. Kováts József már 1848-ban és azt megelőzően is tanácsosként működött, a forradalom idején megtartott tisztújítás alkalmával városbírónak is jelölték. A bírói tisztséget akkor nem sikerült elnyernie, a tanácsstagokra leadott szavazatok közül viszont 1848-ban ő kapta a legtöbbet.⁵² A rendelkezésre álló forrásokból sajnos nem derül ki egyértelműen, hogy kivel helyettesítették Kováts Józsefet a tiszteletbeli tanácsosok sorában. Hivatalos kinevezésnek a levéltári iratokban nincs nyoma, ezért csak az üléseken résztvevők között felbukkanó új nevekből következtethetnénk annak kilétére. Ha megvizsgáljuk a résztvevők névsorát, akkor megállapíthatjuk, hogy az 1850. június 18-án hivatalba lépők mellett nem egy esetben még mások is megjelentek az üléseken. Így például a lemondott jegyző, Árvay István nevével is gyakran találkozunk. Úgy tűnik, hogy a tiszteletbeli tanácsosokból álló, felülről kinevezett „képviselő”, amelyet ekkor kezdtek osztrák mintára (Gemeindeausschuss) választmánynak titulálni⁵³, nem képezett szigorúan zárt testületet,

hanem kívülálló személyek meghívásával esetenként kibővített ülést is tartott. Érdekes, hogy a közügyek megvitatásának effajta módja a tárgyalt korszakunkat megelőző és követő időszakban is kimutatható⁵⁴, s különösen szembeötlő, hogy ezt a szokást a szabályok és hivatali utasítások pontos betartását megkövetelő, a felsőbb rendeletek következetes végrehajtására szerföltött ügyelő abszolútizmus kori közigazgatási rendszer is érintetlenül hagyta. Az új nevek gyakori felbukkanása azonban alapvetően megnehezíti annak tisztázását, hogy kit neveztek ki újonnan a választmányba és ki szerepelt ott csupán alkalmi vendégként. Ezért csak további, még részletesebb kutatások adhatnak arra választ, hogy betöltötték-e egyáltalán és kivel a Kováts József kiválásával megüresedett helyet. Ha igen, akkor talán Árvay István lehetett az, aki ezt a pozíciót elnyerte. Feltételezésünket arra alapozzuk, hogy a jegyzői tisztségről való lemondása után hamarosan feltűnik a neve a választmányi tagok között. Másrészt az 1850. június 18-án kinevezett tiszteletbeli tanácsosokból alakított választmány személyi összetétele az 1850-es évek első felében lényegében nem sokat változott. Ha megnézzük, hogy a hivatalosan kinevezetteken kívül ebben az időszakban kik és hányszor voltak jelen az üléseken, akkor azt látjuk, hogy a legtöbbször Árvay István segítette a város élén álló testület munkáját. Így nem lehetetlen, hogy a tiszteletbeli tanácsosi helyet ő kapta meg. Nincs kizárva az a gyakorlat sem, hogy ebben az időben a tanácsból valamilyen ok miatt távozó egyének mindenféle kinevezési procedúra nélkül automatikusan bejutottak a választmányba, hiszen Pathy János városbíró általunk később tárgyalandó 1852-es lemondása után szintén csakhamar tagja lett a testületnek. Az ő kinevezését ugyanúgy semmiféle, a levéltári forrásokban fellelhető adat nem bizonyítja. Mind ezen teóriákat természetesen a későbbi kutatások eredményeinek még igazolniuk kell.⁵⁵

Bizonytalan az 1850. november elején hivataláról leváltott szállásmester, Farkas Gábor utódjának kiléte is. Egyes adatok arra utalnak, hogy erre a hivatalra egészen 1851 júliusáig nem sikerült megtalálni a megfelelő személyt. 1851. július elején⁵⁶ aztán Tóth Györgyöt nevezték ki erre a tisztségre. Az addigi szállásmesteri járandóságot, a meghatározott mennyiségű tűzifát azonban úgy tűnik, hogy megvonták tőle, mivel októberben fizetése 6 öl tűzifával és egy téli öltönnyel való kiegészítését kérte. Nem tudjuk, hogy a rengeteg és

nem éppen háládatos tennivalóval együttjáró megbízatásáért cserébe részesült-e ezekben a juttatásokban, fáradozásait azonban a tanács a számára két évvel később kiállított bizonyítvánnyal elismerte. Ebben kijelentették, hogy Tóth György "egész hivataloskodása ideje alatt folyamatosan magát józanon, jámborul és becsületesen viselte, úgyszinte hivatalját is kitelhető módon, a tanács meglegedésére mindenkor híven és pontosan teljesítette."¹⁵⁷

Más személyi változást a város vezetésében az 1851-es év folyamán nem tudunk regisztrálni. Az önkormányzati szervek nagyobb megrázkódtatásoktól mentes, zavartalan működése az új közigazgatási rendszer stabilizálásának egyik nélkülözhetetlen alapfeltétele volt. Ezt nem egy esetben csak az addig meglévő társadalmi, politikai ellentétek háttérbe szorításával vagy esetleges elsimításával lehetett elérni. A felszín alatt azonban a konfliktusok tovább éltek, s a városi önkormányzati szerveket közvetlenül felügyelő hatóságok sokszor személyi feltételek által is meghatározott hozzáállásán múltott, hogy megpróbálták-e ezek fel-feltörő megnyilvánulásait valamilyen beavatkozással - hatalmi szóval, tárgyalások útján - kezelni, illetve semlegesíteni, vagy kevésbé kiéleződött helyzetekben, a problémákról látszólag tudomást sem véve, hagyták azokat így vagy úgy, a dolgok természetes folyásából adódóan megoldódni. Jó példa erre Zalaegerszeg esete.

Panasz a városi tanács ellen

Az előzmények

Az alábbi elmondandók megértéséhez röviden össze kell foglalnunk az 1840-es évekre visszanyúló előzményeket.

1843 novemberében a Hegyi Énok táblabíró körül csoportosuló zalaegerszegi liberálisok a mezőváros igazgatásának a kor kívánalmaihoz igazodó rendezését kérték a megye közgyűlésétől. Az új rendszabályok kidolgozása - amelyek alapjául a szabad királyi városok rendezésére készített országgyűlési reformjavaslat szolgált - hosszabb időt vett igénybe. Ezek szellemében azonban már az 1844. novemberi tisztújítás alkalmával sikerült jó néhány alapvető változtatást

életbe léptetni. Legfontosabb eredménynek tekinthető, hogy a város előjáróinak megválasztása során a szűk körű választópolgári testület (hatvanasok vagy külső tanács) helyett a mezőváros állandó lakosságának széles köre - korabeli megfogalmazás szerint az "egész városi közönség" - kapott választójogot. A választás rendjére egy háromtagú bizottság felügyelt. Az egy évvel későbbi tisztújítás hasonló módon zajlott le. Időközben az e célra kiküldött megyei bizottság elkészült a rendezési javaslattal, amely többek között magában foglalta az elmúlt két tisztújítás során a gyakorlatban már alkalmazott választójogi reformot, és rögzítette a "hatvanas" választott polgárok vagy külső tanács helyébe lépő közgyűlés hatáskörét és tanácskozásának rendjét. Mind közigazgatási, mind bíraskodási tekintetben körülírta a tanács feladatait, rendelkezett a tisztújításról és számos más előremutató intézkedést is tartalmazott. (A közgyűlésnek pl. minden szavazati joggal bíró lakos a tagja volt, a tisztviselőket titkos szavazással választották stb.) A javaslatot a megye 1846. március 2-i közgyűlése hagyta jóvá. A bevezetett reformok azonban nem tetszettek mindenkinek. A korábban "választott polgári" státusza révén kiváltságos helyzetben lévő, a régi formákhoz ragaszkodó, konzervatív irányultságú csoportosulás, amely magát "magyar párt"-nak nevezte, Oswald Károly vezérlete alatt gyülekezett, és az 1846-os tisztújításon a folyamatban lévő reformokat szorgalmazó liberálisok elleni visszavágásra törekedett. 1846. november 3-án a választójoga gyakorlására összesereglett városi polgárság velük nem szimpatizáló és általuk "német"-nek csúfolt részét erőszakkal félreállították, s a tisztújítást a megye által már elfogadott szabályrendelet mellőzésével hajtották végre. Az ellenpárt hívei közül többeket megvertek, tisztviselőknak pedig az Oswald Károly által előzetesen egy cédulára följegyzett, saját jelöltjeiket kiáltatták ki. Az ily módon a város élére kerülő konzervatívok nem sokáig élvezhették győzelmüket. A megye vizsgálatot rendelt el az ügyben és megállapította, hogy a "magyar párt" által a szabályrendelet figyelmen kívül hagyásával jogszerűtlenül hatalomra juttatott városbíró, öt tanácsost és a kórház gondnokát semmilyen városi hivatalra nem lehetett volna megválasztani, mivel a püspöki uradalom úriszéke 1846-ban különböző pénzek hűtlen kezelése miatt elmarasztalta őket. A megyei vizsgálóbizottság az illető tisztviselőket a téglafelügyelővel együtt még az év végén felmentette, s helyükre az uradalom beleegyezésével ideiglenes

tisztviselőket választottak. A konzervatívok ezek után 1847-ben az ideiglenesen megválasztott városbíró közreműködésével egy folyamodványt intéztek az uralkodóhoz, amelyben a fenti, liberális szabályrendelet hatályon kívül helyezését kérték. Miután az ügyben a helytartótanács felvilágosítást kért a megyétől, a vizsgálóbizottság mindkét pártfelekezet híveinek meghallgatása után kiderítette, hogy a város lakosságának jó része nem is tudott az uralkodóhoz küldött kérvényről. Sokan aláírásukkal bizonyították, hogy éppen ellenkezőleg, a szabályrendelet legfelsőbb helyen való megerősítését kívánják. Az is világossá vált, hogy a megsemmisítést kérőket hamis információkkal Oswald Károly vezette félre. Mivel a megyei vizsgálóbizottság előtt mindenki úgy nyilatkozott, hogy a szabályrendelettel egyetért, az uralkodóhoz felterjesztett folyamodvány tárgytalanná vált. A szabályrendeletet 1847 októberében a helytartótanács is megerősítette. Így az 1847. őszi tisztújítás rendben lezajlott, a szabályrendelet pedig 1848 tavaszáig, az új törvények és rendeletek megszületéséig érvényben maradt. A konzervatív-liberális összecsapás tehát a liberálisok győzelmével végződött. Sikerüket jelentős részben az őket mindvégig pártoló, liberális befolyás alatt álló megyei vezetésnek köszönhetnék.⁵⁸

A vádak

1851. augusztus 23-án Smalkovits Mihály megyei főorvos, egerszegi lakos és birtokos hosszú és részletes levelet írt Hauer Istvánnak, a soproni polgári kerület főispánjának.⁵⁹ A főorvost a városi vagyonkezelésben mutatkozó visszásságok miatti fölháborodása késztette arra, hogy tollat fogjon és a kerületi főispántól segítséget kérjen. Smalkovits Mihály rögtön levele elején kemény kritikával illeti az éppen hivatalban lévő városi vezetést. Szerinte a meglévő bajok fő oka az, hogy már két éve olyanok irányítják a várost, akiket »egerszegi tősgyökeres magyar lakosok maradéki«-ból álló híveikkel tulajdonképpen »az őskonzervatív párt élőködő, torz kinövésé«-nek lehet tekinteni. Ismerteti a konzervatívok 1846-os tisztújítás után bekövetkező menesztését és az úriszék által ellenük hozott elmarasztaló ítéletet, amely a rajtuk követelt pénz behajtását írta elő. A hiányzó pénzek - amelyek jó részét a hadiadó pénztárból sikkasztották

el - a főorvos előadása szerint azóta sem lettek beszedve. A hűtlen pénztárkezelők - írja - a pénzt 15-20 évvel korábban a szegény adóhátralékosokkal - azok alapvető háztartási eszközeinek eladása révén - befizettették, s ahelyett, hogy a hadiadó pénztárba tették volna, a maguk javára fordították. Majd azt mondja, hogy a pénz a jelenlegi városi tanácsosok pártja és azok »egerszegi származású baráti köre« között van szétszórva, s annak kamatait soha nem követelte senki. Az adósságot nem táblázták be, s az adósok kötelezvényt sem állítottak ki tartozásukról, mert különben nemcsak nekik, hanem az általuk érintett barátoknak és rokonoknak is vissza kellene fizetni az eltulajdonított pénzt. A főorvos az újonnan letelepedettek által kötelezően fizetett díjakból befolyt összeg felét is hiányolja, s úgy véli, hogy a most hivatalban lévők azt is saját céljukra használták fel. Állítja, hogy a mostani pénztárnok, Tivalt Ferenc szerint az összes egykori pénztáros adós, és senki nem fizet.

A kintlévőségek miatti hiány súlyos zavarokat idézett elő a város gazdálkodásában. Emiatt a naponta felmerülő rendkívüli kiadások fedezésére mindig újabb és újabb kölcsönt kell felvenni. A város vezetése állandóan új hitelforrásokat keres és adósságot adósságra halmoz. Mindezt a lakosság rovására, az egyenes adóra kivetett pótdadó emelésével kívánják fedezni, ami viszont a földbirtokkal rendelkezők egzisztenciáját veszélyezteti, állapítja meg a főorvos. S mivel úgy látja, hogy az adósság a polgárok megkérdése nélkül napról napra nő, felteszi a kérdést: »Hol fog ez megállni, ha a városi tanácsosok önkényének e tekintetben gátat nem vetnek?«

A vétkesek perét annak idején az őket vádoló városi ügyvéd a megyei büntető törvényszékhez fellebbezte. Itt azonban a bekövetkező forradalom és egyéb okok miatt azt hosszú ideig elfektetették, s a tárgyalásra végül is nem került sor. S ami Smalkovits Mihályt végképp felháborította, az az volt, hogy a választmány 1851. február 1-jei ülésén úgy döntött, hogy az ügy mielőbbi lezárása érdekében a város nevében korábban beadott fellebbezéstől eláll, s ezzel a pert a megyei törvényszéktől visszavonja. A testület tagjai indokként azt hozták fel, hogy a számadások »sokasága és terjedelmessége« miatt azok belátható időn belüli megvizsgálását úgy sem lehet remélni, a fellebbezést pedig a választmány a maga részéről egyébként sem tartja szükségesnek, megelégszik az úriszék által 1846-ban hozott ítélettel. (Ezzel az érintettek is egyetértettek.) Elhatározták azt is,

hogy mivel a követeléseknek az ítélethozatal alkalmával történő behajtása a fellebbezés miatt maradt el, s így ebben az adósok nem hibáztathatók, a kamatokat visszamenőleg nem számítják fel. Ezenkívül utasították a tanácsot, hogy ha az elmarasztaltak továbbra sem tudnak fizetni, akkor kérjen tőlük adóslevelet, az adósságot pedig tábláztassa be.⁶⁰ Smalkovits Mihály megtétele szerint mindez „az előjárósági tanácsos urak intrikája”, akik „a városi pénztárnak az érdekeltek megkímélésével történő rendbehozatala és az adósok megérdemelt büntetésének biztos kiküszöbölése érdekében” rávették a választmányt ezen döntés meghozatalára. Ezáltal a kínos procedúrának vége szakad, az érdekeltek a pénzt továbbra is maguknál tarthatják, kamatot nem kell róla fizetniük, s ha valaki később mégis megbolygatná az ügyet, a tanácsosok a felelősséget a választmányi tagokra háríthatják. Hiányolta a főorvos azt is, hogy nem sürgették a pénz végrehajtás útján való behajtását, s szemükre vetette, hogy az egykor sikkasztó városi hivatalnokoktól csupán adóslevelet kértek. Nem volt szó a határozatban sem a fizetés határidejéről, sem annak módjáról. Kijelentette, hogy mindezen engedmények ellenére levele megírásáig a legtöbb érintett semmiféle kötelezvényt nem állított ki. Szerinte a helyzetet súlyosbítja, hogy a büntető törvényszéktől visszavont per - mivel azt a városi levéltárban helyezték el - lényegében most már az általa vádoltak kezében van.

Smalkovits Mihály újabb vizsgálat elrendelését kérte, amelynek során kihallgatandóknak jelölte meg az egykori uradalmi, illetve városi ügyvédek és az uradalmi tisztartót. Az abszolutizmus idején hivatalt viselő városi hivatalnokok közül Árvay István lemondott jegyzőt és Tivalt Ferenc pénztárnokot nevezte meg lehetséges tanúként. Megemlítette, hogy Fábián Pál egerszegi járási szolgabíró is tudna felvilágosítást adni a korábbi hűtlen pénzkezelőkről, mivel annak idején mint bíró és tanácsos sokáig együtt dolgozott velük.

Mindezen manipulációkról véleménye szerint a megyefőnök nem tud semmit, mivel őt is félrevezetik. Ezzel magyarázza a főorvos, hogy közvetlenül a kerületi főispánhoz, nem pedig Bogyay Lajoshoz fordul panaszával. Megjegyzi azt is, hogy ez utóbbi esetben besúgó-nak neveznék és üldöznék, holott őt a felsőbb hatóságoktól várt segítség reményében csak a jobbítás szándéka vezérli. Mindezt azért teszi, hogy „a bajt, ami legalább 25 éve a város boldogulását akadá-

lyozza, végre már egyszer felülről orvosolják". "A községi igazgatás egész Magyarországon sehol sem lehet olyan szörnyű rossz, mint itt Zalaegerszegen"- írja. S annak ellenére, hogy "a lakosok egymás közt panaszkodnak, senki sem érzi magát feljogosítva arra, hogy helyzetünket a nyilvánosság előtt feltárja. Így a bűnösök büntetlenek maradnak..., s tovább vétkeznek." Ha pedig "tisztességes emberek az ő manipulációikról beszélnek, háborgóknak nevezik és ledorongolják őket." Elmondja a főorvos azt is, hogy ő a kormány elképzeléseivel egyetért, s azok tökéletes megvalósításán munkálkodik azért, hogy "mindenki érezze, hogy a mostani rendszer boldogtöbb, mint az előző, ha jól alkalmazzák." Egerszeg azonban - állapítja meg - azért nem tudja "a mostani kormányzat jótékony hatását" felmutatni, mert a konzervatívok már hosszú ideje nincsenek eltávolítva a város vezetéséből. "Már oly régóta nem történhet meg a teljes rendezés, mert ők folyvást visszatérnek régi szokásaikhoz, és azt kívánják minden egyes vizsgálóbizottságtól, hogy hibáikat ne tárja fel, hanem inkább a vizsgálat ügyes vezérlésével leplezze el." Ezért mindenütt csak azt lehet hallani: "Most is csak úgy megy, mint azelőtt, a tisztviselők azt teszik, mit akarnak. De azelőtt legalább a gyűlésben fel lehetett szólalni, s a sok lármára néha mégis történt valami. De most hol, s ki mer panaszkodni, mikor csak a tisztviselőknek van hitelességük, s az ellenük tett panaszt minden ellenőrködő más egyén hozzájárulása nélkül magok vi[z]sgálják, s intézik el. Ezek pedig csupán mind ugyanazon egy párthoz tartozók, s már régen öszvetartók." A Smalkovits Mihály által itt idézett kritika tulajdonképpen az új közigazgatási rendszer egészének szólt. Annak a rendszernek, amely csak a saját apparátusában bízott, s amely modernizáló törekvései ellenére a választott önkormányzati szervek, a megfelelő közéleti fórumok hiánya miatt zárttá és merevvé vált, s emiatt hiába akart, nem tudott bizalmat ébreszteni a lakosságban.

Smalkovits főorvos azonban, mint láttuk, nem a rendszer egészét bírálta, hanem támadását elsősorban a tanácsban helyet foglaló konzervatívok ellen irányította. Közülük is főként az egyik fizetett tanácsos, Horváth Imre tevékenységét kifogásolta. Ezért utóbbi személyét érdemes egy kicsit közelebbről is szemügyre vennünk.

A város igazgatása és vagyonkezelése körül az 1850-es évek elején mutatkozó visszásságok nem számítottak új keletű problémának. Hasonló ügyek már ezt megelőzően, az 1830-as és 1840-es években

is foglalkoztatták a lakosságot.

1839. augusztus 18-án - a püspöki uradalom kandidációja mellett Horváth Imrét választották meg a vármegye közbeavatkozása révén elmozdított, addigi városbíró helyébe.⁶¹ Előtte 1837. november 1-jétől a kamarási, az 1820-as és 1830-as évek fordulóján pedig az adószedői tisztséget töltötte be. Az általa kezelt pénzekben azonban mindkét esetben hiány keletkezett.⁶² A megye által Egerszeg számára 1840-ben kidolgozott szabályrendelet értelmében viszont sem a tanácsnak, sem az ún. választott polgárok (hatvanasok) testületének nem lehetett tagja az, aki a rábízott közpénzekről nem tudott számot adni. Valószínűleg ezzel függ össze, hogy az uradalom 1840 novemberében nem jelölte Horváth Imrét városbírónak.⁶³ Más, egybehangzó adatok állítása szerint bírói hivatalától a városi pénzek elcsikasztása miatt felfüggesztették.⁶⁴ Az biztos, hogy 1846-ban az úriszék az 1829. és 1830. évi adószedői, valamint az 1837. november 1-jétől 1839. augusztus 18-ig terjedő kamarási tevékenysége során létrejött köztartozásai miatt elmarasztaló ítéletet hozott ellene.

A jövőbeni kutatásoknak a fentiekkel kapcsolatban még sok kérdésre választ kell adniuk, annyi azonban most is megállapítható, hogy a készülő, új, liberális önkormányzati szabályrendelet előírásainak figyelembevételével megtartott tisztújításokon - 1844-től kezdődően - Horváth Imre az abszolutista kormányzati rendszer által történt, 1849. december 31-i kinevezéséig nem került be Egerszeg város tanácsába.⁶⁵

Ez alól csak a szabályrendelet mellőzésével véghezvitt 1846. évi botrányos tisztújítás jelentett kivételt. Ekkor ugyanis Horváth Imre az események egyik főszereplőjévé lépett elő. A tisztújításra nagy lármával felvonuló konzervatívok, az ún. magyar párt bírójelöltje eredetileg valójában nem az erőszakos eszközökkel végül is bírónak tett Nagy József, hanem Horváth Imre volt. Mivel 1848 előtt a városbíró a püspöki földesúr és a város között fennálló szerződés értelmében az uradalom három jelöltje közül kellett választani, a "magyar párt" hívei már előzőleg megpróbálták befolyásolni a tiszttartót annak érdekében, hogy az általuk pártolt Horváth Imrét vegye fel a jelöltek közé. Táboruk további megerősítéséhez Szentivánról akartak szavazókat toborozni az egerszegi bíróválasztásra. Miután megtudták, hogy Horváth Imre nem fog szerepelni a jelöltek között, a tisztújítás pedig csak a helybeliek szavazhatnak, kénytelenségből elfogad-

ták Nagy József személyét. Horváth Imrét azonban mindenképpen be akarták juttatni a tanácsba. Ezért a választás napján, 1846. november 3-án - miután a "német"-nek nevezett ellenpárt híveit botokkal megtámadták és eltávolították a helyszínről - közvetlenül az uradalmi jelölés felolvasása után és a bíróválasztás lefolytatása előtt, a konzervatívokat mindvégig nyíltan és hathatósan támogató egerszegi járásbeli főszolgabíró, Farkas Imre a városháza ablakában állva maga mellé hívta a háttérben várakozó Horváth Imrét. Horváth Imre ekkor az ő megválasztására készülő, összecsendült tömeghez szólva ezeket mondta: "Én az urodalom által bíróságra kijelelve nem vagyok, azért bírónak meg sem választhatnak. Szolgálni pedig akarok, válasszanak meg tehát tanácsosnak! Úgyis mint bíró csak egyes ember a város javára maga keveset tehet, hanem majd tehetek mint tanácsos." Ezek után Nagy Józsefet kikiáltották bírónak, a konzervatívok vezére, Oswald Károly pedig felolvasta a többi tanácsos (köztük Horváth Imre) és hivatalnok nevét. Majd megkérdezte: "Ugye akarják, s megválasztják az urak Horváth Imrét helyettes bírónak?" "Természetesen" akarták, s meg is választották.⁶⁶ Így lett Horváth Imre 1846-ban egyszerre tanácsos is és helyettes bíró is. Ez a megyei vizsgálóbizottság későbbi megállapítása szerint ellentmondott a megye által ekkor már jóváhagyott önkormányzati szabályrendelet 29. és 45. paragrafusának, amely kimondta, hogy a városbíró akadályoztatása esetén mindig a hivatalára nézve legidősebb tanácsbeli helyettesíti.⁶⁷ Mindez az őt hatalomra juttatókat a legkevésbé sem zavarta, hiszen - mint már említettük - az egész tisztújítás a szabályrendelet figyelmen kívül hagyásával zajlott le. A megyei vizsgálóbizottság 1846 decemberében Horváth Imrét négy másik tanácsossal, a városbíróval, a kórház gondnokával és a téglafelügyelővel együtt hivatalából elmozdította. Horváth Imre leváltásának indokaként a szabályrendelet fenti paragrafusainak mellőzését és az ellene "hűtlenül kezelt summák" miatt 1846-ban született úriszéki ítéletet hozta fel.⁶⁸

1848-ban a városi képviselő-testületbe már sikerült beválasztatnia magát⁶⁹, nyilván ekkor is a konzervatív szavazótábor segítségével. Aztán a rendszerváltás folytán bekövetkezett az ezen társaságnak kedvező időszak. 1849. december 31-én Horváth Imrét az új tisztikar hat tanácsosának egyikévé nevezték ki. Az 1850. június 18-i véglegesítés alkalmával az addigi hat tanácsosból már csak kettő maradt. S a tulajdonképpen bizalmi állásnak számító két fizetett tanácsosi

hely egyikét Horváth Imre nyerte el, holott tudták, hogy adósa a városnak.

Smalkovits Mihály szerint Horváth Imre egyes hagyatéki ügyek rendezésekor is követett el visszaéléseket (erre konkrét példákat is felhoz). Mindezek ellenére „mind a mai napig hivatalban van”, háborog a főorvos. Bár - mint írja - ő úgy tudja, hogy Horváth Imre kinevezésekor megemlézték tartozásait, ezt azonban valószínűleg „a megyefőnök úr nem úgy érthette, hogy ő a hadiadóból egy jelentős összeggel nem tud elszámolni már legalább 15 éve, s az összes pénz, ami az ő kezén megfordul vagy kisebb-nagyobb értékcsökkenést szenved, vagy az ő tetszése szerint kamatozik.”

Smalkovits Mihály haragja mindenekelőtt Horváth Imre ellen irányul, közvetve azonban a bírót, a jegyzőt és a másik fizetett tanácsost is hibáztatja. Teszi ezt azért, mert eltűrik a fennálló helyzetet, nem lépnek fel Horváth Imre ellen, pedig tisztában vannak az őt ért vádakkal. „A bíró, a jegyző úr és társai vele együtt hivataloskodnak, és a mi vagyonunk fölött rendelkeznek anélkül, hogy őt a megyefőnök úrnál erélyesen feljelenenék” - panaszkodik. Felrója, hogy közreműködtek az általa kifogásolt 1851. február 1-jei választmányi határozat meghozatalában. (Móczér István akkor még fizetett tanácsos volt.) Ezzel és mostani hallgatásukkal (itt már Móczér István jegyzővé válásával a helyébe lépő új fizetett tanácsos, Kováts József is érintett) - folytatja - hozzájárulnak ahhoz, hogy Horváth Imre továbbra is büntetlen maradjon. „Mit érdemelnek azok a városi hivatalnokok, akik az ilyent, még ha csak annak tényleges eltűrésével is, támogatják, és azt a felsőbb hatóságoknak nem jelentik?” - teszi fel a kérdést, majd egy latin közmondással válaszol: „Qui consentit reatui, reus est.”⁷⁰ Pathy János városbíróról megjegyzi, hogy igazán becsületes ember és semmivel nem lehet vádolni, „de túlságosan gyenge, s sokkal jobban szereti annál a pártját, mintsem hogy a tanácsosainak és a jegyzőnek ellenszegülhetne.”

Smalkovits Mihály hosszasan eseteli a kerületi főispán előtt a zalaegerszegi közállapotokat, s amennyire lehet, igyekszik azok hátterét megvilágítani. Sorai mindvégig egy erős igazságérzettel rendelkező, a megváltoztathatatlanak vélt dolgokba belenyugodni nem akaró, a körülötte zajló eseményeket megfelelő távolságtartással szemlélő, rendkívül határozott egyéniség képét tárják elénk. Azt is érdemes tudni róla, hogy az 1846-os tisztújítás idején legalább ugyan-

ilyen részletességgel számolt be a megyei vizsgálóbizottságnak az általa látottakról. Tanúvallomásával - amelyben a történeteket mélységesen elítélte - jelentős mértékben segítette a bizottság tényfeltáró munkáját. Akkori vallomásában azt írta, hogy a botrányos események előtt eredetileg inkább a „magyar párt”-hoz, vagyis a konzervatívokhoz érezte magát közelebb állónak⁷¹, aztán a tapasztaltak és egyéb benyomások úgy tűnik ezt az álláspontját módosították. Amikor az Osvald Károly-féle társaság 1847-ben a liberális önkormányzati szabályrendelet megsemmisítését kérte az uralkodótól, Smalkovits Mihály is aláírta azt a helyi liberálisok által szerkesztett folyamodványt, amely éppen ellenkezőleg, a szabályrendelet legfelsőbb helyen való megerősítésének kieszközölését szorgalmazta a megyénél.⁷² 1848-ban beállt nemzetőrnek⁷³, s amikor 1849 után újból azokat látta a tanácsban, akik ellen egyszer már határozottan fellépett, úgy érezte, hogy ismét cselekednie kell. Így született meg a kerületi főispánnak írt levél abban a hitben, hogy segítséget kap attól, aki az általa bepanaszoltakat végső soron hatalomra juttatta. Nevezhetjük-e ezt feljelentésnek, besúgásnak? A levélből mindvégig kiérződik szerzőjének önmagával való vívódása: elviselje-e továbbra is azt, ami ellen egész valója tiltakozik, vagy vállalja annak kockázatát, hogy környezetében a „besúgó” címkével illetik. Ezért többször is hangsúlyozza, hogy öt levele megírásában kizárólag a jobbitás szándéka vezérli, s egyedüli célja, hogy a tűrhetetlen helyzetet végre felülről orvosolják. Kétségeit azonban úgy látszik nem tudta végképp eloszlatni, mert 1851. augusztus 23-án kelt leveléhez másnap, augusztus 24-én egy másik, néhány sorból álló levelet mellékel, amelyben nevének elhallgatását kérte.⁷⁴

Úgy véljük, az utókornak nincs joga ítélkezni Smalkovits Mihály e tette fölött. Az abszolutizmus kori politikai igazgatás hierarchikus szervezeti rendjéből adódóan és az öngazgatáshoz nélkülözhetetlen népképviselői szervek teljes hiánya folytán a közéleti problémákra megoldást keresők csak a felettes hatóságokhoz fordulhattak jogorvoslatért. Ráadásul az új közigazgatási rendszer által meghirdetett alapelvek - a hatékony munkavégzésre, a szakszerűsége, a minden részrehajlástól mentes precíz hivatali ügyintézésre, a közéleti tisztaságra, az áttekinthető viszonyokra való törekvés - tényleg azt az illúziót kelthették egyesekben, hogy a politikai elnyomás hátrányait a minőségileg más és új közigazgatási szisztéma valamiképpen ellen-

súlyozni fogja. S talán akadt, aki elhitte, hogy mindez majd másfajta emberi magatartással és hivatali bánásmóddal párosul, s a közéleti bajok hathatós beavatkozással azonnal orvoslásra találnak. Lehetséges, hogy a főorvos kormányhí megnyilatkozásai a modernizáló célkitűzések iránti megelégedett bizalomra utalnak, de az sincs kizárva, hogy csak gesztus értékűek és a mielőbbi intézkedés elérését szolgálták. Így vagy úgy, a történész itt nem bocsájtkozhat találgatásokba, viszont a főorvos szakmai pozíciója, biztos egzisztenciája, az eseményeket kellő távolságtartással szemlélő magatartása miatt az is nehezen képzelhető el, hogy bármilyen egyéni érdeke fűződött volna a városi tanács bepanaszolásához. Cselekedetét tehát csak az a meggyőződés motiválhatta, hogy a közélet tisztaságát Egerszegen is meg kell teremteni. Talán úgy érezte, hogy fel kell vállalnia azoknak a képviselőket, akik éppúgy elégedetlenkedtek, mint ő, de nem tudták rászánni magukat ezen lépés megtételére. Összességében véve megállapíthatjuk, hogy gondolkodásmódja sokkal inkább a helyi liberálisok, mint a konzervatívok felfogásához állt közel, tetteivel pedig egyértelműen az előbbieket törekvéseit támogatta.

Ezt bizonyítja az is, hogy hosszúra nyúlt levelében - egyes lojális kijelentései ellenére - a sorok között mindvégig kiérezhető egyfajta közvetett bírálattal, amely az általa vétkesnek tartott tanácsbelieken túl a megyei, illetve a fölöttes hatóságoknak szól. Mégpedig azért, mert nehezen volt hihető, hogy abban a politikai közegben, ahol a különböző rendű és rangú hivatalnokok hangulatjelentései és a besúgó garmadája által szállított információk alapján mindenkiről szinte mindent tudni lehetett, ne lettek volna képesek a városi igazgatást felügyelő hatóságok képet alkotni maguknak az általuk kinevezett tisztviselők korábbi hivatali tevékenységéről, hibáiról és erényeiről. Különösen a megyei szervekre érvényes ez. Így azt is lehetne mondani, hogy mindez lényegében az ő beleegyezésükkel történt. Ezt persze a főorvos szó szerint nem írhatta le. Mögöttes gondolatait azonban levelének kérdés formájában megfogalmazott zárómondatai visszhangozzák: "Ezt jelenti hűségesen szolgálni a kormány érdekeit?! Vagy kinek a nevében alkalmazták őket?!"

Elismerhetjük, hogy az adott politikai viszonyok között nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy valaki egy ilyen kérdést a kerületi főispán, a nagy hatalmú Hauer István báró melléne szegessen. Smalakovits Mihály provokatív kérdésére azonban nem érkezett válasz.

A főorvos ugyanis egy valamivel nem számolt: a háttérben meghúzódó, politikai indíttatású személyi összefonódásokkal.

A háttér

A kerületi főispán a Smalkovits Mihály által beadott panaszt egy hónappal később, 1851. szeptember 26-án küldte le Bogyay Lajos megyefőnököknek azzal az utasítással, hogy az ügyben elvégzendő vizsgálat eredményét október végéig terjessze be.⁷⁵ Bogyay Lajos az illetékes szolgabíró, az egerszegi járás élén álló Fábrián Pált bízta meg a vizsgálat lefolytatásával.⁷⁶

Fábrián Pál mint egerszegi lakos az 1830-as évek első felében néhány évig városbíróként, előtte és utána pedig hosszabb ideig tanácsosként vett részt a város irányításában.⁷⁷ Smalkovits Mihály szerint sokáig együtt dolgozott azokkal az egykori hűtlen pénztárkezelőkkel - köztük Horváth Imrével - akik a várost anyagilag a csőd szélére sodorták⁷⁸, s akiket a püspöki úriszék annak idején elítélt, de perüket az őket vádoló városi ügyvéd a megyei büntető törvényszékhez fellebbezte. (Ez volt az a per, amelyet 1851. február 1-jei határozatával a választmány visszavont.) Fábrián Pál bíraskodása alatt állítólag több irat is eltűnt a városi levéltárból.⁷⁹ Az 1846-os tisztújítási eseményeknek -ekkor már megyei esküdtként - a konzervatívok oldalán ő is aktív részesévé vált, s mindvégig Horváth Imre bíróné választása mellett korteskedett. Az „emlékezetes” tisztújítás napján a szemtanúk állítása szerint a helyi konzervatívok vezérével, Oswald Károlyval és Horváth Ferencsel együtt élére állt annak a társaságnak, amely az erre a célra összeverbuvált, verekedni vágyó csőcselék segítségével eltávolította az ellenpárt híveit a szavazás helyszínéről. 1846. november végén az első között írta alá azt az Oswald Károly és követői által szerkesztett nyilatkozatot, amelyben az aláírók kijelentik, hogy az általuk az ismert módon hatalomra jutott tisztviselőket elfogadják, a megye által ugyanazon évben jóváhagyott liberális önkormányzati szabályrendeletet viszont ellenzik.⁸⁰ 1848-ban bekerült a városi képviselő-testületbe.⁸¹ 1850 elején mint Farkas Imre zalaegerszegi járásbeli szolgabíró segédje tűnik fel.⁸² Annak a Farkas Imrének a hivatali munkáját segítette, aki 1846-ban ugyancsak tisztséget betöltve nyíltan kiállt a konzervatív „ma-

gyar párt" mellett, és hivatali hatalmát felhasználva aktívan közreműködött a törvénytelen tisztújítás levezénylésében, valamint Horváth Imre tanácsossá és helyettes bíróvá választásában. Smalkovits Mihály korabeli beszámolója szerint a választás reggelén a városháza ablakában álló Farkas Imre az uradalmi kijelölés felolvasása után "Horváth Imrét mint valami állati ritkaságot" mutatta fel a tömegnek. Kiderült az is, hogy Farkas Imre feladata lett volna az 1846. márciusi megyei közgyűlésen jóváhagyott önkormányzati szabályrendelet kihirdetése és foganatosítása, ezt azonban nem hajtott végre. Ezért a megyei vizsgálóbizottság őt is hibáztatta a bekövetkezett eseményekért.⁸³ 1850. január 24-én Farkas Imre és Fábíán Pál együtt hirdetik ki az egerszegi tanácsülésben a birodalmi alkotmányt⁸⁴, majd a segéd hamarosan addigi felettese hivatali utódja lesz.⁸⁵ Mindketten a konzervatív párt oszlopos tagjai voltak, s ezért Farkas Imre nyilván nemcsak az elintézendő feladatok sokaságát hagyta Fábíán Pálra, hanem saját "példájával" és magatartásával megerősítette benne a hivatali hatalmat, tekintélyt és minden mást az aktuális politikai érdekek szolgálatába állító szemléletmódot is.

A megye élén álló, s a Fábíán Pált a Smalkovits-féle panasz kivizsgálására utasító Bogyay Lajos szintén ehhez a táborhoz tartozott. Az 1848-at megelőző megyei politikai küzdelmekben a konzervatívok oldalán találjuk. 1847-ben másodalispánnak is jelölték, a győzelmet azonban nem neki, hanem az ellenzéknek sikerült megszerezni.⁸⁶ Ezt követően visszavonult birtokára⁸⁷, újbóli közéleti szerepvállalásra csak a szabadságharc leverése után, megyefőnöki kinevezésével kapott lehetőséget.

Smalkovits Mihály levele olyan vádpontokat is tartalmaz, amelyek nem Horváth Imrére, hanem a tanács egérszének működésére vonatkoznak. Így a vizsgálatot nem lehetett csupán a leginkább kritizált tanácsosra korlátozni, hanem a többi tanácsbelire is ki kellett terjeszteni. Ezért vegyük egy kicsit közelebbről szemügyre, hogy valójában kiből tevődött össze ez a testület.

Pathy János városbíró már régebb óta tagja volt a tanácsnak.⁸⁸ Az 1846-os tisztújításkor is megválasztották, s 1846. november végén ő is aláírta azt a nyilatkozatot, amelyben a konzervatívok az általuk hatalomra juttatott tisztikarral való megelégedésüket fejezik ki, a liberális önkormányzati szabályrendeletet pedig elutasítják. 1846 decemberében, Nagy József városbíró menesztése után az uradalom

és a megyei vizsgálóbizottság őt tette meg ideiglenes városbírónak. A következő évben a konzervatívok befolyására a város nevében a szóban forgó szabályrendelet megsemmisítését kérte az uralkodótól, majd az év végén rendben lezajlott tisztújítástól kezdődően tárgyalt korszakunkig folyamatosan ő állt a várost irányító testület élén.⁸⁹ Smalkovits Mihály szerint becsületes ember és a közpénzekkel elkövetett manipulációkhoz semmi köze, de gyengesége és pártja iránti szolidaritása megakadályozták a határozott fellépésben.

Móczyer István jegyző már a forradalom és szabadságharc idején és azt megelőzően is ezt a tisztséget töltötte be.⁹⁰ Árvay István 1850. március végi lemondása után valószínűleg nem találtak nála gyakorlottabb és alkalmasabb személyt erre a pozícióra. Politikai nézeteiről szinte semmit sem közölnek forrásaink. Bár 1846-ban is elvállalta a jegyzői tisztséget, ez hovatartozását nem minősíti. A korabeli mezővárosok lakossága általában nem válogathatott az erre a hivatalra képzettségüknél és gyakorlottságuknál fogva rátermett személyek sokaságában, ezért a jegyző mint frásztudó és művelt ember nagyon gyakran mindenféle politikai és egyéb érdekhartól, a város irányításáért vetélkedők győzelmétől vagy vereségétől függetlenül hosszú ideig megtarthatta hivatalát. Az a tény azonban, hogy 1850. június 18-án megkapta az egyik fizetett tanácsosi állást az új politikai rendszer beléhelyezett bizalmáról tanúskodik. Smalkovits Mihály szavaiból⁹¹ is arra lehet következtetni, hogy inkább a konzervatívokkal rokonszenvezett.

A vizsgálat idején hivatalban lévő fizetett tanácsosok közül Horváth Imrét már nem kell bemutatnunk.

A másik fizetett tanácsost, Kováts Józsefet 1846-ban Oswald Károly és hívei juttatták be először a tanácsba. Smalkovits Mihály korabeli tudósítása szerint a tisztújításnál jelenlévő konzervatívok többsége nem akarta elfogadni, míg végül a hangadók által »egy hatalmas «kell« megerősítette.⁹² Megválasztása után ő is gyanúba keveredett, hogy a város kivilágítása javára pár évvel korábban rendezett táncmulatságokból befolyt jövedelmeket elköltötte. Megfelelő bizonyítékok híján azonban a megyei vizsgálóbizottság nem tudott érdemben foglalkozni az ügyel, ezért Kováts József megmaradhatott hivatalában.⁹³ Tanácsosi tisztségét 1847-1848-ban is megtartotta.⁹⁴ 1850. június 18-án tiszteletbeli tanácsos, ezt követően pedig 1851. április 3-tól - mint már említettük - fizetett tanácsos lett.

Egy későbbi jellemzés szerint azonban tanácsosi hivatala mellett sokat foglalkozott asztalos mesterségével is, ennél fogva hivatali munkáját elhanyagolta, az ügyintézésessel egyre kevesebbet törődött.⁹⁵

Tivalt Ferenc pénztárnok már az 1840-es évek első felében tagja volt a tanácsnak. 1846-ban a választás helyszínéről eltávolított „német párt”-nak a vármegyéhez intézett panaszlevelén szerepel a neve. 1847-ben pedig ugyancsak aláírta azt a folyamodványt, amelyben a helyi liberálisok az önkormányzati szabályrendelet felsőbb jóváhagyásának kieszközölését kérték. 1848-ban újból beválasztották a tanácsba.⁹⁶ A szabadságharc leverése után 1849. december 31-én pénztárnokká és kamarássá nevezték ki, s ezt a pozícióját a véglegesítéskor, 1850. június 18-án is megtartotta. Smalkovits Mihály információi a város anyagi helyzetére és a pénzügyi manipulációkra vonatkozóan valószínűleg tőle származtak.

Horváth Károlyt szintén már az 1840-es évek első felében a tanácsban találjuk. 1846-ban és 1847-ben Tivalt Ferenchez hasonlóan ő is aláírta mind az említett panaszlevelet, mind pedig a szabályrendelet felsőbb megerősítését szorgalmazó folyamodványt. 1848-ban sem a tanácsban, sem a képviselő-testületben nem találkozzunk a nevével.⁹⁷ Ezt követően 1849. december 31-én ideiglenesen, majd 1850. június 18-án véglegesen megkapta a gyámtyai tisztséget. Tivalt Ferencel együtt ők ketten képviselték az egykori liberális csoportosulást a tanácsban.

Velük ellentétben Herczeg József útmestert és Tóth György szállásmestert a konzervatív irányultságú társaság tagjai közé sorolhatjuk. 1846. november végén mindkettőjük aláírta az Oswald Károly és társai által hatalomra juttatott tisztikar elfogadásáról és a liberális önkormányzati szabályrendelet elutasításáról szóló nyilatkozatot. A tanácsban ebben az időszakban egyikük neve sem szerepel.⁹⁸

Egészeiben véve tehát a nyolc tanácsbeli közül hatot (75 %) konzervatív beállítottságúnak tekinthetünk, a döntések előkészítésében kulcsszerepet játszó tisztviselők - a bíró, a jegyző és a két fizetett tanácsos - pedig mind ide tartoztak. S nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az 1850-1851 folyamán megtörtént személyi változások során mindinkább a konzervatív tábor tagjai kerültek előtérbe. Az 1850. június 18-i állapotokhoz képest, ahol Tivalt Ferenc és Horváth Károly mellett még az annak idején ugyancsak a liberálisokat támogató Koren Bálint és a szintén inkább talán velük rokonszenvező

Árva István is megtalálható, az elkövetkező másfél év alatt újonnan hivatalba lépő tisztviselők (Farkas Gábor, Herczeg József, Tóth György és a személycserék folytán ugyanezen időszakban új tiszt-séget elfoglaló hivatalnokok (Móczér István, Kováts József) egyaránt a konzervatívokat képviselték.⁹⁹

A választmány politikai megoszlását - megfelelő források hiányában - már sokkal nehezebb körülhatárolni. Az 1849-et megelőző időszakban sokan közülük - pl. Ráizinger József, Handler István, Koppány Ferenc, Molnár György, Isoó Ferenc, Rigó Ferenc - a liberálisok mellett foglaltak állást. Mások - mint pl. Páslek Imre, Takács Pál, Pirity György, Juhász Pál, Hajgató Lajos - a konzervatívokat támogatták.¹⁰⁰ A többiek közül egyesek nevével (Kaiser Albert, Mayer Jakab, Fischer Simon) a zalai védegyleti mozgalom kapcsán találkozunk az 1840-es években¹⁰¹, politikai nézeteiket illetően azonban nincsenek megbízható adatok. Óvatos mérlegeléssel azt mondhatjuk, hogy a kétféle politikai csoportosulás tagjai nagyjából egyenlő arányban, esetleg némi liberális fölényrel foglaltak helyet a választmányban.

A tanácsra vonatkozóan azonban egyértelműen beigazolódik Smalkovits Mihály azon megállapítása, hogy zömében a korábbi konzervatív párt tagjai alkották a testületet.

A kerületi főispán utasítására az ő tevékenységüket kellett a főorvos levelében foglaltak alapján Bogyay Lajos megyefőnököknek és Fábrián Pál szolgabírónak felülvizsgálni. A vizsgálatot hamarosan meg is kezdték.¹⁰² Ennek folytán a városi tanács 1851. október végén adta be az ellene tett "feladás"-t érintő nyilatkozatát.¹⁰³ Jó egy évvel később, 1853. január elején pedig Horváth Imrének kellett nyilatkoznia az egyik olyan hagyatéki ügyben, amelyet Smalkovits Mihály példának hozott fel a tanácsos által elkövetett visszaélések illusztrálására.¹⁰⁴ Bár a teljeskörű vizsgálati iratokat sajnálatos módon sehol nem sikerült föllelni, a rendelkezésre álló levéltári forrásokból annyi biztosan megállapítható, hogy az ügynek egyelőre sem Horváth Imrére, sem a többi tanácsbelire nézve nem lett semmi következménye. Mindenki tovább végezhetette hivatali teendőit, senkit nem függesztettek fel. A tisztikar összetétele - Pathy János városbíró saját elhatározásából bekövetkező lemondását (1852. május 9.) nem számítva (erről alább még lesz szó) - jó pár évig lényegében alig változott. S változatlan maradt még jó ideig a Smalkovits Mihály levelében vázolt helyzet is.

Semmi nyoma annak, hogy a vizsgálatból kifolyólag a megyei hatóságok bármilyen módon megpróbálták volna orvosolni a felvetett problémákat. Azonkívül, hogy a tanácstól bekértek egy nyilatkozatot, más fontosabb dolog nem történt. Úgy tűnik, hogy a megyei főorvosnak a kerületi főispánnál tett panaszja elfelejtődött. Azt, hogy őt magát ennek kapcsán érte-e valami kellemetlenség, nem tudjuk. Nagyobb baja a tanács elleni fellépésből nem származott, hiszen fontos tisztségét továbbra is megtartotta. De azon mindenképpen érdemes elgondolkodni, hogy a dolgok miért alakultak így.

Feltételezésünk szerint a következmények nélküli vizsgálat hátterében a konzervatív párt tagjainak az 1848 előtti politikai küzdelmekben megalapozott, egymás iránti szolidaritása állt. A konzervatív megyefőnöknek és a szintén konzervatív szolgabírónak kellett volna a konzervatív tanácsbelieket elmozdítani. S ne feledjük, hogy a közpénzek elsikkasztása egészen az 1830-as évekig vezethető vissza, amikor Fábián Pál mostani szolgabíró városbíróként és tanácsosként tevékenykedett. S mellette a tanácsban ott ült Horváth Imre.¹⁰⁵ Azt, hogy Fábián Pál mennyire volt érintve az ügyben és mit tudott minderről, még a jövőbeni történeti kutatásoknak kell tisztázni. Nyilván tökéletes ártatlansága esetén is, mint vezető pozícióban lévő, tekintélyes megyei tisztviselőnek, kellemetlen lett volna számára a 10-20 évvel azelőtt történtek minden részletre kiterjedő felgöngyöltése, s az ezzel járó hercehurca. Ezenkívül emlékeztetnünk kell rá, hogy 1846-ban mindvégig Horváth Imre mellett korteskedett. Fábián Pál is egerszegi lakos lévén, valószínűleg személyes ismeretség előzte meg a politikai együttműködést. Az 1848 előtti megyei konzervatív tábor fontos személyiségének számító Bogay Lajos megyefőnök számára pedig - az adott politikai viszonyok között - bizonyára megbízhatóbbnak látszott egy olyan városi vezetés, ahol a kulcspozíciókat nem a pár évvel azelőtt az autonóm jogok kiszélesítéséért síkraszálló liberálisok töltik be, hanem a konzervatív csoportosulás azon tagjai, akikről politikai múltjuknál fogva fel lehet tételezni, hogy az önkormányzati jogok 1849 után bekövetkező korlátozását mindenki másnál inkább képesek elfogadni. S talán az is furcsa lett volna némelyek számára, hogy a liberálisok mellett annak idején mindvégig kiálló főorvos vádjainak hatására mozdítják el a konzervatív városi vezetést ugyancsak konzervatív hivatali feletteseik. Bár még sok a megválaszolatlan kérdés, jelenlegi

ismereteink alapján úgy látszik, hogy az ügyet a felsőbb hatóságok előtt is sikerült valahogy - talán személyes kapcsolatok útján - elfektetni.

Horváth Imre tovább élvezhette a tanácsosi tisztségével járó fizetést és egyéb előnyöket. Valószínűleg azonban a számára oly fontos tekintélyt és hatalmat értékelte a legtöbbre. Azt a csekély hatalmat, amelyet a minden autonóm törekvést és egyéni kezdeményezést háttérbe szorító abszolutista kormányzati rendszer egy kis mezőváros, kis létszámú községi tanácsában egy fizetett tanácsos kezében meghagyott. A többi tanácsbeli pedig - Smalkovits Mihály kifejezésével élve - vele »hivataloskodott» tovább.

S itt érdemes még egyszer felidézni a főorvos azon mondatait, amelyek az egerszegi lakosok véleményét tükrözik városuk közállapotairól: »Csak a tisztviselőknek van hitelességök, s az ellenök tett panaszt minden ellenörködő más egyén hozzájárulása nélkül magok vil[iz]sgálják, s intézik el. Ezek pedig csupán mind ugyanazon egy párthoz tartozók, s már régen öszvetartók.»¹⁰⁶

Javaslatok és intézkedések a községi utasítás kapcsán

A rendezett tanácsú városok igazgatására vonatkozóan 1851. augusztus 18-a után az ideiglenes községi utasítás előírásai voltak irányadóak. Ezeket a gyakorlatban a kerületi főispánoknak és a megyefőnököknek kellett végrehajtani. A soproni kormánykerület főispánja, Hauer István egy hónappal később, 1851. szeptember 24-én küldte szét azt a körlevelet, amelyben részletes magyarázatot fűzött az utasítás szövegéhez, és további instrukciókat adott az abban foglaltak foganatosításához. A magyarázat szerint »a törvénykezési hatóságoknak a közigazgatásiaktól lett elválasztása, az úrbéri viszonyok megszüntetése, úgy a községeknek pénzbeli állapota» készítette a helytartóság főnökségét arra, hogy a községek ideiglenes szervezését azonnal életbe léptesse. Másrészt »a tapasztalás eléggé megmutatta, hogy a községi rendezés szükségét a rendezett tanáccsal bíró, nagyobb és kisebb mezővárosok igénylik leginkább, miért is mindenekelőtt ezek szervezése határozottat el.» Hozzátette, hogy az utasítást a helyi viszonyoknak megfelelően kell alkalmazni és módó-

sítani. A lehetséges változtatások a 30. §-ban megfogalmazott kérdés körül összpontosultak: a községi választmányt és a tanácsot választás vagy kinevezés útján alakítsák-e meg? A döntés joga a helytartót illetve, aki a kerületi főispánok közvetítésével a megyefőnököktől beérkező információk alapján hozta meg a határozatot. A megyefőnököknek a népesség és a választójogosultak számát, a város általános körülményeit, a lakosság előbbi és mostani hangulatát figyelembe véve kellett véleményt alkotniuk arról, hogy »valjon a választási jogot a kormány a kérdéses városbeli lakosságra biztosíthatja-e?» E tekintetben a kerületi főispán különös óvatosságot ajánlott, mert -mint írta - »a magas kormány a választhatást csak oly városok és községekben engedi meg, hol kormányellenes izgatás és működéstől nem tarthatni.»

Ezután a szükséges előmunkálatok elvégzésére adott utasítást. Ezek közé tartozott mindenekelőtt a választójogosultak pontos létszámának megállapítása. Választójogot a meghatározott mennyiségű adóösszeget fizetők kaptak. Azoknál, akik nem földbirtok, hanem valamilyen iparüzlet után fizettek adót, a cenzust magasabban szabták meg. Ezt azzal indokolták, hogy a politikai mozgalmakban a legaktívabban ez a réteg vesz részt, de »érdeke legkevésbé sincs a községek közérdekeivel öszveköttetésben, sőt legtöbbször szétágazó, s túlzott eszméik, s nézeteik nyomán éppen ellenkezésben áll.» »Szükséges ennél fogva - írja a kerületi főispán - nehogy az ily egyének által hasonló elemek jöjjenek a községi hivatalokra, hogy ezeknek választathatási jogára nézve a meghatározott adóösszeget (census) a többi birtokosokénál kitűzött öszvegnél magasabb legyen.» Ezt követően megnézték, hogy az összes választójogosult együttesen mennyi állami egyenes adót fizet. Majd a választójogosultakat - a társadalom különböző elemeinek tekintetbevételével - két vagy három testületbe osztották, és az általuk fizetett összes állami egyenes adó összegét is felosztották, a testületek számától függően, két vagy három egyenlő részre. Ezután következett a besorolás: ezt a legtöbb adót fizető választójogosulttal kezdték, majd az egyes választójogosultak által fizetett adóösszegek csökkenő sorrendjében haladtak lefelé mindaddig, amíg a végösszeg ki nem tette az összes választójogosult által fizetett egyenes adó felét vagy harmadát. Ekkor létrejött az első választótestület. A második választótestületet ugyanígy a még kevesebb adót fizetők csökkenő sorrendjében hozták létre, míg az ő

együttes adóösszegük is újból el nem érte az összes választójogosult egyenes adójának felét vagy harmadát. Ahol három testületbe osztották a választójogosultakat, ott a két első testületből kimaradó, összes többi választójogosult képezte a harmadik testületet. Így az első testületbe kerültek a legkevesebben, a másodikba már többen, a harmadikba pedig a legtöbben. Mindegyik testület a választmány és a tanács harmadát (vagy két testület esetén a felét) választotta. Ezáltal az első testületbe tartozó szűkebb, vagyonos réteg ugyanannyi személyt választhatott meg érdekeinek képviselésére, mint külön-külön a második, vagy a harmadik testületbe sorolt, jóval nagyobb számú, de kevésbé tehető, illetve szegényebb polgárság. A választási előmunkálatokat természetesen csak azokban a rendezett tanácsú mezővárosokban kellett elvégezni, ahol a megyefőnökök véleménye alapján a választásokat meg lehetett tartani. Ha a megyefőnök úgy vélte, hogy ez nem lehetséges, a községi választmányt a kerületi főispán nevezte ki. A polgármesteri állásokat ettől függetlenül mindenhol kinevezés útján kellett betölteni.¹⁰⁷

A kerületi főispán körlevele nyomán Bogyay Lajos megyefőnök jelentést kért a járási szolgabíráktól arra vonatkozóan, hogy tapasztalataik és a helyi viszonyok ismerete alapján javasolják-e a választásokat vagy sem. Együttal felszólította őket, hogy azokban a városokban, ahol a választást nem ajánlják, tegyenek javaslatot a polgármester és a tanácsbeliek személyére, valamint a községi választmány tagjaira nézve. A polgármesteri állásra minden városból három jelöltet kellett felterjeszteni. "Átruházva tehát Te[kin]t[e]tes Úrra azon felelősséget, mely e részben reám nehezedett..., számolok hivatalos erélye és buzgóságára, hogy felterjesztésében és ajánlatában oly egyéneket fog sorozni, kik a magas kormány teljes bizalmára méltók, s kik többi polgártársaik közül magokat becsületesség, hiba nélküli politikai viselet, érett megfontolás és józan belátás által megkülönböztetik" - buzdította a megyefőnök a szolgabírákat.¹⁰⁸

Az egerszegi járás élén álló Fábián Pál 1851. október 17-én küldte el ezzel kapcsolatos jelentését. Ebben elmondja, hogy a választási útmutató szerint azok, akik a rájuk kivetett adóval tartoznak, vagy a község vagyonát kezelték, s számadásukat még nem tették le, választójogukat nem gyakorolhatják. Ezen előírások betartása Egerszegen komoly bonyodalmakat okoz, fejti ki a szolgabíró. Mégpedig azért, mert a város 424 választójogosult polgára közül csak 36

fizette be az 1850-1851-es évre esedékes adót. Így ha a választást megtartanák, csak 36-an szavazhatnának, 388 személynek pedig távol kellene maradnia. Azt is közli a megyefőnökkel, hogy a városi tanácsot ezen hanyagságáért megróttá. A tanács viszont azt hozta fel mentségként, hogy a megye egy egész évi katonai szállásbérrel tartozik. Ennek kifizetése után szokták ugyanis a lakosok adójukat törleszteni. «De vagyon még egy környülmény, mit Nagyságodnak fedeznem tisztii kötelességem» - írja Fábiián Pál. Majd elmagyarázza az Egerszegeen lévő «két felekezet», a «magyar» és a «német» párt mibenlétét. A dolgokat természetesen torzítva, a saját szemszögéből nézve festi le. A «német» párt, vagyis az egykori liberálisok arányát túlságosan kicsinek állítja be, az 1846-os tisztújítási események kapcsán kiküldött megyei vizsgálóbizottság tevékenységét, a konzervatívok akkori menesztését pedig meg sem említi. «E titkos, lappangó gyűlölség e percig fentáll», s emiatt különböző «feladások» keletkeznek, mondja, majd a Smalkovits Mihály levele folytán elindított vizsgálatra utalva így folytatja: «Ezen vád most újonnan mozgásba tette a feleket, s ha voks által jön létre a hatósági választás¹⁰⁹, a német párt minden nézet szerint megbukik. S a titkos feladások napirenden lesznek, s ezáltal Nagyságodnak is kellemetlenséget okoznak.» Az óvatos figyelmeztetés után kijelenti, hogy «e nagy feladathoz 36 vokkot elhasználni átolános gúny volna», majd az eddigiekből következően egyértelműen a felsőbb kinevezés mellett foglal állást. Azt ajánlja, hogy a megyefőnök mindkét párt tagjainak sorából terjessen föl kinevezésre olyanokat, akik a közölt elvárásoknak megfelelnek, s egyúttal az illető tisztségek betöltésére is alkalmasak. S ha kinevezésük megtörténik, akkor ez «a feleket mindekkoráig keblekben hordozott gyűlölségtől megritkítja, s [a] volt jó egyetértést a polgárság közt összpontosítja. S a kellemetlen vádok is megszűnnek» - fejezi be a szolgabíró. Polgármesternek első helyen Pathy Jánost, második helyen Móczér Istvánt, harmadik helyen Handler Istvánt javasolja. Az általa ajánlott fizetéses tanácsnokok között pedig Kováts József, Ráizinger József, Stenadl Antal, Isoó Ferenc mellett még mindig ott találjuk Horváth Imrét is.¹¹⁰ A kerületi főispánhoz továbbküldött javaslatban azonban már nem szerepel Horváth Imre neve, s a polgármesteri tisztségre is csak az eddigi városbíró, Pathy Jánost terjesztik föl. Fizetéses tanácsnokoknak pedig Kováts Józsefet és Isoó Ferencet javasolják. A módosításokat valószínűleg a megyefőnöki

hivatalban végezték el, eszerint Horváth Imre helyére Isoó Ferenc került volna. A tervezett változtatások minden bizonnyal összefüggtek a Smalkovits Mihály panasza nyomán megindult vizsgálattal, s a Horváth Imrét ért vádakkal.

A megyefőnök a kerületi főispánhoz írt, 1851. október 24-i levelében az összes zalai rendezett tanácsú városra vonatkozóan elutasította a választás lehetőségét, s mindenhol az önkormányzati szervek kinevezés útján való megalakítását ajánlotta. Ezt az 1848 előtti tisztújításokon uralkodó és szerinte most még erőteljesebben fenyegető „kedélyizgatások”-kal indokolta. A kerületi főispán ettől függetlenül 1851. november végén bekérte a választójogosultakra vonatkozó adatokat. Az összeírással a szolgabíró egy hónap alatt, 1851. december 24-re készült el. Az ekkori adatok szerint 419 választópolgára volt Egerszegnek (az október 17-én megállapított számnál öttel kevesebb). A választójogosultakat az általuk fizetett adóösszeg alapján Egerszegen két választótestületbe osztották. Az első választótestületbe a 8 Ft fölötti, a másodikba a 8 Ft alatti adóösszeget fizetők tartoztak. Az előbbieké létszáma 123-at, az utóbbiaké 296-ot tett ki. Együttesen az első választótestület tagjai 1505 Ft 50 krajcár, a második választótestület tagjai 1494 Ft 24 krajcár adót fizettek. Rajtuk kívül - tekintet nélkül az általuk fizetett adóra - még 24 Egerszegen lakó hivatalnokot és értelmiségit ajánlott Fábíán Pál a választótestületekbe. Kérdésként merült fel, hogy a házzal rendelkező izraelitákat felvegyék-e a választók közé. Ezzel kapcsolatban Bogyay Lajos megyefőnök a következő választ adta a szolgabírónak: „A községrendezési utasításban a valláskülönbség mint hátráltató körülmény fel nem hozatván, az illetők, ha különben törvényleg a választástól eltöltve nem volnának, ebbeli joguk gyakorlatában nem akadályozhatók.” Ennek folytán 16 izraelita vallású, házbirtokos polgár is felkerült a választójogosultak listájára. A hivatalnokokkal, értelmiségiekkel és a zsidókkal együtt így végül 459 lett összesen a választópolgárok száma. A város lakosságának létszáma ugyanezen időszakban 3876 fő.

A választójogosultak decemberi összeírása alkalmával Fábíán Pál újból javaslatot tett a polgármester személyére. Pathy Jánoson kívül azonban ezúttal nem tudott mást ajánlani. A város első emberét azért tartotta alkalmasnak erre a tisztségre, mert ő - mint írta - „a forradalom alatt is mint bíró a felséges uralkodóháznak híve maradt.”

A fizetett tanácsosoknak javasoltak között pedig most már a szolgabíró sem említette Horváth Imrét.¹¹¹ A hosszú évek óta sikkasztó tanácsos mindezek ellenére - amint azt az előző fejezetben már említettük - megtartotta tisztségét. S ugyanúgy, a többi hivatal élén sem történt változás.

Bár a választási előkészületeket megtették, minden maradt a régiben. Az 1851. augusztus 18-i községi utasítás kapcsán megkezdett szervező munkát - amely lényegében az 1849. március 17-i, Stadion-féle liberális községi törvény magyarországi bevezetésére tett kísérletnek tekinthető - ugyanis a készülő alkotmányrevízióra hivatkozva, egy 1851. november 22-i belügyminiszteri rendelet leállította. A végrehajtás felfüggesztése valójában a konzervatív tábor bürokratikus szárnyának előretörését jelezte a birodalmi kormányzatban. A liberális miniszterek fokozatos háttérbe szorulásával többek között ez a rendelkezés is az abszolutizmusnak az olaszországi alkotmány 1851. december 31-i eltörlésével kinyilvánított bevezetését készítette elő.¹¹² Az adott politikai helyzetben túl nagy volt a kockázata annak, hogy a választójogosultak a kormányzati rendszer számára kevésbé megbízható személyeket juttatnak a helyi önkormányzatokba. Nagy a valószínűsége, hogy a Zala megyei városokban egyébként sem került volna sor választásokra, Zalaegerszegen pedig - az előzményeknél fogva - biztosan nem. A tanács és a választmány személyi összetételében azonban az utasítás előírásainak gyakorlatba való átültetésével, kinevezés útján is lehetett volna változtatásokat eszközölni. Az átszervezés és a személycserék pedig elősegíthették volna a Smalkovits Mihály által feltárt visszasságok átvilágítását. A végrehajtás leállításával viszont az elmúlt két évben már kipróbált, s e tekintetben megfelelő magaviseletű tisztikar maradt hivatalban. Még a megyei hatóságok által javasolt változtatások sem mentek végbe. Ezek lényegében Horváth Imre eltávolítására irányultak és a városi lakosság képviselőit ellátó választmány összetételét módosították volna. 1851 végén, a javaslatok beterjesztésével nagyjából egy időben indult meg Horváth Imre ellen a vizsgálat, a jelöltek listájára valószínűleg ezért nem került fel. A hagyatéki ügyben 1853-ban beadott, korábban említett nyilatkozatát követően nem találtunk adatot a vizsgálat folytatására vonatkozóan. Az ügyet vélhetően félretették, s úgy tűnik, hogy annak következetes kivizsgálását és lezárását a felsőbb hatóságok sem szorgalmazták. Erre a konzervatív

megyei vezetés háttérben meglévő esetleges személyi kapcsolatain kívül az is magyarázatul szolgálhat, hogy a soproni kerületi főispánt, Hauer Istvánt ebben az időszakban már sokkal fontosabb dolgok foglalkoztatták, mint a felügyelete alá tartozó, rendezett tanácsú városok egyikében keletkezett, évtizedekre visszanyúló korrupciós ügyek rendbehozatala. 1852 januárjától ugyanis ő is tagja volt azon bizottságnak, amely a Magyarországon bevezetendő végleges közigazgatási rendszer kidolgozásán munkálkodott, 1853 elején pedig a katonai és polgári kormányzás polgári osztályának vezetőjévé nevezték ki.¹¹³ Az ezt követően lezajlott országos közigazgatási átszervezések és a vele együttjáró személycserék pedig ugyancsak közrejátszottak abban, hogy a zalai megyeszékhely zürös közeleti viszonyairól a figyelem elterelődött. A fennálló helyzettel elégedetlenkedők várakozásai tehát nem teljesültek. A közelet tisztaságának helyreállítására kínáló lehetőség kihasználását az abszolutisztikus törekvések erősödését jelző felsőbb rendelkezések meggátolták.

Az önkormányzat működése 1851-1853

Általános rendelkezések

A városi tisztviselőknek és a választmányi tagoknak 1851 őszén új esküformula szerint kellett hitet tenniük az uralkodó iránti hűségről és megígérniük a törvények betartását, a felsőbb hatóságoknak való engedelmisséget, valamint a község érdekeinek mindenkor szem előtt tartását. A polgármester, a tanácsbeliek és a választmányi tagok részére külön esküszöveget bocsájtottak ki. Ezek csekély mértékben eltértek egymástól, a lényegyet tekintve azonban nem különböztek. A tanácsbeliek eskümintája a következőképpen hangzott: «Őn esküdni fog a mindenható Istenre, s becsületére és hűségére fogadandja, hogy őfölsége, első Ferenc József főnséges fejedelemünk és urunk, Isten kegyelméből ausztriai császár, Magyar- és Csehország, Lombardia és Velence, Dalmát-, Horvát- és Tótországok, Galícia, Lodomeria és Illíria királya, Ausztria főhercege st[b.], s őfölsége után főnséges törzsökéből és vérből származandó örökösei iránt törhetlenül hű és engedelmes leend. Ön esküdni fog, hogy

hivatalában a tartozó, különösen kitűzött kötelességeket lélekismeretesen teljesíti, amellet mindig csak őfölsége szolgálatának és az álladalomnak javát tartja szemé előtt. A törvényeknek, valamint az előjáróitól nyert meghagyásoknak készséggel engedelmeskedik és a hivatali titkot híven megőrzi. Ön esküdni fog, hogy N. N. községnek javát a törvény korlátain belül mindenkor legjobb tudata s lélekismerete szerint előmozdítja, s magát a rábízott hivatali ügyek kezelésében se magán nézetek, se az innen Önre háromlandó előny és rövidség, hanem csupán és egyedül hivatalos kötelessége által vezéreltetí. Mi éppen elém adatott, s mit mindenben jól és világosan megérttettem, azt híven teljesíteni akarom. Isten engem úgy segítjen!"¹¹⁴ Mint látjuk, az esküszöveg szerint az ügyek kezelésében a tisztviselő számára - az egyéni érdekek háttérbe szorításával - a kizárólagos vezérelv a minden befolyástól mentes kötelességteljesítés kellett, hogy legyen. Az előző fejezetekben vázoltak folytán Egerszegen az eskü letételekor némelyeknek legfeljebb a saját lelkiismeretük lehetett az egyedüli bírójuk a kimondott szó és a valós cselekedetek közötti kiáltó ellentmondás miatt, másfajta számonkérést egyelőre nem kellett elszenvedniük.

A birodalmi alkotmány 1851. december 31-i eltörlésével kiadott ún. "alapelvek" értelmében 1852-től a városokban és községekben a különösen ünnepélyes alkalmak kivételével megszüntették a nyilvános tanácskozásokat és gyűléseket. A községtagok ezután a jegyzőkönyvekbe való betekintés által szerezhettek tudomást a hozott végzésekről. Mindezt a soproni kerületi főispánság 1852. február 4-i rendelete tudatta a megye vezetésével. Bogyay Lajos megyefőnök február 12-én utasította Fábián Pál, egerszegi járásbeli szolgabírókat annak azonnali életbeléptetésére. Így 1852. február közepétől az egerszegi polgárok is csak a városi jegyzőkönyvekből értesülhettek a tanács és a választmány intézkedéseiről.¹¹⁵ Egy évvel később, 1853 elején a helytartótanács január 17-i rendelete megengedte, hogy a volt honvédek községi tisztviselőként alkalmazták abban az esetben, ha a forradalom idején honvéddé való felavatásukon kívül más politikai tevékenységet nem folytattak, s ebből származó, valamint más egyéb vétség nem terhelte őket. Az említett rendelet hangsúlyozta a községi tisztviselők hivatalának és általános befolyásának fontosságát, e tekintetben pedig külön kiemelte a jegyző személyét. Csak olyan egyént lehetett jegyzői hivatalában megerősíteni vagy

jegyzővé kinevezni, akiről kétséget kizáróan beigazolódott, hogy „a forradalom ügyeivel saját meggyőződéséből semmiféle kapcsolata nem volt, ilyen tevékenységet nem fejtett ki, és soha ellenséges érzületet a törvényes kormány és annak híűséges hívei iránt nem mutatott.” Ezenkíűil „a forradalom legyőzése után szavaiban és tetteiben mindig politikailag korrekt magatartást tanúított, és egyéb, egy köztisztviselőnél feltételezett tulajdonságai is kitűnőek.”¹¹⁶ A zalaegerszegi jegyző, Móczér István úgy látszik megfelelt ezeknek a követelményeknek, hiszen hivatalát továbbra is megtarthatta. A megnövekedett adminisztrációs feladatok ellátása tapasztaltsága ellenére azonban neki is gondot okozott. A felülről érkezett, nyílt rendeletek felolvasását, ami az ő kötelessége lett volna, pl. mással végeztette. Ennek kapcsán a választmány megjegyezte, hogy „jóllehet a városi jegyző több más dolgokkal is halmozva levén, meg eddig is a nyílt leveleket felolvasni és azokat a jegyzőkönyvbe beírni nem szokta, de arra ideje sincsen...”, mégis, ha a megyefőnök nem engedélyezi ezen dolgok elvégzésére egy segéd felfogadását, akkor azt a jegyzőnek a saját fizetéséből kell díjaznia.¹¹⁷ Ismerve a város szűkös anyagi helyzetét és a felettes hatóságok törekvését az alkalmazottak létszámának korlátozására, nem valószínű, hogy a segéd városi pénzen való felfogadására sor került, így Móczér István feltehetően az utóbbi megoldást volt kénytelen választani.

Új városbíró

1852. május 9-én a város másik vezető személyisége, Pathy János városbíró is meghozta a maga döntését. Ezen a napon azzal a határozott kijelentéssel, hogy „készebb a várost elhagyni, mint tovább bíraskodni”, leköszönt addig viselt hivataláról.¹¹⁸ Lemondásának konkrét indokait nem közlik forrásaink, az okok azonban nagy valószínűséggel a Smalkovits Mihály által vázolt városi közállapotokban keresendők. A városbíró feltehetően nem tudta tovább elviselni a város ügyeit rendbehozni akarók és a visszasságokat palástolni kívánók oldaláról egyidejűleg ránehezedő nyomást. Az ebből adódó feszültségek és konfliktusok közepette kellett nap mint nap a felettes hatóságok előtt képviselni a várost, s megtennie a közösség érdekeit is szolgáló és a felsőbb elvárásokat is kielégítő intézke-

déseket. Ezzel együtt a város súlyos pénzügyi helyzete és a halmozódó adósságok csak növelték gondjait. A terhek vállalásához, az összekuszálódott viszonyokból a kiút megtalálásához határozott, erős egyéniségre volt szükség. Pathy János, aki hajdan lakatosmesterséget űző iparosként került a város élére, és magát a pénzügyi manipulációktól távoltartva becsületességét mindvégig megőrizte, vélhetően nehezen tudott eligazodni a különböző érdekviszonyok között, s erélytelensége, befolyásolhatósága egyébként is alkalmatlanná tette ezen feladat végrehajtására. Visszavonulásában emellett idős kora is szerepet játszhatott (kb. 60 éves lehetett ekkor). Távozásának bejelentésekor Fábián Pál szolgabíró erélyesebb egyéniség kinevezését kérte a megyefőnöktől.

Az új és erélyesebb városbíró kiválasztása céljából Bogyay Lajos 1852. július 8-ra választmányi ülést hívott össze. A meghívottak között eredetileg Móczér István jegyző és Kováts József tanácsos is szerepelt, Ők azonban nem vettek részt az ülésen. Így Bogyay Lajos megyefőnök, Fábián Pál, egerszegi járásbeli szolgabíró és nyolc választmányi tag jelenlétében történt meg az új városbíró kijelölése. A választmányi tagok véleményét is figyelembe véve két személyt találtak alkalmasnak ezen tisztség betöltésére: Isoó Ferencet és Ráizinger Józsefet, akik mindketten tagjai voltak a választmánynak. Az ezt követő szavazás során Ráizinger József kapta a többségi szavazatokat, így a megyefőnök őt nevezte ki Zalaegerszeg új városbírájává. A szavazás mikéntjéről nem tudósítanak forrásaink, a két érintettet és a megyei vezetést leszámítva feltehetően a többi hat választmányi tag szavazott. Ráizinger Józsefet még aznap feleskették, a történekről pedig Bogyay Lajos már másnap jelentést tett a kerületi főispánnak.¹¹⁹ Hauer István nem emelt kifogást Ráizinger József személye ellen, így a bíróválasztás befejezett ténnyé vált.

Mindenesetre elgondolkoztató, hogy e jelentős tárgyat napirendre tűző ülésen a választmányi tagok milyen kis létszámban jelentek meg. Zalaegerszeg 3876 főnyi lakosát és 459 választópolgárát az eredetileg 20 főnyi választmányból mindössze nyolcan képviselték. Ez a képviselet is azonban, mint tudjuk, csak formális volt, hiszen a választmányi tagokat annak idején felülről nevezték ki. Egyébként az ezen időszakban tartott többi választmányi ülés iránt sem mutatkozott a választmányi tagok részéről sokkal nagyobb érdeklődés. Csak néhány esetben találunk tíznél több résztvevőt, az üléseken

általában ennél kevesebben jelentek meg.¹²⁰ Annak sincs nyoma, hogy a megye a bíróválasztás miatt szorgalmazta volna újabb, nagyobb létszámú választmányi gyűlés összehívását. Úgy tűnik, hogy a felettes hatóság az ügy minél előbbi, gyors lebonyolítására törekedett, s egyedüli célja az volt, hogy a lehető leghamarabb új vezetője legyen a városnak. Bogyay Lajosnak a kerületi főispánhoz küldött jelentéséből tudjuk, hogy a Pathy János helyére lépő jelöltek között Handler István neve is fölmerült. Őt - mint korábban említettük - már 1851 októberében is javasolták erre a tisztségre. Kereskedői tevékenységére hivatkozva Handler István azonban nem vállalta el a sok elfoglaltsággal járó pozíciót.¹²¹

Az új városbíró, Ráizinger József neve már az 1840-es évek elején szerepel a tanácsosok között. Pár év kihagyás után 1846-ban a konzervatívok juttatják be ismét a testületbe. A megyei vizsgálat lezárulása után, az ideiglenes tisztviselők hivatalba lépésekor is megtarthatta tisztségét, 1847-ben viszont nem választják meg. Ugyanabban az évben aláírja a liberális önkormányzati szabályrendelet felsőbb jóváhagyása érdekében szerkesztett folyamodványt. Az 1848-as önkormányzati választásokon Pathy János és Kováts József mellett ő is indul a városbírói állás megszerzéséért. Pathy János lesz a győztes, Ráizinger Józsefet viszont megválasztják tanácsossá. 1849 júniusában, amikor a császári csapatok már Egerszeget fenyegetik, a rendkívüli kiadások fedezésére 500 pengőforint kölcsönt ad a városnak. A várost irányító testületben elfoglalt helyét az új kormányzati rendszer idején is megőrizte. Mind 1849. december 31-én, mind pedig 1850. június 18-án megerősítették tanácsosi tisztségében. 1851 októberében fizetett tanácsosi állásra ajánlották, a tanácsosok személyében azonban, mint tudjuk, nem történt változás.¹²² Forrásaink adatait összesítve azt mondhatjuk, hogy politikai nézeteit tekintve Ráizinger József inkább a liberálisokhoz állt közelebb. A másik két jelölt, Handler István és Isoó Ferenc is a liberálisokat támogatta 1847-ben.¹²³ Mindezek alapján úgy tűnik, hogy az új bíró személyének kiválasztásakor az egykori liberális csoportosulás tagjai kerültek előtérbe. Talán némi kompenzáció volt ez a tanács konzervatív túlsúlyáért, de az is lehet, hogy a visszás közállapotok kivizsgálását sürgetők lecsendesítését szolgálta a számukra gondolkodásmódja és határozottsága révén jobban elfogadható városbíró kinevezése. Az addigi városbíró, Pathy János ezt követően a választmányban foglalt helyet.

Ráizinger József először is megpróbálta valamennyire rendbehozni a város pénzügeit. 1852 októberében már a kölesönként felvett tőkék kamatait sem tudták fizetni, s számos más fizetési kötelezettséget sem tudtak teljesíteni. A válaszmány emiatt - "a városnak hitelét nagyon csökkenni látván" - 1852. október 30-i ülésén elhatározta, hogy a város összes kintlévőseit be kell szedni. Ezért a tanácsnak szigorú köteletségévé tette, hogy "minden személy[i] válogatás nélkül, minden adósnak" a tőkét mondja fel. A felmondási idő lejárta után pedig - ha nem történik meg a lefizetés - azt per útján mindenkitől hajtsa be. Az érintett adósokat tíz nap múlva a tanács elé rendelték, és mindegyikük negyedév haladékot kapott adóssága rendezésére.¹²⁴ Jellemző, hogy az adósok között ott találjuk a két fizetett tanácsost, Kováts Józsefet és Horváth Imrét is! Horváth Imre tehát nemcsak a korábbi városi közpénzekkel nem tudott elszámolni, hanem személyes tartozása is volt a város iránt.

Bár a befizetések megkezdődtek, 1853-ban a kiadások közel egyharmadára még mindig hiányzott a fedezet. A bevételek legnagyobb része a bormérési jog és a városi boltok bérbeadásából származott. Emellett sóárulás, fű eladás és föld haszonbérlet képezték a fő jövedelmi forrásokat. A kiadások között a legmagasabb összeget a hivatalnokok és szolgák fizetése tette ki. Ezenkívül jelentős összeget kellett fordítani a városi épületek és boltok fenntartására, a szolgaszemélyzet ruházatára, a plébános és a tanító fizetésére, a toloncok ellátására és a kölesönvett tőkék kamatainak törlesztésére is. Ugyancsak nagyobb összeget terveztek be rendkívüli kiadásokra és kiküldetésekre. A hiányt a város lakosaira kivetett pótdóval kívánták fedezni. Ehhez a megyefőnöktől kellett engedélyt kérni. Bogay Lajos az engedélyezés előtt véleményt kért a megyei számvevőségtől. Ekkor derült ki, hogy a város 1848/49-től kezdődően nem adta be felülvizsgálatra az éves számadásokat. Ezek pótlása és ellenőrzése után sikerült a számvevőségnak az előző évekről bizonyos összegű maradványt, az 1853-as bevételeknél pedig a tervezett összegnél valamivel többet kimutatni. Ezek beszámításával a hiány csökkent, a pótdótot azonban semmiképpen sem lehetett mellőzni. Ezt az egyenes adó arányában állapították meg, s mértéke még így is csaknem elérte a felettes hatóságok által maximumként megszabott 25 %-ot. Mindezt jórészt az előző évben teljesítetlen kifizetések és a város egyéb adósságai idézték elő.¹²⁵

A választmány

A korlátozott anyagi lehetőségek és az öngazgatás szűkre szabott keretei között a városnak továbbra is gondoskodnia kellett a hatáskörébe utalt közigazgatási feladatok pontos ellátásáról. Ebben a tisztikar mellett a választmány és a szolgáljegy volt a városbíró segítségére. A tisztviselői állományban Pathy János lemondása és Ráizinger József bíróné választása kivételével - mint már említettük - egyelőre nem történt változás. Ráizinger József helyére nem neveztek ki új választmányi tagot. Az eddigi városbíró, Pathy János viszont ezt követően gyakran részt vett a választmányi üléseken. Emlékezhetünk rá, hogy a korábbi jegyző, Árvay István lemondása esetében is ugyanez volt a helyzet. Jelenlegi ismereteink alapján azt mondhatjuk, hogy tisztségüktől való megválásuk után mindketten hivatalos kinevezés nélkül, automatikusan lettek tagjai a választmánynak, s ez irányú jogosultságukat senki nem kérdőjelezte meg. Sem a felettes hatóságok, sem az önkormányzati szervek nem emeltek ellene kifogást. Az effajta gyakorlat elfogadottsága valószínűleg abban leli magyarázatát, hogy a választmány - ugyanúgy, mint korábban - most sem képezett merev és zárt testületet. Most is előfordult, hogy a tagokon kívül az üléseken mások is megjelentek. Az idegenek alkalmi részvétele mellett - úgy véljük - természetesnek számított, hogy az addigi, vezető beosztású tisztviselők helyet foglalnak a választmányban.

A választott képviselő-testületet helyettesítő, felülről kinevezett községi választmány egyes, speciális feladatok elvégzésére, bizonyos ügyek kivizsgálására, véleményezésére stb. saját kebeléből külön választmányokat is alakíthatott. Ezen időszakban Egerszegen építészeti, szépítő és földbecslő választmány működését jelzik forrásaink. Az egyes választmányokat a községi választmány e célra kijelölt tagjai és más, tekintélyes városi lakosok alkották. Az építészeti választmány a városbeli építkezésekre felügyelt, a szépítő választmány a város küllemével, csinosításával törődött. A földbecslő választmány tagjai a kataszteri felmérést végző mérnökök munkáját segítették.¹²⁶ Az árvák javait gondozó árvaválasztmány létrehozásáról ekkor még csak tárgyalások folytak. A cs. kir. helytartóság 1851. augusztus 24-én elrendelte, hogy minden rendezett tanácsú városban és minden járásban bizottságokat kell felállítani a gyámsági és gond-

noksági ügyek intézésére.¹²⁷ Ennek folytán az egerszegi városi tanács 1851. szeptember 11-én és 1851. október 13-án is úgy nyilatkozott, hogy kész az árvaválasztmány megalakítására és az árvaügyek saját hatáskörben történő kezelésére. Nyilatkozatát 1853. augusztus 22-én megismételte.¹²⁸ A rendelet végrehajtása kapcsán azonban sok bizonytalanság merült fel, ezért a gyakorlatban az árvaügyekkel a járásbíróságok foglalkoztak.¹²⁹ Így a választmány létrehozására egyelőre a megyeszékhelyen sem került sor. A kívülről való részvétele a községi választmány ülésén és a meglévő, külön feladatok elvégzésére felállított választmányok összetétele egyaránt azt bizonyítja, hogy az önkormányzati szervek a lehetőségekhez mérten igyekeztek valamilyen szinten bevonni a polgárokat a közügyek intézésébe.

Szolgaszemélyzet, fertálybírák

A szolgaszemélyzet felfogadásába a felsőbb hatóságok különösebben most sem avatkoztak bele. Forrásaink ezen időszakban a szolgák és szegődményesek között három hajdút, két éjjeliőrt, két mezőpásztort, egy ökörpásztort, egy csordást, egy lópásztort, egy téglást és egy órast említenek. 1852 júliusában a választmány a hajdúk kérését méltányolva, felemelte fizetésüket. Ezzel együtt azonban a velük szemben támasztott elvárásokat is módosította: utasította a tanácsot, hogy a magasabb fizetésre tekintettel a következő évtől csak olyan hajdúkat fogadjon fel, akik „legalábbis az írást és számokat elolvasni tudják”.¹³⁰ 1852 végén lemondott a város addigi két éjjeliőre, Horváth Mihály és Varga József. Helyükbe az 1853. január 4-i tanácsülésen Greczi Jánost és Vörös Józsefet fogadták fel. Évi fizetésként fejenként 12 váltóforintot kaptak, ezen kívül járt nekik egy pár új és egy pár fejelés csizma, valamint három évre egy hosszú szűr. A tanács kötelességükké tette, „az éji szoros vigyázat”-ot. Ezen feladatuk mellett ők végezték a sírásást is. Ezért külön fizetségben részesültek: egy nagyobb sír megásásával 1 váltóforintot, egy kisebb (gyermek) sír megásásával 45 krajcárt kerestek. A temetőben termett fű szintén őket illette, a temetkezésre még nem használt területet pedig megművelhették. A tavaszi hóolvadás megindulásakor a vízeresztési munkákat is elvállalták. Ezért kettőjük részére évente 16 pengőforintot kértek. A tanács ezt a feltétel-

lel ajánlotta meg számukra, hogy ezzel kapcsolatos teendőiket nemcsak a postautakon, hanem a mellékutcákban is pontosan és rendszeren el kell látniuk.¹³¹ Felsőbb rendelet folytán a tanácsnak kellett gondoskodnia a mezőn legelő állatok felügyeletéről is. A pásztorkodásra sok jelentkező akadt, az alkalmas és megbízható egyént azonban mindig nehéz volt kiválasztani. 1852 májusában pl. ló- és ökörpásztort kerestek, lópásztornak megfelelő személyt azonban se a tanács, se a választmány nem talált. Ökörpásztornak Vörös Józsefet fogadták fel, akinek minden ökör után 30 krajcárt fizettek a gazdák. A pénzt neki magának kellett beszednie, ha azonban valaki nem akart fizetni, a város segítséget nyújtott a behajtáshoz. A választmány kikötötte, hogy az ökörpásztor tartozik „minden elejbe hajtandó és őrzése alá bízandó ökrökre jó gondot viselni, és azokat éjjel s nappal híven őrizni.” A saját két tehenén kívül az ökrök mellett semmiféle más marha őrzésével nem foglalkozhatott, a vigyázatlansága miatt keletkezett kárt pedig meg kellett térítenie. Külön személy, a város csordása vigyázott a tehenekre. Valószínűleg őt is évente alkalmazták. Forrásaink 1853-ból közlik a nevét, akkor Kováts István látta el ezt a feladatot.¹³² A szántóföldek, rétek rendjére a mezőőrök ügyeltek. 1853 elején az egyik elhalálozott mezőőr, Torma Ferenc helyére újat kellett keresni. A másik, addigi mezőőr neve ismeretlen. Végül a tanács 1853. január 17-én Soós Ferenc és Szakonyi Ferenc egerszegi lakosokat bízta meg ezzel a szolgálattal. Évi fizetésük fejenként 80 váltóforintot tett ki, ezenkívül egy pár új és egy pár fejelés csizmát kaptak, s a büntetéspénzből is részesedtek.¹³³ A városi téglásmesterrel ugyancsak évről évre kötöttek szerződést. 1852-től Hesehl Antal ollári tégláslegény nyerte el ezt a megbízást. Addigi jó magaviseletét, mesterségbeli jártasságát az ollári számtartó bizonyítványa igazolta, ezért esett rá a választás. Fizetését az égetett téglá, illetve cserép mennyisége és fajtája alapján állapították meg.¹³⁴ A toronyóra felhúzásáért és karbantartásáért felelős órás-mester ezen időszakban Rausch Jakab volt. A szerződést vele is évente újították meg. Bére egész évre 30 pengőforintot tett ki, amit féléves részletekben fizettek ki számára.¹³⁵ A város szolgálainak teljesítményét jelesebb ünnepekben hagyományosan borral jutalmazta. A városi pénztár üressége folytán azonban 1852-ben felmerült a kérdés, hogy ezt a szokást ezután is fenntartsák-e. A választmány 1852. június 13-i ülésén arra hivatkozva, hogy a szolgálak amúgy is „becses fizetéssel” vannak ellát-

va, végül úgy döntött, hogy a borkiosztást ezután beszüntetik. Elhárították viszont, hogy a feltámadási, Flórián napi és úrnapi körmenetek alkalmával azon szolgáltnak, akik vállalják, hogy a dobokat viszik, 30 krajcárt adnak, mivel "a dobokat ingyen hordozni, kit se lehetne kötelezni."¹¹³⁶

A fertálybírák a korábbiakhoz hasonlóan ezen időszakban is részt vettek az igazgatási feladatok ellátásában. Nemcsak a rendet tartották fenn, hanem egyéb teendők lebonyolításában is közreműködtek. 1851 januárjában pl. a tanácsosokkal együtt végezték el a felsőbb hatóságok által elrendelt épület összeírást.¹³⁷ Az idő múlásával azonban - vagy a megfelelő ellenszolgáltatás hiánya, vagy egyéb okok miatt - a velük szemben támasztott követelményeknek egyre kevésbé feleltek meg. A válaszmány - úgy tűnik - nem igazán volt elégedett munkájukkal. Erélyességet és határozottabb cselekvést kívánt tőlük. Ráizinger József bíróvá választása után ez ügyben is gyorsan intézkedtek. A válaszmány 1852. július 18-i ülésén utasította a tanácsot, hogy szólítsa fel a fertálybírákat nyilatkozattételre: viselni akarják-e továbbra is tisztségüket és hajlandók-e a szigorúbb fellépésre? Egyébként ha maguktól nem mondtak le, a tanács, ha alkalmatlannak találta, leválthatta őket. S valóban, még 1852 júliusában és augusztusában új fertálybírákat választottak. Pontos névsorukat illetően forrásaink adatai nem egészen egyértelműek. Farkas Gábor, Kovács Ferenc, Korosa József, Talabér István és Pákozdi György bizonyosan elnyerte e tisztséget. Két korábbi fertálymester, Sreiner József és Bencze László neve, valamint Baranyai Vendelé az ajánlottak között szerepel. Valószínű azonban, hogy a tanács végül őket is megválasztotta, így ismét két-két fertálymester jutott egy-egy városnegyedre.¹³⁸

* * *

Összegezve a fentebb elmondottakat: a felülről kinevezett, de a város által fizetett tisztviselőkből álló tanács - élén a városbíróval - és az ugyancsak felülről kinevezett, de munkáját fizetség nélkül végző községi válaszmány, amelynek tagjait korábban tiszteletbeli tanácsosoknak nevezték, képezték a város önkormányzati szerveit.

Tevékenységüket a szolgaszemélyzet és a hivatali hierarchián kívülről álló fertálybírák segítették. Az új városbíró, Ráizinger József hatalomra kerülése után megpróbálta határozottabban kézbe venni a város irányítását. Ennek egyelőre még csak apró jeleit lehetett tapasztalni, de a közügyek intézését illetően mindenképpen egy pozitív folyamat elindulásáról beszélhetünk. A tanács működésében azonban még mindig a konzervatívok befolyása érvényesült. A legfontosabb pozíciókat ők birtokolták. S az egerszegi járás szolgabírói tisztét még mindig az a Fábián Pál töltötte be, aki 1846-ban oly határozottan kiállt egykori tanácsostársa, a közpénzeket eltüntető Horváth Imre mellett. Mivel a város kizárólag a szolgabíró útján érintkezhetett a felsőbb hatóságokkal, bármiféle kezdeményezés, vagy bármilyen ügy előterjesztése és elintézése kapcsán a járás első hivatalnoka véleményezésre kapott lehetőséget. Ennek révén sok mindent más megvilágításba lehetett helyezni, s az előadottak nem egyszer módosíthatták a dolgok végkifejletét. Így a változtatni akarók számára továbbra is változatlanul szűk mozgáster állt rendelkezésre.

Városi bíraskodás

Mint korábban már utaltunk rá, az 1851. augusztus 18-i községi Mutasítás azokban a városokban, amelyekben nem léteztek külön városi rendőrkapitányságok, a helyi rendszert meghatározott ágazatainak kezelését a tanácsra bízta. A tanács ügyelt a község határmezsgyéire, az utakra, a folyókra, az építkezési szabályok és a közegészségügyi előírások betartására, a közerkölcsökre, a cselédségre, a mértékekre és súlyokra, a vásárok és piacok rendjére. Vigyázott a tisztaságra, ellenőrizte a koldusokat, gondoskodott a tűzveszély elhárításáról, elemi csapások esetén pedig a személy- és vagyónbiztonságról. Törődött a szegény és munkaképtelen községtagok eltartásával és ápolásával. Rendészeti hatáskörében a tanácsnak a fennálló törvények és rendeletek figyelembevételével kellett intézkednie. A helyrendőrségi szabályok megsértőit - ha az ügyben nem a büntető törvényszék volt az illetékes - a tanács első folyamodású bíróságként elítélhette. A lényegében kihágási, szabálysértési ügyeknek tekinthető esetek vétkeseit 100 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújthatta,

amely a község pénztárát gyarapította. Ha az illető nem tudott fizetni, minden napot 5 Ft-tal számítva, a kiszabott bírság összegének megfelelő számú napot kellett a börtönben eltöltenie. A rendőri feladatok ellátását a felettes közigazgatási hatóság ellenőrizte, s az esetleges visszaéléseket és hatásköri túllépéseket is neki kellett megszüntetni. A tanács helyrendőrségi ügyekben hozott döntése ellen ugyancsak hozzá lehetett fellebbezni.¹³⁹ A rendészeti kihágások megbüntetése mellett az egerszegi városi tanács csekélyebb adósságok és kisebb lopások ügyében is ítélkezett. A közrend általános fenntartását az előző fejezetekben már említett fertálybírák segítségével végezte. Bár a községi utasítás végrehajtását 1851. november végén felfüggesztették, az abban foglaltak - a községek jogviszonyainak alapos és részletes körülírása miatt és más, átfogó szabályozás hiányában - a helyi hatóságok számára a bíraskodás tekintetében is még sokáig irányadóak maradtak.¹⁴⁰

A városok bíraskodási jogköre az új büntető törvénykönyv 1852. május 27-én történt bevezetése kapcsán került újra napirendre. Kérdésként vetődött fel, hogy az 1851. december 31-i császári alapelvekben megígért községi rendtartások kidolgozásáig a községek, de különösen a rendezett tanácsú városok előljáróit milyen mértékben ruházzák fel rendőri büntetőhatalommal. Az új kerületi főispán, Priviczner István 1853. áprilisában Bogyay Lajos megyefőnök véleményét kérte ezzel kapcsolatban. A megyefőnök a rendezett tanácsú városokat felügyelő szolgabírák javaslatai alapján állította össze jelentését. Fábián Pál, az egerszegi járás szolgabírája 1853. április 20-án kelt levelében fejtette ki erre vonatkozó nézeteit. Fábián szerint az előljárók, akiket egyébként a népből "választottak"-nak tart, általában véve nem alkalmasak ezen tevékenységre. "Sok alkalommal ily hatalommal felruházás csak eszköz leendő kezükbe" - írja, majd így folytatja: "Azt alkalmazni nem tudván, néha a bosszúállásra alkalom adódik ... még más részről a bűnös, ha az az előljárókkal rokonság vagy komaságban van, elhallgattatván, gyakorta menedéket nyere." Ezután azt mondja, hogy az ilyen hatalmat gyakorló tanácsosoknak és előljáróknak értelmes és a "közbizodalomnak megfelelő" embereknek kell lenniük. Csak ez esetben adná kezükbe a büntetőhatalmat, amelynek révén előre meghatározott vétségek fölött ítélkezhetnének, s a kiszabható maximális büntetés 12 Ft-nyi bírság, vagy 24 órai elzárás lenne. Végül megjegyzi, hogy minden ilyen

esetet a járási hivatalnak be kellene jelenteniük. Fábíán Pál vélekedésében tükröződnek a közigazgatás és igazságszolgáltatás szétválasztásának a legelső fejezetben már érintett következményei: a közigazgatási szervek bíráskodási jogkörének megszüntetése folytán a tisztviselők tekintélyvesztéstől való félelme. Ha a rendezett tanácsú városokat - így Zalaegerszeget is - túl széles körű büntetőhatalommal ruházták volna fel, és a szolgabírákhoz képest többnyire kevésbé iskolázott városi hivatalnokok fontosabb ügyekben is bíráskodhattak volna, akkor a szolgabírák, akik ezen időszakban csak közigazgatási feladatokat láttak el, ebben tekintélyük csorbulását, személyük esetleges háttérbe szorulását láthatták volna. Valószínűleg ezért akarta Fábíán Pál is jól körülhatárolni a jogkörükbe tartozó vétségeket, és ezért ajánlotta, hogy minden ilyen esetet jelentsenek be a járási hivatalnak, vagyis Egerszeg esetében neki. Az általa javasolt alacsony büntetési kategóriák miatt pedig eleve már csak a csekélyebb jelentőségű ügyek kerülhettek a város büntetőbíróháza elé. Bogyay Lajos megyefőnök fél év elteltével, 1853. október 30-án küldte el az ezzel kapcsolatos összefoglalást a kerületi főispánnak. Ebben támogatja a rendezett tanácsú városok rendőri büntetőhatalommal való felruházását. Indokként fontos és figyelemre méltó érveket hoz fel. Elmondja, hogy a vádlottaknak gyakran nagyon csekély vétség miatt kell a távol lévő járásbíróháza előtt megjelenniük. Az oda- és visszaút több napot vesz igénybe, s ha az eljárást a bíróság nem tudja ellenük rögtön lefolytatni, akkor még várniuk is kell. Mindez, különösen a szegényebb rétegeknek, jelentős költséget és idővesztést okoz. Az így eltöltött idő nem egyszer meghaladja a bűnös számára kiszabott büntetési időt. S Bogyay Lajos érvelésében is feltűnik az, amire már többször utaltunk: bármilyen csekély mértékű bíráskodási jogkör emeli a tisztviselők presztízsét, megváltoztatja az új rendszer hivatalnokainak társadalmi megítélését. A bizalomkeltésre, az elfogadottságra törekvés pedig az adott politikai helyzetben a kormányzati rendszer számára rendkívül fontosá vált. A megyefőnök szerint, ha a rendezett tanácsú városok rendőri büntetőhatalmat kapnának, akkor „a községi eljárók ezáltal bizonyos tekintélyt szereznének, amelynek révén a község igazgatása és a közrend fenntartása tekintetében sikerrel érvényesíthetnék befolyásukat a községekben.” Ezen jogosultságuknak azonban ő is korlátokat kíván állítani. Úgy véli, hogy a rendezett tanácsú váro-

sok előjárósága a büntető törvénykönyv bizonyos paragrafusaiiban körülírt, rendőri kihágások némelyikében ítélkezhetne, és az ott megállapított, legalacsonyabb elzárást és pénzbüntetést szabhatná ki. A fiatalság azon kihágásai fölötti ítélkezést is átengedné a városoknak, „amelyek nem rosszindulatból, hanem inkább könnyelműségből vagy engedetlenségből erednek és amelyeknél a szülői hatalom nem elegendő”. Az esetleges visszaélések megakadályozása érdekében hangsúlyozza, hogy a büntetőhatalmat nem egy előjárónak, hanem a község több előjárójának közösen kellene gyakorolni. Ezt - mint írja - „a legszigorúbban a lelkükre kellene kötni.” Minden ilyen eljárásról és ítéletről jegyzőkönyvet kellene felvenniük, s ezt időközönként betekintés és ellenőrzés végett a járási szolgabíróhoz be kellene terjeszteniük. Csak ilyen megszorításokkal ajánlja a községi rendtartás bevezetéséig a büntetőhatalommal való felruházást.¹⁴¹

Az 1851. december 31-i császári alapelvek szellemében időközben megindult közigazgatási átszervezés során 1854-től alsó fokon ismét egyesítették a közigazgatást az igazságszolgáltatással. Így a járási szolgabírák újból rendelkeztek bírászkodási jogkörrel. Az egerszegi városi tanács esetében a bírászkodás tekintetében úgy tűnik lényeges változás nem következett be. A tanács ez irányú döntéseit valószínűleg testületileg hozta, másfajta eljárásra a városi jegyzőkönyvek bejegyzéseiből nem lehet következtetni. A tárgyalat ügyek is éppen olyan csekély jelentőségűek, mint korábban. Gyakran előfordult azonban, hogy a tolvajokat a szolgabíróhoz küldték fenyítésre. Egészében véve azt mondhatjuk, hogy a bírászkodási tevékenység elsősorban a rendészeti kihágásokra és olyan ügyekre korlátozódott, ahol a felek közötti vita kisebb anyagi értéket képviselő dolog, tárgy stb., vagy adósság körül keletkezett.

Meg kell jegyeznünk viszont, hogy a városi bírászkodás korabeli gyakorlatáról a történeti szakirodalom nagyon keveset tud. E témakörben még sok kérdés vár tisztázásra, s a későbbi kutatások egészen új eredményeket hozhatnak.

A DEFINITIVUM 1853-1860

Új közigazgatási rendszer

Ezen időszak közigazgatási rendszerét az 1849. március 4-i, október 1-jén kiadott császári alapelveknek megfelelően alakították ki. Az átalakítás egyúttal az abszolutizmus véglegesnek szánt berendezését jelentette, amelynek során a fő célkitűzés az ország egységének további megbontása, a magyarországi közigazgatás szétagolásának erősítése volt. A szervező rendeletet 1853. január 19-én a belügyminiszter, az igazságügyminiszter és a pénzügyminiszter együttes aláírásával tették közzé. Ennek értelmében a magyarországi helytartóságot mint politikai főhatóságot, amely a kerületi felosztás ellenére az országot addig egy központból irányította, öt ún. osztályra bontották, s az egyes osztályokat a kerületek központjában állították föl. A helytartósági osztályok 1853. május 1-jén kezdték meg hivatalos működésüket. Az ő közreműködésükkel került sor a megyék és a járások új rendszerbe való beillesztésére. A megyehatóságok átszervezése 1853. augusztus 1-jére fejeződött be. A járások esetében ezt sokkal lassabban lehetett véghezvinni, mert a korábbi szétválasztás után alsó fokon ismét egyesítették a közigazgatást és az igazságszolgáltatást, s ezáltal az ún. „vegyes” járási hivatalok létesítése területi átszervezéseket is szükségessé tett.¹⁴² Zala megyében ekkor két új járást alapítottak, a Balaton-felvidéken pedig hat községet Veszprém megyéhez csatoltak. Ezeknek a változásoknak a végrehajtása után a bel-, igazság- és pénzügyminiszter 1854. április 6-i rendelete Zalában is szentesítette 7 vegyes és 1 politikai járással a közigazgatás új szervezetét, így a szolgabírói hivatalok 1854. április 29-én itt is megkezdhettek működésüket.¹⁴³ Bár a császári alapelvekben megígért községi rendtartások kidolgozása egyelőre nem történt meg, az új adminisztrációs rendszer a községi szervektől éppúgy elvárta a felsőbb rendeletek, utasítások következetes végrehajtását, mint a járási vagy a megyei hatóságoktól. A megye községek feletti fennhatóságát továbbra is biztosították. A tisztviselők névsorát ezután is be kellett terjeszteni jóváhagyásra. A képviselő-testületet helyettesítő választmány tagjainak egy 1854. február 23-án kelt rendelettel megengedték, hogy az új községi rendtartások kibocsátásáig folytathatják te-

vékenységüket, a megüresedett helyeket azonban ezután is kinevezéssel töltötték be.¹⁴⁴

Az önkormányzat az 1850-es évek közepén

A tanács és a választmány

Az önkormányzati szervek működését tekintve az 1850-es évek közepéig egyelőre minden a régi mederben folyt tovább. 1855 tavaszán, amikor az 1851-ben megindult kezdeményezés után ismét napirendre került a kerületi jegyzőségek létrehozása, Zalaegerszeg város a járásban felállított 11 kerületi jegyzőség egyike lett. A szervezésnél, az anyagi terhek viselése miatt, minél nagyobb lélekszámú területet felölelő jegyzőségek kialakítására törekedtek. A zalai megyeszékhely akkori, 3877 főnyi lakosságával a járás legnépesebb jegyzőségét képezte. A 3877 fő 99,4 %-át magyar, 0,6 %-át német nemzetiségűek alkották. Vallási megoszlás szempontjából a katolikusok voltak a legtöbben (3267 fő; 84,26 %), utána a zsidók következtek (601 fő; 15,50 %), majd a reformátusok (7 fő; 0,18 %) és az evangélikusok (2 fő; 0,05 %) zárták a sort.¹⁴⁵ A jegyzőségek létesítésekor a jegyzők fizetését is újból rendezték. Mivel Egerszeg esetében maga a város képezte a jegyzőséget, a városi jegyző, Móczér István a többi kerületi jegyzővel azonos jogosítványokat kapott. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a jegyzők fizetését a lakosság száma és az adott településekről befolyó, összes egyenes adó mennyisége alapján állapították meg. Egerszegnél tehát, mivel más község nem tartozott a jegyzőséghez, a város lakossága által fizetett összes egyenes adó összegét vették figyelembe. Ez 7308 pengőforintot és 14 krajcárt tett ki. Ennek alapján a jegyző fizetését 400 pengőforintban határozták meg. Előtte azonban a szolgabírói hivatal kikérte a választmány véleményét. A testület képviselői a teendőik „naponkénti szaporodása”-ra és a jegyzőnek „folyvást a hivatallali foglalkozása”-ra utalva támogatták a fenti összeget. A járásban így az egerszegi jegyző fizetése volt a legmagasabb. (A többi kerületi jegyző 300, 250 vagy 200 Ft-ot kapott.) A fizetést kiegészítette még 6 öl tűzifa járandóság (amit az egerszegiek 36 Ft ellenében megváltak) és a természetbeni lakás.

A lakásnak legalább két szobából és a hozzátartozó mellékhelyiségek közül (kamra, konyha, istálló stb.) kellett állnia, és a megyefőnök utasítása szerint a jegyzőség székhelyén a lehető legolcsóbb áron kellett kibérelni.¹⁴⁶ Ez azonban Móczer István esetében valószínűleg nem okozott kiadást a városnak, hiszen a jegyző - maga is egerszegi háztulajdonos lévén¹⁴⁷ - feltehetően a saját házában lakott. Elsődleges feladatát a város hivatalos ügyeinek adminisztrálása képezte, de az aktuális napi feladatok intézésébe is bekapcsolódott. Egerszegen többek között az adóbehajtásban is közreműködött. Az ügyek gyakorlati lebonyolítását azonban főként a városbíró és a két fizetett tanácsos végezte. Az egyik tanácsos hivatalos vagy magánjellegű távollétében a másiknak mindig elérhetőnek kellett lenni. Ha pedig a városbíró távozott el, akkor őt is nekik kellett helyettesíteniük.

A tanács viszonylag gyakran ülésezett. Az üléseket az akkori Piaci utcában lévő városházán¹⁴⁸ tartották, ahol két hivatalos helyiség állt rendelkezésre: a tanácsterem és a levéltár. A teremben egy asztal állt 18 db keményfa háttal székkel, mögötte 1 kisebb asztalt, egy "írást tartó állvány"-t, a falon pedig egy órát helyeztek el. A levéltárban két darab fenyőfa almáriumban tárolták az iratokat. A bútort az általában rossz állapotban volt, a későbbiekben tervbe vették annak cseréjét. Minden hivatalnok számára külön asztalt, az egyre gyarapodó iratok megőrzésére pedig egy újabb állványt kívántak beszerezni. Ezenkívül a terem padlózatát is fel akarták újítani.¹⁴⁹

Az ülések alkalmával a beérkező ügyeket, amelyeket a bíró vagy a jegyző szóban terjesztett elő, általában azonnal letárgyalták. A hozott határozatokat részletesen beírták az üléseken vezetett jegyzőkönyvbe, az esetleges véleménykülönbségeket, vitákat azonban nem rögzítették. A jegyzőkönyveket hónap végén mindig hitelesítették. Az 1850-es évek elején a városbíró, a jegyző és a fizetett tanácsosok, ezután a jegyző és a városbíró, az 1850-es évek közepétől pedig már egyedül csak a jegyző írta alá a jegyzőkönyveket. A szolgabírótól érkezett rendeleteket külön tartották nyilván. Ezeket az ún. "Nyílt rendeletek és körlevelek jegyzőkönyvé"-be másolták be. Emellett még "Hirdetőkönyv"-et is vezettek. Ez a város által kiadott és nyilvánosan kihirdetett rendeleteket tartalmazta azok teljes szövegével, valamint a közzététel időpontjával.¹⁵⁰ Ezenkívül természetesen számos más közigazgatási, gazdasági, pénzügyi jellegű és egyéb irat keletkezett. Az 1850-től 1855-ig terjedő időszakban az

igazgatási, rendészeti, gazdasági és pénzügyi ügykörökben évente elintézett ügydarabok száma átlagosan 700-at tett ki. Ezen belül azonban emelkedő tendencia mutatkozott, hiszen míg 1850-ben összesen 569, addig 1853-ban már 750, 1854-ben pedig 826 ügydarabot tartottak nyilván. Mindegyik évben a gazdasági ügyek aránya volt a legnagyobb.¹⁵¹ A város költségvetésében az irodaszerek beszerzésére előirányzott összeg ugyancsak évről évre nőtt. Mindez az írásbeli ügyintézés növekedését, a hivatali tevékenység erősödését igazolja.¹⁵² A különféle bizonyítványok kiadása iránt folyamodók, valamint a panaszos ügyekkel jelentkezők már oly gyakran érkeztek, hogy fogadásuk a napi hivatali munkát akadályozta. Ezért a választmány megpróbált rendet szabni. 1855. május 24-i ülésén elrendelte, hogy a bizonyítványokat kérvényezők ezután minden héten hétfőn és csütörtökön, a panaszait orvოსoltatni kívánók pedig pénteken jöjjenek.¹⁵³

A tisztviselők hivatali feladataik ellátása mellett általában más jövedelemszerző foglalkozást is űztek. Mindez oly mértékben lekötötte őket, hogy a város ügyeinek intézésekor állandó időhiányra, örökös elfoglaltságra panaszkodtak. Ha valaki lebetegedett, vagy más okból hiányzott egyből káosz keletkezett, a teendőik összetorlódtak. Emiatt a város - mint azt majd később is látni fogjuk - mindvégig azért küzdött, hogy meglévő tisztviselőinek és szolgazemélyzetének létszámát - még ha annak fenntartása nagyobb költséggel járt is - lehetőleg hiánytalanul megőrizze, s a felsőbb szervek racionalizálásra és célszerűsítésre irányuló, létszámleépítési törekvéseit valahogy kiküszöbölje vagy ellensúlyozza. Mindez különösen az 1850-es évek közepétől vált fontossá.

Ezt megelőzően, Pathy János városbíró 1852 májusában bekövetkezett lemondása után egészen 1855-ig a fontosabb pozíciókat tekintve nem történt lényeges változás az egerszegi előjáróságban. Egyedül a szállásmester személye cserélődött ki. 1854-től az egerszegi származású Emrik János töltötte be ezt a tisztséget. Kinevezésének pontos dátumát nem közlik forrásaink. Az akkor 26 év körüli fiatalemberről annyit tudunk, hogy elemi iskolát végzett, németül beszélt, munkájáért pedig évente 100 pengőforint fizetségben részesült. Tűzifa járandóságát nem természetben, hanem pénzben kapta meg, ennek összege 36 pengőforintot tett ki. Képességeit, politikai érzületét, magatartását és szorgalmát jónak minősítették.¹⁵⁴

1854-ben a város más személyi változtatást is szeretett volna végrehajtani. Az 1854. szeptember 21-i választmányi ülésen vetődött fel, hogy Herczeg József városi útbiztos állami útbiztossá történt kinevezése óta a város útjaival szinte semmit sem törődik. A várostól tisztsége ellátásáért járó fizetését viszont felveszi. A választmány ebből kifolyólag megállapította, hogy ezzel „a város ok nélkül terheltek”. Mivel azonban Herczeg Józsefet annak idején a megyefőnök nevezte ki, sem a választmánynak, sem a tanácsnak nem állt jogában őt hivatalából elmozdítani. Ezért a felettes szolgabírói hivatalhoz fordulva kérte a választmány, hogy fizetése folyósításától a várost mentse fel. A kérésnek azonban semmi foganatja nem lett. 1855. április 23-án a választmány újból konstatálta, hogy az útbiztost annyira lefoglalja az állami utak felügyelete, hogy a város útjaira semmi figyelmet nem fordít. Ennélfogva a város teljesen feleslegesen fizet neki. Ezt követően az útbiztos fizetésének megszüntetése érdekében ismételtlen folyamodványt intéztek a szolgabírói hivatalhoz. Herczeg József „az állam által különben is jó fizetéssel ellátva van, a városnak pedig vagy igen csekély, vagy éppen semmi szolgálatot se tesz” - hangsúlyozták indoklásukban.¹⁵⁵ Mindezek ellenére semmi sem történt. Az útbiztos továbbra is hivatalban maradt, évi 100 pengőforintot kitevő fizetése pedig még jó ideig a várost terhelte.¹⁵⁶

A fenti eset is jól példázza a városi önkormányzat szűkre szabott hatáskörét. Még a város anyagi érdekeit szolgáló kezdeményezés sem talált meghallgatásra a felsőbb hatóságoknál. Pedig a helyi önkormányzatok gazdálkodásának szigorú ellenőrzése, a közigazgatási apparátus racionalizálása, az elvégzendő munkához éppen szükséges számú hivatalnok foglalkoztatása az új kormányzati rendszer fontos alapelvei közé tartozott. S hogy miért nem tudták mindezt Herczeg József útbiztost illetően a gyakorlatba átültetni? Valószínűleg azért, mert a megye továbbra is szem előtt tartotta azt az 1850. április 22-i, tehát jóval korábbi kerületi főispáni rendelkezést, amely meghatározta, hogy az egyes városokban milyen és mennyi tisztviselőt lehet alkalmazni. Ebben a rendeletben pedig az útmesteri tisztség is a létrehozandó hivatalok között szerepelt. Jellemző és mindezt alátámasztja, hogy az időközben megvalósult, felsőbb szintű közigazgatási átszervezések és a helyi személyi változások ellenére - egyébként, ez irányú utasítás hiányában - 1855-ben is még mindig a fent említett rendeletben rögzített tisztségek és fizetések voltak az egerszegi önkor-

mányzatnál rendszeresítve.¹⁵⁷ Így az itteniek legfeljebb a közigazgatás egy újabb és nagyarányú, a helyi önkormányzatok működését is alapvetően érintő átalakításában reménykedhettek.

Egy másik, régóta esedékes ügyben azonban sikerült végre eredményt elérni. 1855. április 20-án az egerszegi városi tanács „Horváth Imre tanácsos úrnak hazulról lett elmeneteléről és mindeddigi elmaradásáról” értesítette a szolgabírói hivatalt.¹⁵⁸ Az erről szóló levelet Ráizinger József városbíró fogalmazta meg. Ebben elmondta, hogy a tanácsos anélkül, hogy azt az előjárásának bejelentette volna, 1855. április 3-án reggel Egerszegről elutazott és azóta nem tért vissza. Majd így folytatta: „Miatán szükséges egyén héjánya miatt az adóhátralékok behajtásával nagyon akadályozva volnék, méltóztassék Te[kin]t[e]tes Főbíró Úr írt Horváth Imre tanácsos helyett, ki ha megtérne is, bizonyos okoknál fogva hivatalos állását többé különben se foglalhatná el, egy más egyénnek kineveztetését a Te[kin]t[e]tes Cs[ászári] Kir[ályi] Megyehatóságnál kegyesen kieszközölni.” Az egerszegi járás élére, Fábíán Pál helyére, a megyében lezajlott közigazgatási átszervezések folytán kinevezett új szolgabíró, Orosz Ferenc már másnap, azaz 1855. április 21-én felszólította a városbíró, hogy részletezze azokat a „bizonyos okok”-at, amelyek miatt Horváth Imre többé nem töltheti be tisztségét.¹⁵⁹ Ráizinger József ezek után 1855. április 28-án kelt beadványában öt pontban foglalta össze a Horváth Imre által 1851-től kezdődően elkövetett visszaéléseket: 1851-ben az akkor elhalálozott Ring János végrendeletének végrehajtására küldték ki. Az általános örökössel a végrendelkező által különböző célokra hagyott pénzüsszegeket mind kifizettette. Abból azonban 300 váltóforintot magánál tartott, és az érintettek soha nem kapták meg. Az ugyancsak Egerszegen elhalt Csapó Sándor javainak elárúsításakor beszédett pénzből 245 váltóforintot vett magához, s ezt később sem tudta lefizetni. 1854-ben Ráizinger József városbíró távollétében, annak helyetteseként, a postán felvette azt a pénzt, amelyet a soproni főhadipénztár küldött a városnak a katonaság számára kiszolgált szállások fejében. Ebből 30 pengőforintot szintén elköltött, s bár a város szóban és írásban is többször figyelmeztette, tartozását nem tudta kielégíteni. A katonáknak szállást adó Kummer Ferenc pedig a városon követelte a pénzt. Ugyancsak nem fizette le a kapitányi szállásbérhez Rosenberger Izsáktól átvett 10 pengőforintot sem. A mértékek hitelesítéséért fizetett díjak beszédését is magára

vállalta, de 12 pengőforintot abból is a saját céljaira fordított. Ráizinger József előljáróban megjegyezte, hogy itt csak a hivatali munkája során végbevitt sikkasztásokról van szó, „nem említve azt, hogy nevezett tanácsosnak túlterhelt adósságai miatt köztudomásra majd minden javai bírói foglалás alá vetettek”. S nem sorolta fel az 1851 előtt végrehajtott hasonló cselekedeteit sem. Végül megjegyezte: „Ezek az okok, melyeknél fogva nevezett tanácsos az én alázotos véleményem szerint hivatalos állását továbbra el nem foglalhatja. Azonban ha ezek elegendő okok-e arra vagy se, alázottal a Te[kin]t[e]jes Szolgabírói Hivatalnak bölcs és kegyes ítélete alá terjesztem.”¹⁶⁰ Orosz Ferenc szolgabíró természetesen rögtön tudósította a fenti eseményekről a megyefőnököt. Bogyay Lajos meglepetést színlelve úgy tett, mintha Horváth Imre csalásairól soha nem hallott volna. Korábbi magatartását merőben megcáfolva, 1855. május 6-i rendeletében gyors és határozott intézkedésekre utasította beosztottját. Közölte, hogy Horváth Imre az elmondottakból kifolyólag magától értetődően nem viselheti tovább a fizetett tanácsosi tisztséget, s helyette „egy másik, tisztességes, az általános bizalmat bíró személyt kell választani.” Kijelentette, hogy a Horváth Imre által elkövetett visszaélések miatt keletkezett károkat meg kell téríteni, a szolgabírói hivatalnak pedig az összes többi dolgát félretéve, mindent meg kell tennie a Horváth Imrén behajtandó pénzek biztosítása érdekében. Mindenekelőtt a sikkasztó tanácsos nevén lévő vagyon zárolására hívta fel a figyelmet. Intézkedéseket sürgetett Horváth Imre személyének biztosítására vonatkozóan is. Még azt is megjegyezte, hogy ha távol van, akkor a csendőrség segítségét kell igénybe venni előállításához. Ezt követően az egész előljárási felelősségre vonásának a lehetőségét is felvetette, mivel a Ring János hagyatékával elkövetett pénzügyi manipulációkat eltűrték és nem jelentették, továbbá a Csapó Sándor-féle ügyben is csak kötelezvényt kértek a tanácsostól, nem pedig a pénzt követelték.¹⁶¹ Mondotta mindezeket Bogyay Lajos a Smalkovits Mihály kezdeményezésére 1851-ben Horváth Imre ellen megindított, majd beszüntetett vizsgálat, s a megyei főorvos által felhozott tények és vádak tudatában! Vajon mi értelme lett volna a városi tanács Horváth Imre elleni erősebb fellépésének az újonnan keletkezett sikkasztási ügyek kapcsán, amikor mindenki előtt ismert volt, hogy a megyefőnök annak ellenére, hogy tudott Horváth Imre rendezetlen köztartozásairól, mind 1849. december

31-én, mind pedig 1850. június 18-án kinevezte őt fizetett tanácsosnak. S ugyancsak ismert volt az is, hogy addigi adósságai behajthatlanok, addigi hasonló cselekedetei pedig büntetlenek maradtak. A hosszú éveken át űzött csalásoknak semmi következménye nem lett. Emlékezzünk a város akkori, Smalkovits Mihály által lefestett közhangulatára! Más kérdés, hogy a korábbi városbíró, Pathy János, egyéniségénél fogva amúgy sem lett volna alkalmas az ilyen jellegű ügyek kézbevitelére. Lemondásában viszont mindez - mint már utaltunk rá - valószínűleg szerepet játszott.

Az 1850-es évek közepére Horváth Imre magán és köztartozásai elérték azt a szintet, hogy a törvényes beavatkozás elkerülhetetlenné vált. Most tehát a város is benyújthatta igényét. S ezt a lehetőséget az energikus és határozott városbíró, Ráizinger József rögtön ki is használta nemcsak a pénzügyi követelések érvényesítésére, hanem a tanácsos visszaéléseinek nyilvánosságra hozatalára is. Itt volt a soha vissza nem térő alkalom, hogy a tanács megszabaduljon a tevékenységével az egész városnak kárt okozó, s a vezető testület tekintélyét mélységesen lejárató, mindenfajta erkölcsi gátlástól mentes tanácsosától. Az események ilyen fordulatában feltehetően az új szolgabíró, Orosz Ferenc személye is közvetve szerepet játszott. Orosz Ferenc az 1840-es évek zalai politikai küzdelmeiben mindvégig a liberálisok mellett foglalt állást. 1843-1844-ben a helyettes alispáni tisztséget töltötte be, tagja volt az ekkor kibontakozó védegyeleti mozgalomnak, később vállalta az önkéntes adózást, 1846-ban pedig részt vett a botrányos egerszegi tisztújítást kivizsgáló megyei bizottság munkájában. Egy, a zalai nemesség politikai erőviszonyairól 1846-1847 körül készült kimutatás meggyőződésszerű ellenzékiként jellemzi.¹⁶² Az 1850-es évek elején megyei főpénztárosként tűnik fel¹⁶³, majd 1854-ben bekövetkezett szolgabírói kinevezése után - korábbi, következetes liberális magatartása révén - az egerszegi önkormányzatnak a visszaszűkítését megszüntetését célul kitűző, s ugyancsak inkább liberális érzelmű tagjai törekvéseik potenciális támogatóját láthatták benne. Ezt támasztják alá az ezután következő események is.

Horváth Imrével, aki időközben visszatért a városba, az 1855. május 10-i választmányi ülésen nyilvánosan közölték, hogy fizetett tanácsosi hivatalából elmozdították. Még ugyancsak az ülésen rögtön négy jelöltet is állítottak a megüresedett tanácsosi helyre. Közülük az

addigi pénztárnok, Tivalt Ferenc tűnt a legesélyesebb pályázónak, mivel a választmány az ő személyét támogatta.¹⁶⁴ A szolgabíró a megyefőnökhöz küldött jelentésében ugyancsak őt javasolta azzal a megjegyzéssel, hogy ha a tisztség elfogadását esetleg megtagadná, akkor egy másik jelölt, Varga György személyében meg lehetne egyezni. Egyúttal azt is elmondta, hogy a Horváth Imre személyével kapcsolatos intézkedéseket foganatosította.¹⁶⁵ Ezt követően a megyefőnök felhatalmazta Orosz Ferencet Tivalt Ferenc tanácsosi kinevezésére. Ez 1855. május 23-án megtörtént, május 26-án pedig az új tanácsos az esküt is letette.¹⁶⁶ Pénztárnoki hivataláról természetesen le kellett mondania. Az 1855. június 20-i ülésen a tanács egy alkalmas egyén ezen tisztségre való kinevezését kérte a szolgabírói hivataltól.¹⁶⁷ Úgy tűnik azonban, hogy ebben az évben erre már nem került sor. Levéltári forrásainkban 1855-re vonatkozóan nem találunk olyan adatokat, amelyek új pénztárnok kinevezésére utalnának. A megfelelő személy megtalálásáig - most már tanácsosi minőségében - valószínűleg Tivalt Ferenc végezte az ezzel kapcsolatos legfontosabb tennivalókat.

Tivalt Ferenc tanácsosi kinevezésével az egykori liberális tábor pozíciói erősödtek meg a tanácsban. Ez a folyamat lényegében már Ráizinger József 1852-es bíróvá választásával megkezdődött. A változtatni akaró, a város ügyeit határozottabban kézbe venni kívánó csoportosulás képviselői fontos tisztségeket nyertek el. S ahova a legjelentéktelenebb ügyben is fordulniuk kellett, a járás élén is olyan tisztviselő állt, akihez több bizalmuk lehetett, mint elődjéhez. Remélni lehetett tehát, hogy a közügyek rendbetételében sikerül majd valamelyes eredményt felmutatni. Az eddigiekhez képest lényegében már Horváth Imre eltávolítása is óriási eredménynek számított. Nem lehet tudni, hogy Orosz Ferenc nyújtott-e valamilyen konkrét támogatást az előtérbe kerülő egerszegi liberálisoknak. Ismerve az ügyintézés addigi lassúságát, az évtizedek óta a más pénzével manipuláló tanácsos megváltoztathatatlanul hitt beágyazódását a helyi közéletbe, mindenképpen figyelemre méltó az a gyors és határozott cselekvés, amellyel Horváth Imre elmozdítását lényegében három héten belül megvalósították. A hivatalviselés egy mezővárosban nem jelentett ekkor biztos egzisztenciát. Hivatali munkája mellett szinte valamennyi tisztviselő űzött valamilyen polgári foglalkozást. Egyrészt ezért, másrészt a visszas közállapotok

miatt egy-egy egerszegi tisztviselői állás megüresedésekor nem tolongtak túl nagy számban a jelentkezők annak betöltésére. Éppen ezért feltűnő, hogy az 1855. május 10-i választmányi ülésre már minden pontosan elő volt készítve. Horváth Imrét kész tények elé állították. A rendelkezésre álló viszonylag rövid időn belül a négy tanácsosjelölt felsorakoztatása pedig az alkalmas utód megtalálására vonatkozó, felülről érkező esetleges ellenvetések kiküszöbölését szolgálta. A feltehetően a konzervatívok háttérben meglévő személyes kapcsolatrendszere révén és a helyi közigazgatási átszervezés elmaradása folytán a hivatala elvesztésétől egyszer már megmenekült Horváth Imre nem tanult az addigiakból. Nem tudott „megállj”-t parancsolni önmagának, a rábízott pénzekből ezután is hol kisebb, hol nagyobb összegeket elvett. Tartozása 1855-ben már 1483 pengőforintra és 45 krajcárra rúgott, többre, mint amennyibe a város hivatali és szolgaszemélyzetének egész évi fizetése és egyéb javadalmazása került.¹⁶⁸ Talán abban bízott, hogy következmények nélküli eddigi visszaélései után az elkövetkezőket is el lehet majd valahogy simítani. Vagy pedig a súlyos adósságválságból egyszerűen nem volt már többé a megtévedt ember számára kiút. S most már úgy látszik senki nem segített rajta, sem egykori elvbarátai, sem mások. Az adott szituációban Bogyay Lajos is csak az egyetlen megoldást választhatta: a város és mások pénzét saját céljaira fordító tanácsos menesztését. Az 1853-tól kezdődően országos és megyei szinten végrehajtott közigazgatási átszervezések után várható volt, hogy a községi igazgatásban is változások következnek be. Ha Horváth Imrének sikerült is volna addig hivatalban maradnia, az apparátusnak az átszervezéssel együttjáró belső megmozgatása, s a város pénzügyeinek ehhez kapcsolódó újbóli felülvizsgálata során valószínűleg így is, úgy is napvilágra kerültek volna a tanácsos viselt dolgai. S erről - akár a megyei hatóságok megkerülésével - formális vagy informális csatornákon bárki tudósíthatta volna a felettes szerveket. Ekkor pedig nincs kizárva, hogy Bogyay Lajosnak is magyarázkodnia kellett volna. Mégpedig ugyanazért, amiért ő 1855. május 6-i rendeletében az egerszegi előljáróságot hibáztatta: a fennálló helyzet eltűréséért és annak be nem jelentéséért. A tanácsos túlkapásainak nyilvánosságra hozatalával valójában nemcsak a vétkest állították kész tények elé, hanem őt is. Feltehetően túl sokan és túl sokat tudtak már az ügyről. Ennek érdekében Smalkovits Mihály és Ráizinger József mellett valószínűleg

Tivalt Ferenc is sokat tett. Smalkovits Mihály szavaiból arra lehet következtetni, hogy a pénztárnok sok mindent elmondott neki. Tivalt Ferencnek pozíciójánál fogva eleve nagyobb rálátása volt mind a város pénzügyeire, mind pedig a felmerülő hiány okaira és összetevőire. Gyanítjuk, hogy Horváth Imrét illetően bizonyos dolgok felett kénytelenségből neki is szemet kellett hunynia, hallgatni azonban egy idő után már nem tudott tovább. Mindezek folytán és főként saját presztízse megóvása, s az esetleges későbbi, kínos helyzetek elkerülése végett Bogyay Lajos is jobbnak látta a köz-pénzeket sajátjaként kezelő tanácsos eltávolítását.

A fenti változásokat követően lássuk tehát, hogy kik alkották 1855. július közepén Egerszeg város tisztikarát:

városbíró:	Ráizinger József	földbirtokos
jegyző:	Móczér István	
fizetett tanácsosok:	Kováts József	asztalos
	Tivalt Ferenc	ács
pénztárnok:	az állás nincs betöltve	
szállásmester:	Emrik János	
útbiztos:	Herczeg József	földműves (?)

Fizetésük 1850-ben megállapított összege, a jegyzőét kivéve, ugyanaz maradt. Iskolai végzettségüket tekintve a jegyző, Móczér István folytatta a legmagasabb szintű tanulmányokat, a jogakadémia első évfolyamát végezte el. Utána a városbíró, Ráizinger József, majd az egyik fizetett tanácsos, Kováts József következett. Az előbbi 6 gimnáziumi osztály, az utóbbi 3 grammatikai osztály elvégzéséről rendelkezett bizonyítvánnyal. A másik fizetett tanácsosnak, Tivalt Ferencnek és az útbiztosnak, Herczeg Józsefnek - a korábban említett Emrik János szállásmesterhez hasonlóan - elemi iskolai végzettsége volt. Mindannyian beszéltek németül, Móczér István és Ráizinger József latinul is tudott. Valamennyien a római katolikus vallást követték. Kováts József tanácsos kivételével, aki ekkor már előzvegyült, mindegyikük házasságban élt. Életkorukat illetően az általunk felhasznált kimutatásban a következő adatok szerepelnek: Ráizinger József 50, Móczér István 67, Kováts József 52, Tivalt

Ferenc 38, Emrik János 26, Herczeg József 48 éves. Eszerint a városbíró, a jegyző és Kováts József képviselték az idősebb nemzedéket, az útbiztos és Tivalt Ferenc a középkorosztályhoz, a szállásmester pedig a fiatalabb generációhoz tartozott. Érdekes, hogy a fontosabb tisztségek viselői (a bíró, a jegyző és a két tanácsos) mind Zala megyén kívül, Veszprém, Győr, Sopron, illetve Vas megyében születtek, csak az útmester és a szállásmester származtak Zalából. Az utóbbiak közül is csak a fiatal szállásmester, Emrik János vallhatta Zalaegerszeget szülőhelyének. Általában valamennyiük szorgalmát, képességeit, politikai érzületét, hivatali és hivatalon kívüli magatartását jónak, vagy nagyon jónak minősítették. Képességeire és szorgalmára vonatkozóan egyedül Ráizinger József kapta a „megfelelő” jelzőt, hivatali és hivatalon kívüli magatartását viszont „dicséretes”-nek jellemezték. Móczér István szorgalmát illetően megjegyezték, hogy „a kora miatt egy kissé lassú”. Tivalt Ferenc minden tekintetben a „nagyon jó”, illetve „nagyon szorgalmas” minősítést érdemelte ki.¹⁶⁹

Az itt bemutatott tisztikar összetétele nem sokáig maradt változatlan. Már küszöbön álltak a város igazgatásában a véglegesnek szánt állami berendezkedés szempontjainak megfelelő átalakítások, amikor a fentiekől egészen eltérő okok miatt egy másik fontos tisztségnél is személycserét kellett végrehajtani. 1855 júliusában ugyanis Móczér István jegyzőt gutaütés érte, s úgy tűnt, hogy hosszabb időre munkaképtelenné válik. Az adóbehajtással kapcsolatos feladatok és az egyéb napi teendők miatt munkája nem tűrt halasztást, ezért a jegyző felgyógyulásáig a megyefőnök felhatalmazta a várost egy jól használható, kiegészítő személy felvételére 45 krajcáros, vagy legfeljebb 1 pengőforintos napidíjjal.¹⁷⁰ Szeptember végéig azonban még mindig nem találtak alkalmas személyt, a jegyző pedig tovább betegeskedett. Ezért a választmány 1855. szeptember 20-i ülésén úgy döntött, hogy ismételten a megyehatósághoz fordul segítségért. „A város jegyzője folytonos betegsége miatt hivatalában gátolva van, de a városnak ügyei hátramaradást nem szenvedhetnek. A város rendes tanácsa pedig jegyző nélkül teendőit végezni egyáltalában nem is képes” - választa a fennálló helyzetet Ráizinger József városbíró távollétében Kováts József fizetett tanácsos. Ezt követően a szolgabíró közbeavatkozása folytán gyors intézkedés történt: 1855. október 3-tól Tekésy Károly helyszínelési írnokot 1 pengőforintos napidíjjal ideiglenes jegyzővé felfogadták.¹⁷¹ Ezzel egyidejűleg a me-

gyefőnök Móczer István megvizsgálására utasította a városban lakó Smalkovits Mihály megyei orvost annak megállapítása végett, hogy a jegyző képes lesz-e még egyáltalán valaha hivatalát ellátni. Smalkovits Mihály 1855. október 9-én terjesztette be erre vonatkozó jelentését, amely a következőképpen hangzik:

„Megyeorvosi vélemény Móczer István, zalaegerszegi városi jegyző hivatalképessége felől

Alulírott a tekintetes Cs[ászári] Kir[ályi] Megyehatóságnak f[olyó] é[vi] szeptember hó 26-án 8037. számú rendelete folytán hivatalból megvi[z]sgáltam hosszabb idő óta betegeskedő Móczer István, zalaegerszegi városi jegyzőt avégett, valjon az képes leend-e még jövőre is hivatalát folytatni. S azt tapasztaltam, hogy az elaggott, s most szélhűdésből lábadozó kérdés alá vett jegyző a javulásnak sokkal magosb fokára juthat, de annyira mégsem gyógyulhat meg, hogy hivatalát erőteljesen viselhesse. Ez hivatalos esküm alatti orvosi véleményem. Kelt Zalaegerszegen október hó 9-én 1855.

Dr. Smalkovits

Zala megye cs[ászári] kir[ályi] rendes orvosa" ¹⁷²

Ezek után Bogyay Lajos a szolgabírói hivatal közvetítésével utasította a város előljáróságát, hogy a lényegében megüresedettnek tekinthető jegyzői állásra javasoljon egy megfelelő személyt. A városnak úgy tűnik nem akadt jelöltje. A megye részéről az egerszegi szolgabírói hivatalnál írkokoskodó ifjabb Donászy Ferenc neve merült fel, akit aztán végül a tanács is támogatott. A támogatás azonban valószínűleg inkább a szükséghelyzetből, mint az illető alkalmasságáról való meggyőződésből eredt. Ráizinger József városbíró 1855. október 24-én, a támogató nyilatkozat elküldésekor egy jegyző mielőbbi kinevezését sürgette, mivel - mint írta - az állás betöltetlensége miatt a város „rémítő héját” ¹⁷³ szenved”. ¹⁷⁴ Írástudó, az ügyviteli munkát pontosan és lelkiismeretesen elvégezni képes, a magasabb követelményeknek megfelelő, képzett hivatalnokokban azonban nemcsak a város, hanem a megyei apparátus sem bővelkedett. Az egerszegi járás szolgabírája éppen ezért nehezményezte, hogy a munkaerőt tőle akarják elvonni. Közölte, hogy Donászy Ferencre az ő hivatalának is nagyon nagy szüksége van. Majd hozzátette, hogy ha a leendő egerszegi jegyző anélkül lesz az amúgy is rendkívül szűkös személyi

állománnyal rendelkező szolgabírói hivataltól akár csak néhány napra is elvéve, hogy helyette használható személyt biztosítanának, akkor az ügyintézésben bekövetkező teljes összeomlásért nem a szolgabírói hivatal fogja terhelni a felelősség. A maradék személyzettel ugyanis "egy ilyen terhes hivatal" nem lehet fönntartani, jelentette ki. Indokai tényleg helyállónak nevezhetők, hiszen a megyei közigazgatási szervezet legtöbbet dolgozó hivatalnoka a szolgabíró volt. Rengeteg feladat nehezedett rá, s felelősségteljes munkája során egyetlen segítőtársát sem nélkülözhetette.¹⁷⁵ A súlyos érvek sokat nyomtak a latba, a másik oldalról, a város részéről viszont ugyancsak nyomás nehezedett a megyére. Egerszeg mielőbb hivatalába végleg beiktatott jegyzőt szeretett volna magának. Az ellentétes érdekek és törekvések ütközése folytán a döntést egyelőre elhalasztották, ifjabb Donászy Ferenc kinevezésére nem került sor. A jegyzőt az 1855-ös év folyamán továbbra is az október 3-án felfogadott írnok, Tekésy Károly helyettesítette. Munkáját nyilván nem tudta olyan kielégítően elvégezni, mint lényegesen több tapasztalattal rendelkező elődje, Móczer István. A város feltehetően ezért sürgette oly erőteljesen az új jegyző mihamarabbi kinevezését. Erre azonban még a következő év elejéig várni kellett.

Időközben bizonyára tovább folyt a keresés. Végül 1856. január 7-től az akkor 39 éves, zalaegerszegi születésű, római katolikus vallású, nős családi állapotú Szigethy Károlyt bízták meg a jegyzői teendőik ideiglenes ellátásával. Az új jegyző, akit társadalmi állására nézve "magánzó"-ként említenek forrásaink, a megyei közigazgatásban már korábban is végzett közszolgálati feladatokat. Gimnáziumi végzettséggel rendelkezett, latinul és egy kissé németül is tudott. Képességeiről, rátermettségéről, politikai és erkölcsi magatartásáról jó véleménnyel voltak. Munkáját évi 600 pengőforint fizetéssel honorálták. Egy számára később kiállított ajánlás szerint ideiglenes jegyzői minőségében "teljes szaktudásról és hozzáértésről tett tanúbizonyságot".¹⁷⁶ Ideiglenesen történő alkalmazását egy hamarosan bekövetkező tragikus esemény miatt akár véglegessé is lehetett volna változtatni. Smalkovits Mihály szakvéleménye ugyanis beigazsólódott. A város adminisztrációját oly sokáig irányító jegyző, Móczer István többé már nem gyógyult fel annyira, hogy hivatalába visszatérhetett volna. Gutaütését követően 1856-ban távozott az élők sorából. A jegyző halálával végérvényesen megüresedett állásra azon-

ban 1856. december 31-én nem Szigethy Károlyt, hanem az egersze-
gi járási szolgabírói hivatal egy évvel korábban már javasolt írnokát,
ifjabb Donászy Ferencet nevezték ki. «Elhatározottam, hogy az
egerszei községi előjárásánál megüresedett jegyzői állás az azzal
kapcsolatos haszonvételekkel együtt Önre ruháztatik át azzal az
utasítással, hogy Önnek ezt a hivatalt azonnal át kell vennie, és ezen
községi hivatali állás szolgálati követelményeinek teljes mértékben
eleget kell tennie" - értesítette a megyefőnök pár nappal később
Egerszeg város új jegyzőjét.¹⁷⁷ A szolgabírói hivatal személyi álló-
mányát érintő problémák vagy megoldódtak, vagy egyszerűen nem
vették tekintetbe őket. Az ugyancsak zalaegerszei születésű, római
katolikus vallású és nős családi állapotú jegyző ekkor volt 29 éves.
Korábban bölcsészeti tanulmányokat folytatott, ezután alkalmazta a
szolgabírói hivatal először gyakornokként, majd napidíjasként, aztán
írnokként. Németül beszélt és latinul is tudott. Képességeire, hasz-
nálhatóságára, politikai és erkölcsi magatartására vonatkozóan ő is jó
jellemzést kapott. «Csak a hivatalának éli" - írták róla.¹⁷⁸ Kinevezé-
sével egy már több éves hivatali gyakorlattal rendelkező, de még
fiatal és energikus, képzett szakember került a városi adminisztráció
éltre. Személye úgy tűnt, hogy garanciát jelent az ügyek további
gördülékeny bonyolítására, a fennakadások elhárítására.

Mialatt a jegyzői állás sorsa eldőlt, Tivalt Ferenc, korábbi pénz-
tárnok utódját is megtalálták. 1856 februárjától Sipos Boldizsár látta
el ezen felelősségteljes feladatot. Andrásbidán született, ekkor 34
éves volt, házasságban élt és a római katolikus vallást követte. Őt
gimnáziumi osztályt végzett Szombathelyen, s mint a többi hivatal-
nok, ő is beszélt németül. Képességeit, szorgalmát, erkölcsi és poli-
tikai magaviseletét kifogástalannak minősítették.¹⁷⁹ Korábbi hivatal-
viselésére vonatkozóan nem találtunk adatokat.

A Horváth Imre kiválása és Móczér István halála miatt beálló
személyi változások folytán alkalmazott új hivatalnokok politikai
múltjáról viszonylag keveset tudunk. Az 1840-es évek második
felében zajló, helyi tisztújítási küzdelmekben nem tűnik fel a nevük.
Más vonatkozásban viszont találkozunk velük. Tekésy Károly
1848-ban megyei esküdtként szerepel. Ifjabb Donászy Ferenc a for-
radalom kitörése után a honvéd önkéntesek toborzásakor tüntette ki
magát. Akkori diákként ő is honvédnek állt, s a legöntudatosabb zalai
honvédek közé tartozva a honvédhadnagyi rangot érte el. A nem-

zetőrség, vagy ahogy akkor hívták, „polgári őrsereg” zalaegerszegi szervezésekor pedig gombkötő mesterként Sipos Boldizsár mutatta be azt a mintát, amelynek alapján a nemzetőrség tagjait megkülönböztető jelvényt elkészítették. Majd maga is csatlakozván hozzájuk, nemzetőr őrmester lett.¹⁸⁰ Úgy látszik mind a jegyzőnek, mind a pénztárnoknak elnéztek ennyi '48-as múltat. Ebben bizonyára az is közrejátszott, hogy kevés olyan hivatalnok akadt, aki megfelelő képzettséggel és gyakorlattal rendelkezve, a helyi viszonyok ismeretében ezen fontos tisztségeket hajlandó volt elvállalni. Ezt bizonyítja mindkét állás betöltésének meglehetősen hosszú elhúzódnása, s ifjabb Donászy Ferenc személyének mint ügyes és rátermett tisztviselőnek felértékelődése mind a szolgabírói hivatal, mind pedig a város részéről.

A községi választmány tagjait - Ráizinger József és Kováts József kivételével - elméletileg még mindig az 1850. június 18-án kinevezett tiszteletbeli tanácsosok képezték. Rajtuk kívül azonban az egykori jegyző, Árvay István és a korábbi városbíró, Pathy János is mindvégig látogatta az üléseket. Emellett most is előfordult, hogy mintegy kibővített ülést tartva, teljesen kívülállókot is meghívtak. A testületnek az üléseken jelenlévő tagjai többnyire egyszerűen csak „választmány”-nak, néha „gazdasági választmánynak”-nak nevezték magukat. Munkájukat - mint előbb már említettük - díjtalanul végezték.

A községi választmány saját kebeléből a városigazgatás egyes, konkrét területeinek felügyeletére kiküldött, külön választmányok közül az építészeti választmány ebben az időszakban is fennállt.¹⁸¹ Feltételezhetően a szépítő választmány is működött.¹⁸² Ezenkívül alkalmasszerűen, speciális feladatok elvégzésére más választmányok is alakultak. Ilyen volt például a Válicka szabályozására létrehozott választmány.¹⁸³ Az árvák ügyeinek kezelésére hivatott árva-választmány megalakításában a korábbi állapotokhoz képest nem jutottak sokkal előbbre. 1854 tavaszán a város újból úgy nyilatkozott, hogy az árvaügyek kezelését átveszi. Meg is választották az e célból felállítandó bizottmány tagjait. Gyámatyának a korábban is hasonló feladatokat ellátó Horváth Károlyt, ülnököknek Pathy Jánost, Isoó Ferencet, Handler Istvánt és Hány Józsefet, ellenőrnek Kaiser Zsigmondot jelölték ki.¹⁸⁴ Isoó Ferenc és Handler István 1850. június 18-án kinevezett tiszteletbeli tanácsos, tehát községi választmányi

tag volt. Pathy János rendszeresen, Horváth Károly és Háy József alkalmanként látogatta a községi választmány üléseit. Kaiser Zsigmond e tekintetben teljesen kívülről számított. A közigazgatás és igazságszolgáltatás még 1854-ben bekövetkezett alsó fokú újraelgyesítése után a gyámügyekkel a szolgabírói hivatalok foglalkoztak. A törvényszéki székhelyeken - így Zalaegerszegen is - azonban továbbra is léteztek a közigazgatási szervezettől független járásbíróságok, az ún. városilag kiküldött bíróságok.¹⁸⁵ Itt ezek hatáskörébe tartozott az árvaügyek felügyelete. Amikor az egerszegi községi választmány egy év múlva, 1855-ben ismét megerősítette az árvabizottmány megalakításának szándékát, jelentését ennek a hatóságnak, vagyis a zalaegerszegi városilag kiküldött bíróságnak küldte be.¹⁸⁶ A többszöri szándéknyilatkozat ellenére azonban most is minden maradt a régi-ben. Az árvabizottmány létrehozása nem történt meg.

A szolgaszemélyzet

Egerszeg városa 1855 júliusában a szolgaszemélyzet állományában három hajdút, egy dobost, két mezőpásztort és két éjjeliőrt foglalkoztatott. Név szerint a következők látták el ezen feladatokat: Pajor József, Lendvai István és Dömötör József hajdúk, Burka János dobos, Soós Ferenc és Szakonyi Ferenc mezőpásztorok, valamint Vörös József és Greczi János éjjeliőrök. Pajor József és Lendvai István már hosszabb ideje a város szolgálatában állt. A két mezőpásztort és a két éjjeliőrt 1853 elején fogadták fel, a többiek szolgálati idejéről közelebbi adatokkal nem rendelkezünk. Dömötör Józsefet korábban börtönőrként alkalmazták.¹⁸⁷ A két fiatalabb, negyvenes éveiben járó hajdú, Lendvai István és Dömötör József tudott írni-olvasni. A 60 év körüli Pajor József írástudatlan volt. Vörös József éjjeliőr 35 évével a fiatalabb generációhoz tartozott. Valamennyiük szorgalmát, képességeit, erkölcsi és politikai magatartását jónak minősítették.¹⁸⁸ Fizetésüket a város állapította meg. A három hajdú bére fejenként 60, a dobosé 12, a két mezőőré fejenként 16 pengőforintot, a két éjjeliőré fejenként 4 pengőforintot és 48 krajcárt tett ki. Ehhez járult még az a pénz, amit szolgálati ruházatuk beszerzésére fordítottak. Erre a célra a három hajdú és a dobos jóval magasabb összeget kapott, mint a többiek.¹⁸⁹ A város nemcsak ruházatukról gondosko-

dott, hanem lehetőségeihez mérten más alkalommal is próbált segíteni rajtuk. 1854-ben például a várost már csaknem két évtizede szolgáló Pajor József hajdú - szegénységére hivatkozva - elhunyt felesége temetési költségeihez kért hozzájárulást. A városi pénztárból kifizették számára a koporsó árát, 6 pengőforintot.¹⁹⁰ A szegődményesek között téglást, órást, kanászt, csordást és árokásót találunk. Téglásnak 1854. január 1-jétől Jobszt György kaszaházi téglásmestert fogadta fel a város. Alkalmazásának feltételeit külön szerződésben rögzítették. Fizetése most is az égetett téglá és cserép fajtájától és mennyiségétől függött. Ezenkívül kukorica, krumpli- és káposztaföldet, valamint rétet is kapott használatra. «Ezen becses fizetésért ellenben köteles leendő jó és alkalmas téglákat készíteni, annak rende szerint kiégetni, a lakházra és téglafára jó gondot viselni, különösen a lakházat tisztán tartani, elegendő emberekről gondoskodni, hogy a városi lakosok számára téglák elegendő számban készíttethessenek. A neki gondviselése alá átadandó eszközök és szerszámokról számolni és azokra jó gondot viselni, és mind az általa készítendő téglák jószágáról, mind pedig az eszközök és szerszámokról a felelősséget magára felvállolván, a várost mindenek előtt kármentesíteni tartozik" - állt a szerződésben.¹⁹¹ A kötelezettségek ilyen pontos leírását feltételezhetően a korábbi téglásmesterek hanyagsága tette szükségessé. Erre utal, hogy a téglások elég gyakran váltották egymást. Jobszt Györgynek sem volt sokáig lehetősége a «becses fizetés" fejében a fenti kötelezettségek teljesítésére. Elhalálása miatt ugyanis már pár hónap múlva új téglást kellett keresni. A környéken valószínűleg nem találtak alkalmas személyt, mert az 1854. február 25-i választmányi ülésen úgy döntöttek, hogy Kőszeg és Szombathely város tanácsától kérnek ez ügyben segítséget. Egy hónap múlva, 1854 márciusában Brunner Ignác Vas megyei, radafalvai téglás legrégebben folytatott tárgyalásokat, valószínűleg ő lett Jobszt György utóda.¹⁹² Említenek forrásaink ezen időszakban egy ún. téglafelügyelői tisztséget is¹⁹³, amelynek viselője vélhetően a tégláégetéssel kapcsolatos ügyeket kezelte, s a téglás tevékenységét ellenőrizte. Nevét azonban nem közlik, így mi is csak a tisztség létezéséről tudunk beszámolni. Az azonban bizonyos, hogy önálló, kizárólag erre a célra rendszeresített tisztviselői vagy szolgálai státusza nem volt a városnak. Semmiféle kimutatásban, jelentésben nincs külön megjelölve ez a feladatkör. Így arra lehet következtetni, hogy mellékesen

valamelyik fizetett vagy tiszteletbeli tanácsosra ruházták ezen teendőket.¹⁹⁴ A toronyóra felhúzását és gondozását mindig hozzáértő szakemberre bízták. 1854-ben Bergmann Péter órásmester tette a legkedvezőbb árajánlatot, így ezt a munkát egy ideig ő végezhette.¹⁹⁵ A tehenekre és a disznókra Takács Ferenc csordás és Erős János kanász vigyázott. Az előbbi éves bére 4 pengőforint 48 krajcárt tett ki, emellett némi ruhapénzt is kapott.¹⁹⁶ Árokásónak 1855 őszén Vécsei Mihályt fogadták fel, akinek 80 pengőforint fizetés és a vízparton termő fű használata fejében a Válicka medrének tisztogatásáról és jó karban tartásáról kellett gondoskodnia.¹⁹⁷

A hivatali hierarchián kívüli fertálymesteri tisztség az 1850-es évek közepén még létezett. 1854. augusztus 1-jén a városból elköltözött Farkas Gábor fertálybíró helyébe az "eddigi becsületességéről ismert" Braun Ferenc fésűsmestert választották meg, aki eskütétele után azonnal meg is kezdte tevékenységét.¹⁹⁸ Később még Prukker József neve merül fel e vonatkozásban¹⁹⁹, vele és a többiekkel kapcsolatban azonban nem bukkantunk bővebb adatokra.

Pénzügyek

Bár a város bevételei továbbra sem fedezték a szükséges kiadásokat, s a keletkező hiány kiküszöbölésére a lakosságra pótdátó kellett kivetni, Egerszeg sem vonhatta ki magát az 1854-ben kibocsájtott államkölesön jegyzése alól. Az elvileg önkéntes jegyzést a gyakorlatban úgy hajtották végre, hogy a városokat és a falvakat egy megszabott összeg jegyeztetésére kötelezték. A jegyzés helyi lebonyolításáról az ottani tisztviselőknek kellett gondoskodni.²⁰⁰ Egerszegre 676 pengőforintot róttak ki, ezt a város még 324 pengőforint felajánlásával 1000 Ft-ra kerekítette. A községi választmány hangsúlyozta, hogy mindezt újabb pótdátó kivetésével, s a lakosok jelentős túlterhelésével tudják csak kifizetni. "Nagyobb terhet rájuk róni nem is lehetne" - állapították meg.²⁰¹

A város bevételei 1855-ben 2751 pengőforintot tettek ki. Ennek több mint egyharmada a kocsmáltatási jog bérbeadásából származott. A másik fontos bevételi forrást a korábbiakhoz hasonlóan a boltok bérbeadása jelentette. A hátralékos tőkék s ezek kamatai ugyancsak nagyobb összegre rúgtak. Ezenkívül az eladott széna és az áruba bo-

csájtott kanászház ára, a szántóföldi haszonbérletből befolyó összeg és a tégláégetés utáni jövedelem gyarapította a város kasszáját. A kiadások összege 3709 pengőforint és 16 krajcár volt. Ennek közel egyharmadát a városi hivatalnokok és szolgák bére, valamint az utóbbiak ruházatára költött pénzösszeg képezte. Az épületek fenntartása és az új, osztrák mértékek beszerzése (1854-től vezették be Magyarországon az alsó-ausztriai űr-, súly- és hossz mértékeket) szintén jelentős összeget vitt el. Az az évben esedékes adóra és a korábban a város által kölcsönvett tőkék kamatainak törlesztésére nagyjából ugyanannyit fordítottak. Fizették ezenkívül a helyi plébánost és iskolamestert, a különböző mesterembereket, a tolonctartást, s rendkívüli kiadásokra is tartálékoltak. Kisebbséget tett ki a bolti eszközökre, irodai szükségletekre és a hivatalos kormánylapok beszerzésére betervezett kiadás.²⁰² A kiadások csaknem 1000 pengőforinttal meghaladták a bevételeket. Annyival, amennyi államkölcsön jegyzését Egerszeg elvállalta, amennyi elegendő lett volna a költségvetési hiány felszámolására...

* * * *

A rendelkezésre álló adatok egészében véve arra utalnak, hogy az 1850-es évek közepére Egerszegen a községi választmány tevékenysége háttérbe szorult. Az üléseken általában kevesen vettek részt, s eléggé rendszertelenül tartották azokat. Az ügyek jó részét a tanács tárgyalta. Olykor olyan dolgokat is hatáskörébe vont, amelyek a felettes szolgabírói hivatal véleménye szerint nem őt illették.²⁰³ A választmány aktivitásának csökkenése miatt a tanács jelentősége megnőtt. Ha a város érdekeinek megóvásáról, rendjének, nyugalmanak biztosításáról volt szó - akár a megyei hatóságok előtt kellett javaslatot tenni vagy véleményt mondani, akár egy magáról megfélemedezett polgárt kellett megfékezni - mindig határozottan cselekedett. Mind a választmány, mind a tanács a szűkre szabott lehetőségek ellenére mindenkor arra törekedett, hogy a város számára a lehető legkedvezőbb döntést érje el. A jegyzőkönyvekben nincs nyoma annak, hogy a két testület között nézeteltérések vagy viták lettek volna. Azt mondhatjuk, hogy a múltból átöröklődött politikai

véleménykülönbségekből és a város igazgatásában részt vevők nem egy esetben eltérő mentalitásából adódó belső ellentétek, a súlyos anyagi helyzet, a behajtatlan tartozások miatt keletkezett nehézségek és feszültségek dacára kifelé, a felettes hatóságok felé az önkormányzati szervek igyekeztek a várost egységesen képviselni. Az adott politikai viszonyok közepette mindez eléggé ellentmondásosan realizálódott. A várost érintő fontosabb személyi és egyéb kérdésekben a megye a szolgabírói hivatal útján általában kikérte a választmány és a tanács véleményét. A város véleményéhez és javaslataihoz a szolgabíró által fűzött magyarázat és megjegyzések azonban lényegesen befolyásolták a végső elhatározást. Valójában azonban a megyének sem volt túl sok beleszólása abba, hogy milyen legyen a város igazgatási szervezete. Az ezzel kapcsolatos döntések - mint láttuk - a kerületi hatóságoknál születtek. Még a városi tisztviselők fizetését is ott állapították meg. A városok gazdálkodását, pénzügyi viszonyait pedig különösen szem előtt tartották. Bármifajta önálló kezdeményezésre az önkormányzati szerveknek alig volt lehetőségük. Ha ezt megtették, akkor csak a szolgabírón keresztül fordulhattak a megyéhez, még följebb pedig a megye továbbította kérésüket. Egerszeg példája azt mutatja, hogy a város szinte mindent "készen" kapott. A fontosabb szervezeti és gazdasági ügyeket kerületi szinten döntötték el, a személyi állomány kiválasztásánál pedig a megyei hatóságoké lett a fő szerep. A megye által az egyes tisztviselői állásokra ajánlott személyeket ugyanis a kerületi hatóságok többnyire elfogadták. S itt megint csak hangsúlyoznunk kell a mindenkor szolgabíró személyének jelentőségét. Hiszen a kerületi szervekhez felterjesztett személyi javaslatok összeállításakor a megye mindig figyelembe vette, hogy mit mondott a szolgabíró a város által előadottakról. A város önmaga legfeljebb kisebb módosításokat, engedményeket tudott kiharcolni. Egyébként pedig mechanikusan végrehajtotta azt, amit elvártak tőle. Láthattuk, hogy saját kezdeményezésre még a város terhére foglalkoztatott, de a városnak semmi hasznot nem hajtó útbiztostól sem sikerült megszabadulni. S ugyanígy hiába nyilvánította ki a város többször is szándékát az állandó árva bizottmány felállítására nézve, az árvaügyeket nem adták a kezébe. A tanács és a képviselő-testületet helyettesítő községi választmány önkormányzati jogosítványai a város igazgatását illetően jórészt a véleményadásra és a javaslattételre korlátozódtak. Ezt azon-

ban nem volt kötelező tekintetbe venni. A jogosítványokat a rendszeti kihágásokban és a csekélyebb értékű anyagi ügyekben való bíraskodási tevékenység egészítette ki. A legtöbb szabadsága a városnak ezen időszakban továbbra is a szolgák és szegődményesek felfogadása, a velük való szerződések megkötése, módosítása, az ezzel kapcsolatos feltételek megszabása vonatkozásában volt. A felettes hatóságok ebbe egyelőre még nem avatkoztak bele.

A városok igazgatását illetően Zala megyében az 1850-es évek közepéig mind a megye, mind maguk a városok - az annak nyomán megkezdődött szervező munkálatok leállítása ellenére - az 1851. augusztus 18-án Geringer Károly által kiadott községi utasítást tekintették mérvadónak. Az abban foglaltak azonban Egerszeg esetében csak részben vagy másképp valósultak meg. Horváth Imre eltávolítása, s az utána következő személyi változások folytán úgy tűnik, hogy a tanács működésére addig eléggé kiható belső feszültségek csillapodtak. Az ügyek intézésében kulcsszerepet játszó városbíró, jegyző és a két fizetett tanácsos munkáját sokkal inkább sikerült összehangolni, mint korábban. S ezzel párhuzamosan mintha a tanács és a választmány tevékenységét egyaránt befolyásoló, politikai vagy egyéb indíttatású nézetkülönbségek is mérséklődtek volna. Így a várost irányító testületek nagyobb belső megrázkódtatások nélkül, kiegyensúlyozottabb működési feltételekkel nézhetek az újabb változások elé. Időközben ugyanis kezdetét vette az önkormányzati szervek új elvárásoknak megfelelő átalakítása, s az ezzel járó átszervezések jó ideig lekötötték mind a megyei hatóságok, mind a városi tisztviselők figyelmét.

Az egerszegi önkormányzat átszervezése

Új szempontok a városok igazgatásában

Az 1853-1854-ben országos, kerületi és megyei szinten végrehajtott közigazgatási átalakításokkal összefüggésben hamarosan a városi önkormányzatok működésének felülvizsgálata is megkezdődött. Az új rendszerben a városok új rangsora alakult ki. A szabad királyi városok korábbi kiváltságos helyzete megszűnt. Az öt kerületi

székhelynek (Budának, Pozsonynak, Sopronnak, Kassának és Nagyváradnak), valamint - gazdasági fontosságánál fogva - Pestnek és Debrecennek kiemelt helyet biztosítottak. A hét város igazgatását 1853-tól az illetékes helytartósági osztályok felügyelték, a többi szabad királyi és egyéb várost a községekkel együtt a megyehatóságok ellenőrizték.²⁰⁴

A belügyminisztérium 1855. április 4-i közleményében kinyilvánította, hogy a községi és illetőségi törvény megjelenéséig „a mutatkozó szükséghez képest” az előljáróságok ideiglenes rendezése megtörténhet.²⁰⁵ Vagyis: nem kell várni a régóta ígért községi törvény megszületéséig, a szükséges változtatásokat addig is életbe lehet léptetni. Ennek alapján a Soproni Császári Királyi Helytartósági Osztály, amelyhez Zala megye is tartozott, úgy vélte, hogy „a bizonytalan pénzügyi viszonyokra és a jelenlegi közigazgatási szervek fogyatékosságaira” való tekintettel a „nevesebb községek” rendezését mindenképpen meg kell valósítani. Ez úgy történt meg, hogy a soproni közigazgatási terület fennhatósága alatt lévő városok közül a szabad királyi városok (Sopron, Kismarton, Ruszt, Kőszeg, Pécs és Győr) és Szombathely belső, ún. politikai igazgatásukat illetően nagyobb önállósággal rendelkeztek. A többi város ilyen jogosítványokat nem kapott, a megyeszékhelyek és általában az addig is városnak tekintett településeket magukba foglaló „nevesebb községek” önkormányzati szervei viszont jelentős átalakuláson mentek keresztül.²⁰⁶ A megyeszékhelyek igazgatásának rendezését mindenképpen tervbe vették. Azokra a „nevesebb” és fontosabb községek kategóriájába sorolandó településekre vonatkozóan, amelyeknek igazgatási szervezetét haladéktalanul átformálandónak vélték, a megyehatóságok tehettek javaslatokat. Báró Ambrózy Lajos, a soproni helytartósági osztály vezetője először az illető városok akkor fennálló közigazgatási szervezetéről és anyagi viszonyairól kívánt tájékozódni, majd ezek ismeretében akarta igazgatási szervezetük átalakítását megkezdeni. 1855. május 2-án a Zalai Császári Királyi Megyehatósághoz intézett rendeletében pontos kimutatást kért az itteni városok igazgatási szervezetéről, pénzügyi helyzetéről, a hivatalnoki és szolgaszemélyzet állományáról és bérééről, valamint a tisztviselők képzettségéről. Egyúttal a jövőbeni igazgatási szervezettel kapcsolatos előmunkálatok elvégzésére utasította a megyehatóságot. Mindenekelőtt egy gazdasági és igazgatási

ügykörök szerint elkülönített ügyfelosztási tervezetet kellett készíteni. Ezenkívül a személyi állományra és a fizetésekre vonatkozóan is javaslatot kellett tenni. A helytartósági osztály vezetője hangsúlyozta, hogy ennek összeállításakor két fő szempontot tartsanak szem előtt: egyrészt mérlegeljék, hogy az adott állásra tényleg feltétlenül szükség van-e, másrészt az igazgatási rendszer egészének az értelmiség által való vezetésére kell törekedni. További irányelvekként Ambrózy Lajos a következőket jelölte meg: A fölösleges állásokat meg kell szüntetni, az egyneműeket össze kell vonni. Célul kell kitűzni, hogy az ún. «henyehivatalok» felszámolása után az egyes hivatalnokoknak kiosztott ügyek intézése azok maximális teljesítőképességét igénybe vegye. A fizetéseket a községi vagyon lehető megkímélésével úgy kell megállapítani, hogy azok az érintett tisztviselőknek megfelelő létfenntartást biztosítsanak, s ezáltal a hivatalnokok rátermett és jól használható személyiségeknek érezzék magukat. Minden alkalmazott járandóságát szigorúan készpénzben kell meghatározni, s az összes, bármilyen című, napidíjjal járó mellékjövedelmet, illetéket stb. el kell törölni. Ezzel összefüggésben fel kellett tüntetni a közigazgatási kiadásoknak a jövőbeni, ugyanilyen jellegű kiadásokhoz viszonyított arányát. Annak felmérése érdekében, hogy a város mekkora hivatalnoki állományt tud eltartani, a községi vagyon állapotáról is kimutatást kellett készíteni. Ez utóbbival kapcsolatban megjegyezte, hogy ne csak a jelenlegi, sokszor a célszerűtlen felhasználáson alapuló, kedvezőtlen pénzügyi viszonyokat vegyék tekintetbe, hanem a racionálisabb igazgatási szervezet folytán majd megvalósuló, jövőbeni rendezettebb viszonyokat is. Véleményt kért arról is, hogy mi legyen a sorsa azoknak a hivatalnokoknak, akik a városnál eltöltött hasznos szolgálatuk után betegségük vagy koruk miatt nem tudnak már tovább dolgozni. «A nem önhibából bekövetkezett munkaképtelenség esetén való gondoskodás megnyugtató biztosítása nem csekély ösztönzést jelentene arra, hogy rátermett személyiségek pályázzanak» - tette hozzá. Ugyanígy közölni kellett azt is, hogy mi történjen azokkal a mostani alkalmazottakkal, akikre a tisztségek újbóli betöltésekor vagy állásuk megszűntetése, vagy használhatatlanságuk folytán nem lesz többé szükség. Figyelmeztette a megyehatóságot, hogy az átalakítás pénzügyi vonatkozásairól a községi képviselőket is meg kell kérdezni, egyébként pedig a szervezés egészét, ahol csak lehetséges, szemé-

lyesen a megyefőnököknek kell magukra vállalniuk.²⁰⁷

Láthatjuk, hogy a helytartósági osztályvezető által megfogalmazott irányelvek egy alapvetően új, a kialakuló polgári jogviszonyoknak megfelelő, modernizált városi közigazgatás létrehozását szolgálták. Azt az abszolutisztikus kormányzati rendszer hatalomra jutásának kezdetétől fogva állandóan érezhető törekvést, hogy a lehető legkevesebb számú hivatalnokkal a lehető leghatékonyabb munkavégzést érjék el, a községi törvény megalkotásának elhúzódása, s ennél fogva a községi igazgatás átfogó és végleges rendezésének elhalasztása miatt, az 1850-es évek első felében a zalai mezővárosokban csak részben vagy egyáltalán nem sikerült átültetni a gyakorlatba. Úgy tűnt, hogy jórészt az 1848 előtti idők hivatali tapasztalatain felnevelődött tisztviselői gárda Egerszegen is egyre kevésbé tud beilleszkedni abba a magasabb szintű követelményrendszerbe, amely az új típusú igazgatási szervezet szándékolt kiépítése során egyre inkább előtérbe került. A szaktudás, az iskolai végzettség, az egyes munkakörök pontos elhatárolása és valódi tartalommal való megtöltése, a felvett fizetés fejében végzett tényleges, pontos és intenzív munkavégzés mind olyan elvárások voltak, amelyek megvalósítása lényegesen megváltoztathatta az ügyintézés addigi menetét. Ennek csak a hivatalból élő, minden energiáját ottani munkájára koncentráló tisztviselői állomány képezte az alapfeltételét. Egy olyan tisztviselői állomány, amelynek fizetése társadalmi státuszához méltó életszínvonalat biztosít, amely munkája fontosságát érezve kellő öntudattal rendelkezik, s hiszi, hogy amit csinál, az okvetlenül szükséges és jó, s mindemellett jövője miatt sem kell aggódnia, hiszen munkaképtelenség esetén is gondoskodnak róla. A természetbeni juttatások és egyéb mellékjövedelmek megszüntetésének szándéka pedig a befolyásolhatóság és megvesztegethetőség lehetőségének a minimálisra csökkentését célozta, s ezzel az újonnan alkalmazandók erkölcsi feddhetetlenségét kívánta megóvni. Az erkölcsi feddhetetlenség pedig már önmagában is növelhette a tisztviselőkhelyezett bizalmat, elősegíthette azok - a kormányzati rendszer számára oly fontos - társadalmi elfogadottságának létrejöttét.

Rendezési javaslatok

A fenti célkitűzések valóra váltása érdekében tehát legelőször is Bogyay Lajos megyefőnöknek kellett cselekedni. A megye vezetője az addig rendezett tanácsúnak tekintett városok (Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Tapolca, Sümeg és Keszthely) mellett Lendvát is azon jelentősebb települések kategóriájába sorolta, amelyek közigazgatási helyzetét haladéktalanul átalakítandónak vélte. Ennélfogva 1855. június 4-i körlevelében felszólította a fenti városokat felügyelő szolgabírákat a soproni helytartósági osztály által kért kimutatások és javaslatok elkészítésére. Tudatta velük azt is, hogy a szervezési munkákat személyesen fogja irányítani, a szolgabírák által közölt adatokat pedig a helyszínen fogja ellenőrizni.

Az egerszegi járás szolgabírája, Orosz Ferenc a közigazgatási rendezés kérdésének megtárgyalásába nemcsak a választmányt, hanem a város „jelesebb lakosai”-t is bevonta. Az összejövetelről annyit tudunk, hogy a szolgabíró elnökletével valamikor 1855. június 4. és július 9. között tartották.²⁰⁸ A jelenlévők névsorát nem ismerjük, de valószínűleg sokan részt vettek rajta, hiszen a szolgabíró az ott megjelenteket később „népes gyülekezet”-ként emlegeti. Ezen a „népes” gyűlésen azonban nem fogadta túl nagy lelkesedés a kilátásba helyezett rendezési javaslatot. A tanácskozássra meghívtak inkább aggodalmaikat és félelmeiket fogalmazták meg. Elsősorban a rendezéssel járó új terhektől és költségektől tartottak, hiszen - mint mondták - a közigazgatási kiadásokat eddig sem tudták a város bevételeiből fedezni. Ezért a jelenlévők egyhangú véleménye az volt, hogy a községi törvény megszületéséig a meglévő közigazgatási állapotokat kell fenntartani. Ezek az állapotok azonban nem olyanok, hogy azok változatlanul hagyását ajánlani lehetne, tette hozzá a szolgabíró. Főleg azt kifogásolta, hogy az előjáróság által tárgyalt ügyek nem mindig jutnak tudomására, a lakosok pedig számtalan olyan panasszal fordulnak hozzá, amelyet az idő múlásával már nem lehet orvosolni. Megemlítette a községi választmány tevékenységének háttérbe szorítását, majd az 1851. augusztus 18-i községi utasítás alapján egy új, a jelenlegi követelményeknek jobban megfelelő választmány létrehozását javasolta, amely az előjárósággal együtt tárgyalná és intézné a város ügyeit. A szolgabíró javaslata már az átfogó rendezés előkészítését szolgálta. A közigazgatás átszervezését - hiába óhajtották

volna azt a város polgárai - természetesen nem lehetett elkerülni. Most már a megyefőnök avatkozott közbe, s nem sokkal később újabb tanácskozásra gyűltek össze. A városházán 1855. július 13-án Bogyay Lajos elnökletével tartott ülésre ismét számosan érkeztek. A résztvevők közt Orosz Ferenc szolgabíró mellett ott találjuk a város képviseletében Ráizinger József városbíró, s a két fizetett tanácsost, Tivalt Ferencet és Kováts Józsefet. Rajtuk kívül választmányi tagok és semmilyen városi funkciót nem viselő „polgárok és lakosok” jelentek meg.²⁰⁹ Ha ez utóbbi, kívülállóknak számító résztvevők névsorát megvizsgáljuk, akkor csaknem kizárólag olyan nevekre bukkanunk, akik korábban is érdeklődtek a város közügyei iránt. Például Smodits Ignác, Járum Ferenc, Part Ferenc vagy Braunstein József neve mind feltűnik az 1840-es évek helyi politikai küzdelmeiben. Ők négyen annak idején különböző tisztségeket is vállaltak.²¹⁰ S persze ott volt az egykori jegyző és városbíró, Árvay István és Pathy János is, valamint a később pénztárnoknak kinevezett Sipos Boldizsár. A politikai erőviszonyokat tekintve mind az egykori liberálisok, mind pedig a konzervatívok nagyjából azonos arányban képviseltették magukat.

A tanácskozáson sorra tárgyalás alá vették a soproni helytartósági osztály vezetője által elrendelt előmunkálati teendőket. A kért kimutatásokat elkészítették, s összeállították a jövőbeni ügyfelosztási tervezetet is. A tervezet hivataltörténeti szempontból különösen figyelemre méltó adatokat tartalmaz. A város igazgatásában itt tűnik fel először az egyes szakterületek elkülönítése. Ennek keretében nyolc fő igazgatási ágat különböztettek meg: 1. előljáróság és segédszemélyzet 2. adóügyek 3. pénztár és erdőügyek 4. számvevőség 5. árvaügyek 6. beszállásolás és előfogatozás 7. egyéb alkalmazottak és szolgák 8. kegyúri kiadások. Az egész tisztviselői és szolgaszemélyzetet ezen ágazatok között kívánták elosztani. Az eddigiekhez képest két új tisztviselői állást akartak rendszeresíteni, egy írnokit és egy adószedőit, az útbiztosít pedig megszüntették volna. Ez utóbbi lépésre az előzmények ismeretében számítani lehetett. A pénztárnok egyúttal erdőfelügyelő is lett volna, a szolgák és szegődményesek közé pedig egy erdőkerülőt és egy harangozót is felvettek. A tervezet szerint az éjjeliőrök számát is jelentősen felemelték volna. A számvevőséghez és az árvaügyekhez - valószínűleg az ezen hivatalok felállítására körüli bizonytalanságok miatt - egyelőre nem terveztek személyzetet. Az erdőfelügyelői és erdőkerülői állást feltehetően a

szombathelyi püspökkel mint földesúrral folytatott erdő és legelő elkülönítési per kedvező kimenetele reményében szorgalmazták. Összességében véve a tanácskozás résztvevői a következő tisztviselői és szolgálai állások létesítésében egyeztek meg: egy polgármester; két fizetett tanácsos; egy jegyző; egy írnok; egy adószedő; egy pénztárnok, aki egyúttal erdőfelügyelő is; egy szállásmester, aki egyben előfogatbiztos is; két hajdú; egy erdőkerülő; egy dobos; három mezőőr; két kikiáltó éjjeliőr; nyolc rendes éjjeliőr és egy harangozó. A fizetésükre és egyéb javadalmazásukra fordított összeg a tervek szerint együttesen 2880 Ft-ot tett ki. Legjobban a polgármester, a jegyző és az adószedő munkáját kívánták honorálni. A polgármester és a jegyző szálláspénzt, a szállásmester ingyenes lakást és ruházatot, a két hajdú és a dobos ugyancsak ruházatot is kapott volna. A városi lakosok korábban megfogalmazott aggodalmai nem voltak alaptalanok. A hivatali és szolgaszemélyzet eltartásának tervezett költségei a korábbiakhoz képest lényegesen megemelkedtek. A most kiszámított 2880 Ft-tal szemben eddig 1366 Ft-ot és 36 krajcárt költöttek erre a célra. Ez 1513 Ft 24 krajcár többletkiadást jelentett a városnak. A helytartósági osztályvezető utasítása értelmében arról is nyilatkoznuk kellett, hogy mindezt miből fedeznék. Erre az egybegyűltek nem tudtak mást mondani, mint azt, hogy „a község bevételei eddig sem voltak elegendőek a kiadásokra, így a jövőben is - úgy, ahogy eddig - a hiányt községi pótdadó révén kell pótolni.”²¹¹ Mellékelték a város vagyonáról szóló kimutatást is. Eszerint Egerszeg összesen 27167 pengőforint és 21 krajcár értékű vagyonnal rendelkezett. A terhelés 1580 pengőforintot tett ki. A legnagyobb értéket - 25.000 Ft-ot - a város ingatlanai képviselték. Közülük a városháza és az iskola épülete érte a legtöbbet, egyenként tízezer forintot. Ezenkívül csordásház, szénáspajta kőfalakkal, téglásház téglavető kemencével, rétek és szántóföld szerepelt még az ingatlanok jegyzékén. A vagyon többi része a Horváth Imrén követelt tartozásból, ingóságokból és a város bikáinak értékéből tevődött össze.²¹²

A rendszeresítendő állásokra vonatkozóan konkrét személyi javaslatokat is tettek. Polgármesternek Ráizinger Józsefet, fizetett tanácsosnak az akkor már betegeskedő Móczser Istvánt, valamint Tivalt Ferencet, jegyzőnek ifjabb Donászy Ferencet, adószedőnek Sipos Boldizsárt, pénztárnoknak és erdőfelügyelőnek Isoó Ferencet ajánlották. Az írnoki állásra egyelőre még nem akadt jelölt. A többi

állás betöltésének a jogát a város magának akarta fenntartani. Elképzeléseik szerint a szállásmestert, a két hajdút, az erdőkerülőt, a dobot, a mezőőröket, a kikiáltó és a rendes éjjeliőröket, valamint a harangozót az előjáróság és a községi választmány választotta volna ki a jelentkezők közül.²¹³ A város szolgálatában érdemeket szerzett, de betegségük vagy életkoruk miatt munkaképtelenné vált hivatalnokok és szolgák sorsát illetően a gyűlés résztvevői úgy gondolták, hogy ezeket az állami hivatalnokokhoz hasonlóan nyugdíjazni kellene. A szükséges nyugdíjalapot úgy lehetne megteremteni, hogy az alkalmazás első évében minden újonnan kinevezett hivatalnok és szolga fizetésének egyharmadát levonnák erre a célra. Ezt az összeget 12, vagy az illető körülményeitől függően 24 részletben lehetne befizetni a pénzalapba. A második évtől kezdődően viszont már csak évi fizetésük 1 %-át kellene az alap számára átengedniük. Azokra a tisztviselőkre és szolgákra pedig - fejtették ki a város jövőjéről tanácskozók - akikre állásuk megszüntetése vagy alkalmatlanságuk miatt a városnak nem lesz többé szüksége, nem kell tekintettel lenni, hiszen az összes községi tisztviselő és szolga 1850-től kezdődően csak ideiglenesen volt alkalmazva. Ezért kártérítés sem illeti meg őket.²¹⁴

A soproni helytartósági osztályvezető kérdéseire adott válaszok azt bizonyítják, hogy az anyagi terhek megnövekedésével kapcsolatos féltelmek és aggodalmak ellenére, mind a város irányításában résztvevőknek, mind pedig a többi polgár képviselőiben megjeleneteknek voltak elképzelései arról, hogy milyenek kellene lennie a város igazgatásának. A változtatás szükségességét feltehetően valamennyien érezték, a meglévő állapotokhoz ragaszkodókat valószínűleg inkább anyagi megfontolások vezérelték. A szakigazgatás kialakítása irányába tett lépések mindenképpen előremutatónak tekinthetők. Az apparátus létszámának növelése, új állások és megbízások létesítése differenciáltabb igazgatást tett lehetővé, az egyes munkaköröket jobban el lehetett határolni egymástól. Különösen nagy szükség volt - s ezt a javaslatokat megfogalmazók is világosan látták - az adószedői állás rendszeresítésére. Eddig a fizetett tanácsosok és a jegyző, s néha maga a városbíró végezték az adóbehajtást. Ez az egyik feladatok végrehajtásától sok idejüket és energiájukat elvonta. A legnagyobb teher a jegyző vállaira nehezedett. Munkájának megkönnyítése, az adminisztráció gördülékenyebbé tétele érdekében vették tervbe az írónki állás rendszeresítését. A takarékosági szem-

pontok azonban továbbra is érvényesültek, hiszen a pénztárnoki és erdőfelügyelői, a szállásmesteri és előfogatbiztosi állásokat összevonták. Űrbiztosi állást pedig az eddigiekből okulva nem is terveztek. Az utak és utcák karbantartását, tisztogatását feltehetően a szolgaszemélyzettel kívánták elvégeztetni. Ez utóbbiak létszámán viszont egyáltalán nem takarékoskodtak, a szolgálai állomány gyarapítását vélhetően a rendészeti feladatok kielégítőbb ellátása miatt tartották indokoltnak. A városiak mindezt a pótdadó várható növekedése ellenére is vállalták. A nyugdíjalap létrehozásával pedig a város igazgatásának a történetében első alkalommal nyílt volna lehetőség arra, hogy az alkalmazottak számára valamiféle szociális biztonságot teremtsenek, s ezzel a képzettebbek, magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők számára is vonzóvá tegyék a városi közügyek szolgálatát. Nagyobb leépítésekre a tervezet megvalósulása esetén nem biztos, hogy sor került volna, hiszen a foglalkoztatottak körét egészében véve bővítették. Alkalmasság, rátermettség, eddigi jó teljesítmény alapján tehát elvileg bárki megőrizhette pozícióját.

Felmerül persze a nehezen megválaszolható kérdés, hogy a város jövőbeni igazgatásáról tanácskozők mennyire reprezentálták a város lakosait. Mivel az előjáróság és a községi választmány tagjait felülről nevezték ki, az adott politikai viszonyok között bármiféle reprezentáció megkérdőjelezhető. Ha viszont figyelembe vesszük, hogy a tanácskozásira összegyűltek - tekintet nélkül arra, hogy az önkormányzati szervek képviselőiben vagy kívülállóként jelentek-e meg - szinte valamennyien 1850 előtt is aktívan részt vettek a helyi politizálásban, akkor azt mondhatjuk, hogy a közügyek iránt érdeklődők összetétele a politikai rendszerváltástól függetlenül nem sokat változott. Új nevek csak a fiatalabb generáció előtérbe kerülésével bukkannak fel, egyébként pedig többnyire korábbról már ismert személyiségek jelennek meg. Inkább a kör szűkült, azoknak a köré, akik az 1840-es évek reformtörekvéseihez viszonyítva most a város dolgainak megvitatásába bekapcsolódhattak. Hiszen nem népképviselői alapon, hanem felülről való kiválasztás útján nyílt erre lehetőségük. A kiválasztás variációi pedig sokfélék voltak. A kinevezéseknél elvileg a politikai szempontok érvényesültek, a gyakorlatban pedig sokszor inkább az, hogy ki mihez értett. Ki tudta többé-kevésbé zökkenőmentesen továbbvinni az ügyeket azok közül, akik a megváltozott politikai feltételek között is hajlandónak mutatkoztak a közéleti

szerepvállalásra. Azt pedig, hogy a tanács és a választmány tagjain túl, a város igazgatását alapvetően, vagy hosszú távon befolyásoló, különösen fontos kérdések megtárgyalása céljából alkalmanként tartott tanácskozásokra kiket hívnak meg, véleményünk szerint teljesen esetleges szempontok alapján döntöttek el. Ismertség, tekintély, szimpátia, korábbi politikai aktivitás, vagyoni helyzet, baráti viszony stb. mind befolyásoló tényezők lehetnek. Egyébként nem illelnék a nem hivatalból jelenlévőket olyan talányos és semmitmondó megjelölésekkel, mint »bizalmi férfiak», »jelesebb lakosok», »polgárok és lakosok» stb. S itt megint csak a helyi körülményeket jól ismerő szolgabíró e tekintetben meghatározó szerepére, véleményére és ajánlásaira kell gondolnunk. Emellett nyilván az informális csatornák (besúgó hálózat, családi kapcsolatok stb.) is működtek. Kivételek természetesen most is akadtak. Az 1848-ban a városba kerülő plébánost, Hőgyey Jánost rangjánál és tekintélyénél fogva, valószínűleg választmányi tagságától függetlenül is bevonták volna az ilyen tanácskozásokba. Nemcsak a fent említetthez hasonló összejövetelekre, hanem a községi választmányi ülésekre nézve sem rögzítették a kívülálló városiak megjelenésének, felszólalásának, egyáltalán a tárgyalat ügyekbe való bármilyen beavatkozásának szabályait. Az a benyomásunk, hogy Egerszegen a tanácsülések kivételével igazából nem nagyon számított, hogy a választmányi üléseken, vagy a fentihez hasonló tanácskozásokon ki milyen minőségben vett részt. Inkább a közügyek iránti addigi érdeklődés és a társadalmi státusz határozta meg, hogy kit miről értesítettek, hova hívtak meg, hova »választottak» be, hol és kinek a jelenléte tűnt magától értetődőnek. Az 1855. július 13-i tanácskozás résztvevői így - szigorú fenntartásokkal - bizonyos mértékig a város reprezentánsainak is tekinthetők, nem népképviselői alapon megválasztott, hanem kizárólag az adott politikai rendszer keretei közt érvényesülő, főként gyakorlati megfontolásokat figyelembe vevő szempontrendszer szerint kiválogatott reprezentánsoknak. Mindenesetre Ráizinger József 1852-es bíróvá választásához képest, a város sorsát jelentős mértékben meghatározó mostani döntésnél a megkérdozettek száma nőtt, s személyük, véleményük és javasolataik, az 1850-es évek első felével összehasonlítva, az eddigieknél jobban tükrözték a városban uralkodó társadalmi és politikai erőviszonyokat, s az ezek által kialakított közfelfogást. S mivel az elvileg a képviselő-testületet helyettesítő választmány nem töltötte

be funkcióját, a felettes hatóság is szükségesnek látta a javaslatok megtételébe bekapcsolódók körének bővítését.

A fent említett tanácskozás és az azon résztvevők összetétele is azt igazolta, hogy az 1850. június 18-án kinevezett tiszteletbeli tanácsnokok testülete, a községi választmány régi formájában már nem működőképes. Bármilyen ügyben kellett dönteni, vagy véleményt kérni, a megyei szervek csak az előljáráshoz, ezen belül is lényegében csak a bíróhoz, a jegyzőhöz és a fizetett tanácsosokhoz, rajtuk kívül pedig néhány választmányi taghoz tudtak fordulni. A lakosság képviselőiténél látszólagos biztosítása, a város dolgaiba beleszólni kívánók személyét illetően az előzőekben vázolt esetlegesség és véletlenszerűség kiküszöbölése érdekében az előljárátság átszervezésével párhuzamosan a választmány megreformálása is okvetlenül szükségesnek látszott. Olyan választmányt kellett létrehozni, amelynek tagjai aktívan kiveszik részüket a rájuk bízott feladatok végrehajtásából, s a város ügyeire nézve konkrét és határozott javaslatokat tudnak megfogalmazni. A községi választmány átalakítására vonatkozóan azonban egyelőre semmiféle utasítás nem érkezett a helytartósági osztálytól. Bogyay Lajos megyefőnök ezért saját hatáskörében cselekedett. Nem sokkal a fent tárgyalt tanácskozás után, 1855. július 18-án új községi választmányt nevezett ki Zalaegerszegen. A választmány ezúttal a következő 13 tagból állt:

Hőgyey János	plébános
Koppány Ferenc	földbirtokos
Szabó Sámuel	ügyvéd
Árvay István	ügyvéd
Háry József	ügyvéd
Molnár György	ügyvéd
Bertalan József	nyugalmazott lovaskapitány
Horváth Károly	uradalmi tisztartó
Handler István	kereskedő
Pathy János	földbirtokos
Dr. Smalkovits Mihály	megyei orvos
Isoó Ferenc	patikus
Mayer Jakab	kereskedő

Ezzel a választmányban egyértelműen az egy évtizeddel korábbi, helyi reformtörekvéseket támogató liberális csoportosulás képviselői,

vagy azok szimpatizánsai jutottak túlsúlyra. Az újak közül annak idején Szabó Sámuel neve is szerepelt a liberálisok által készített beadványokon. 1846-1847 körül Szabó Sámuel mellett Hány Józsefet is meggyőződéses ellenzékiként jellemezték, Smalkovits Mihályt pedig már nem kell bemutatnunk. Kinevezésük alkalmával a megyefőnök utasította a szolgabíró, hogy a megnevezetteket „annak nyomatékos hangsúlyozásával iktassa be hivatalaikba, hogy a Cs[ászári] K[irályi] Megyehatóság megfontoltságuk és ismert buzgalmuk révén elvárja tőlük, hogy a községi ügyintézés rendben folyjon.” „Azt a kellemetlen észrevételt kell tennem, hogy Egerszeg község e tekintetben nagyon le van maradva. Általában a községi vagyon kezelését kötöm különösképpen a tisztviselők lelkére, és minden tekintetben olyan eredményeket várok, amelyek a követelményeknek sokkal inkább megfelelnek, mint eddig” - tette hozzá. Majd felszólította a szolgabíró, hogy adja át a választmányi tagoknak tanulmányozásra az 1851. augusztus 18-i községi utasítást.²¹⁵

Bogyay Lajos 1855. július 25-én küldte el a helytartósági osztályra a rendezési előmunkálatokról szóló jelentést. Ebben már csak Keszthely, Sümeg, Tapolca, Kanizsa és Egerszeg igazgatását javasolta rendezésre, Lendvát nem. Indokként azt hozta fel, hogy 1850-ben is ezen öt mezőváros hivatali szervezetét alakították át. Majd megjegyezte, hogy a községi törvény megszületéséig a városokat úgy ahogy eddig, ezután is az 1851. augusztus 18-i községi utasítás szerint kellene igazgatni. Annyit azonban érdemes lenne változtatni -mondta-, hogy a városok közvetlenül intézhetnék levelezésüket a megyehatósághoz. Egyébként pedig - folytatta - a választmányi tagok továbbra is díjtalanul végzik munkájukat, s a fenti utasítás értelmében járnak el. Létszámuk Kanizsa kivételével mindenütt 12-13 fő, Kanizsán 24 fő.²¹⁶ Bogyay Lajos beszámolójában feltétlenül figyelemre méltó, hogy a városok igazgatását a szolgabíró kiiktatásával közvetlen megyei fennhatóság alá kívánta vonni. Ez mindenképpen a fejlettebb polgári közigazgatás kialakítását előmozdító javaslatnak tekinthető. A járási felügyelet kiküszöbölésével a városok könnyebben, gyorsabban intézhetnék volna ügyeiket, s ami a legfontosabb: a megye előtt önállóan, saját tisztviselőik közreműködésével képviselhetnék volna érdekeiket. Javaslataik, véleményük a szolgabíró kommentálása nélkül juthattak volna a felsőbb hatóság elébe. A megyével való közvetlen kapcsolat pedig igazgatásukat is differenciáltabbá, szakszerűb-

bé tehetne volna. Mindez azonban tárgyalt korszakunkban még csak tervezet maradt, megvalósítására - főként Egerszeg esetében - a szabadabb politikai viszonyok beköszöntésével is még jó ideig várni kellett.

A soproni helytartósági osztály 1855. szeptember 12-i leiratában kemény kritikával illette a zalai rendezési javaslatokat. Általában véve az előterjesztésben megadott személyi állomány nagyságát kifogásolta, mondván, hogy a zalai városok egyikének sincsen számottevő igazgatási szerepköre, s Kanizsa kivételével jelentősebb kereskedelmi forgalmat sem bonyolítanak. Mindenekelőtt a leendő fizetett tanácsosok számát kívánta csökkenteni és a részükre megajánlott fizetést felemelni. A tanácsosok számára javasolt évi 200 pengőforintos fizetést túl alacsonynak tartotta. Mindez nem lesz elegendő alkalmas személyek megnyerésére, s ezzel „az egész szervezés szándékolt célja veszélybe kerül, vagy pedig - ugyanúgy, mint eddig - csak ügyetlen iparosok szánhatják rá magukat az előjáróság tisztségeinek mellékkeresetként való elfogadására.” Így az alkalmazottaknak tisztességtelen keresetforrásokkal kellene magukat kárpótolni az elégtelen fizetésért, fejtették ki Sopronban. Majd ismételtén kiemelték annak, a már sokszor hangoztatott elvnek a szem előtt tartását, hogy az ügyintézkést a lehető legjobban le kell egyszerűsíteni, s az állásokat a lehető legkevesebb, de a saját szakterületéhez tökéletesen értő hivatalnokkal kell betölteni. Látható, hogy a helytartósági osztály, amely ekkor már lényegében tartományi jogosítványokkal rendelkezett, mindenképpen alapvető, de főként minőségi változtatást akart végrehajtani a városi igazgatásban. A községi orvosi rendszer létrehozásával kapcsolatos tárgyalásokra tekintettel nehezményezte az egészségügyi személyzet teljes figyelmen kívül hagyását, a szolgaszemélyzet állományát illetően pedig alapos felülvizsgálatra utasította a megyét. Az utóbbiak létszámát szigorúan a meglévő helyi igényekhez kell igazítani, jelentette ki, s különösen fennakadt azon, hogy pl. Egerszegen a rendes éjjeliőrök mellett miért akarják még az éjszaka a város utcáit járó, s óránként az időt kikiáltó éjjeliőröket is foglalkoztatni. Emellett a pénzügyi kérdéseket illetően külön nyilatkozatot kért az önkormányzati szervektől.²¹⁷

A helytartósági osztály útmutatásai alapján ismét tanácskozássra került sor Egerszegen. Ez azonban ezúttal már nem a megyei szervek jelenlétében zajlott, hanem a tanács és az újonnan kinevezett választ-

mány ült össze közös tárgyalásra. Az ott megfogalmazott újabb javaslatokat Ráizinger József városbíró 1855. szeptember 25-én küldte el a szolgabírói hivatalhoz. Előljáróban megjegyezte, hogy a tanácskozáson «a városi szükséglet, s a népnek fizetési tehetségének belső megfontolása után» hozták meg a határozatokat. Legelőször is a fizetett tanácsosi állásokról nyilvánítottak véleményt. Megállapították, hogy az évi átlagosan 700 ügydarabhoz viszonyítva, s az évenkénti emelkedő tendenciát figyelembe véve, egy fizetett tanácsos semmiképpen sem tudja ellátni a feladatokat. Legalább kettőre mindenképpen szükség van, mivel az egyik esetleges gátoltatása vagy kiküldetése esetén is kell lenni valakinek, aki az ügyeket intézi. Két fizetett tanácsos pedig «ügyes és tevékeny jegyző mellett az ügyeket elvezetheti, [és] nem is lesz kén[y]telen a fizetésnek tetemesb felemelése nélkül is tiltott kereseti módhoz folyamodni» - mondták a városiak. Majd hozzáfűzték, hogy a lakosok fizetőképességét tekintve a tanácsosi létszám csökkentése esetén sem emelhetnék fel túlságosan a juttatást. «A nép fizethetési erejének és a városi jövedelmeknek lehető megerőltetése mellett» is legfeljebb még 50 pengőforintot tudnának adni, ezt azonban jelenleg mindkét tanácsosnak megszavazzák, így azok hivatali munkával szerzett jövedelme fejenként 250 pengőforint lehetne, érveltek. Az egészségügyi személyzetet illetően közölték, hogy a községi orvosok rendszeresítése a kormány elhatározásán múlik, ezért erre nézve nem nyilatkozhatnak. Azt azért megjegyezték, hogy ezen állás létrehozása Egerszegen nem feltétlenül szükséges, mivel a városban elegendő orvos lakik. A vonatkozó rendelkezéseket azonban annak idején majd természetesen a város is végrehajtja, nyugtatták meg a hatóságokat.²¹⁸ Itt kell megemlítenünk, hogy az egészségügyi ellátás jobb megszervezését az ekkor dühöngő kolerajárvány is aktuálissá tette. A szolgabíró fel is hatalmazta a választmányt, hogy a járvány idejére előre meghatározottapidíjjal fogadjon fel egy orvost a város számára. A fizetést azonban az Egerszegen lévő orvosok egyike sem fogadta el, ehelyett ingyen gyógyítottak. Így ezen időszakra csak egy általános kolera felügyelőt kellett alkalmazni.²¹⁹ A szolgaszemélyzet állományával kapcsolatosan kifejtették álláspontjukat a tanács és a választmány képviselői. «Az alárendelt szolgálai személynézet a felterjesztés szerint valóban szükséges. Annak, hogy két ijjeliőr kiáltásra, nyolc pedig csupán utcákon járásra, s örködésre van felterjesztve oka az, mert a

tűzi veszél, ijjei betörések s lopások gátlására mindenesetre szükséges ijjeiőröket állítani. Ezeknek házrul házra kiállítása temérdek ügyvel s bajjal jár, mégis végre sokszor csak gyermekek vagy tehetetlen nők állanak ki. Sokkal célerányosb azért felfogadott, erőtelles öröket hozni be, kiknek szolgálatra szorításuk s ellenörködésük biztosan kivihető" - írta Ráizinger József városbíró az általa készített jelentésben.²²⁰

A létszámot érintő megokolás jól tükrözi a hazai mezővárosi önkormányzatok addigi működésének Egerszegen is fellelhető hagyományai és a modern polgári igazgatást osztrák mintára meghonosítani akaró, de a hazai szokásokat teljes egészében mellőzni kívánó, szigorúan racionális szempontokat és közgazdasági megfontolásokat figyelembe vevő, bürokratikus államgépezet ideáljai közötti kiáltó ellentmondást. Míg a soproni helytartósági osztály hivatalnokai nemcsak, hogy ésszerűtlennek, hanem szinte nevetségesnek is találták az éjszakai kikiáltóként alkalmazott éjjeliőrök foglalkoztatását, addig a város a megújított keretek közé évszázados tradíciókat szeretett volna átültetni. Feltételezésünk szerint ugyanis a nyolc rendes éjjeliőr bizonyos tekintetben az addigi nyolc fertálmester feladatait vette volna át. A tervek szerint ugyanis a várost ugyanúgy négy részre osztották volna fel maguk között, s a fertálybírákhoz hasonlóan mindegyik városrészben két férfi örködött volna a lakosság nyugalma felett. A két kikiáltóként felvett éjjeliőr pedig lényegében az 1850-től kezdve mindvégig meglévő két éjjeliőri állást örökölte volna. A felszínen tehát az éjjeliőrök összes létszáma körül folyt az alkudozás, valójában azonban az volt a tét, hogy a fertálmesteri szerepkört át lehet-e valahogy menteni. A felettes szervek viszont mindezt akarva-akaratlan, vagy a helyi viszonyok ismeretének hiánya miatt, véleményünk szerint nem igazán látták át, s ehelyett a két kikiáltónak szánt, eddig is létező éjjeliőri állás felszámolására koncentráltak. S hogy mennyire volt tudatos a város részéről az, hogy a többi, általa igényelt éjjeliőri hely meghagyása érdekében a várhatóan megszüntendő két állásra javasolta a két leginkább nélkülözhető személyt, nehéz kideríteni. Ha a kormányzati rendszer községi igazgatást illető célkitűzéseinek és a felettes hatóság eddigi útmutatásainak logikáját jól nyomon követték, lényegében könnyen ki lehetett számítani, hogy melyik szolgálai státusz fenntartása ellen fognak Sopronban azonnal kifogást emelni. Ezért - bár lehet, hogy mindez csak véletlenszerűen

alakult így - nem zárható ki teljes mértékben az effajta cselekvési stratégia.

A nyolc rendes éjjeliőri állás szükségességét a város javaslatait véleményező, s az itteni körülményeket valószínűleg jobban ismerő Balczer Vilmos, akkori helyettes szolgabíró is belátta. "Az, hogy a város biztonságához és rendjének fenntartásához 8 éjjeliőr szükséges, világos, mivel a lakosság biztonsága csak akkor van szavatolva, ha az éjjeliőrök minden utcát többször bejárnak" - állt a megyehatósághoz intézett, 1855. október 9-i jelentésében. A szolgaszemélyzet további tagjait illetően a szállásmester és előfogatbiztos, a két hajdú, az erdőkerülő, a dobos, a három mezőőr és a harangozó munkáját is fontosnak tartotta. Mindenkinek, aki a helyi viszonyokat átlátja, tudnia kell, hogy ezen állások nélkülözhetetlenek, jelentette ki. Annál kevésbé vélte megtartandónak a két kikiáltóként szereplő éjjeliőrt, hiszen - mint írta - "éjszaka senkinek sincs szüksége arra, hogy tudja, hány óra van." Az ő bérüket elgondolása szerint a fizetett tanácsosok javadalmazásának emelésére kellene fordítani. A város által igényelt, két fizetett tanácsos foglalkoztatását ugyanis ő is fenntartás nélkül támogatta. Ha az évi, átlagosan 700 ügyszer szám szerint nem is olyan sok, jellegét tekintve lehet olyan, hogy elintézése az egyik tanácsost teljes egészében lefoglalja. A különböző egyéb megbízatások és teendők teljesítése, valamint egyikük vagy másikuk esetleges lebetegedése esetén annak helyettesítése miatt, okvetlenül szükség van két tanácsosra, állapította meg. Fizetésüket illetően ő is azon a nézeten volt, hogy az árak általános emelkedése miatt az évi 200 pengőforint, ha a tanácsosnak saját vagyona nincs, nem elegendő. Ezt legalább 100 Ft-tal meg kell emelni, javasolta. "Ellenkező esetben folyvást fennáll az a veszély, hogy illetményüket tisztességtelen keresetforrásokkal igyekeznek növelni", tette hozzá. Ha a községi pénztár ezen kiadásokat nem tudja fedezni, akkor a hiányzó összeget a leendő jegyző aránytalanul magasan megszabott fizetésének csökkentésével, a két kikiáltónak alkalmazni kívánt éjjeliőr állásának megszüntetésével és pótdó kivetésével kell előteremteni, mondta. Az egészségügyi személyzetre nézve megjegyezte, hogy a községi orvosi állások rendszeresítéséig erről egyelőre csak ideiglenesen kellene gondoskodni. E tekintetben azt ajánlotta, hogy az egyszeg orvosok közül egyet városi orvosként, egyet pedig seborvosként kellene felfogadni. Az előbbi tisztségre Smalkovits Mihályt, az utóbbira

König Mórt javasolta. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a városnak a felsőbb rendeletek ellenére mostanáig nincs halottkéme. Ennek ki-nevezése már csak azért sem ütközhet akadályba, fűzte hozzá, mert fizetségét nem a várostól, hanem az őt igénybe vevő ügyfelektől kapja. Az erre vonatkozó díjat esetenként 15 krajcárban vélte rögzíteni.²²¹

A helytartósági osztály döntése

A végső döntést természetesen most sem az itteni helyzetet inkább áttekinteni képes megyei hatóság, hanem a soproni helytartósági osztály hozta meg. A felvetett javaslatokra és ajánlásokra azonban sokáig nem érkezett válasz. Végül egy év elteltével, 1856. november 13-án Ambrózy Lajos helytartósági osztályvezető elküldte ezzel kapcsolatos rendeletét.

Az egerszegi előjáróság személyi állományának és fizetésének meghatározásakor a felettes hatóság ezúttal is két fő szempontból indult ki: egyrészt abból, hogy a városnak semmiféle lényegesebb igazgatási szerepköre nincs, másrészt abból, hogy rendelkezésre álló pénzügyi forrásai szűkösek. A zalaegerszegi előjáróságot csak a felsőbb utasítások végrehajtásának, a nem túl széles körű rendészeti ügyek kezelésének és a választmány közreműködésével a város gazdasági érdekei szemmel tartásának a joga illeti meg, mondta ki Ambrózy Lajos a határozatot. Ennélfogva a javasolt személyi állományt jelentősen csökkentette, az így felszabaduló pénzt pedig a fontosabb tisztségek javadalmazásának finanszírozására csoportosította át. Indoklásként a már eddig is hangoztatott érveket hozta fel: a magas fizetéssel azokat a lehető legalkalmasabb személyeket kell megnyerni, akik kizárólag hivatásuknak szentelik magukat. Másrészt ezzel a községi pénztárt és a lakosokat terhelő, sok visszaélésre alkalmas adó, különböző címűapidíjakat és illetékeket is meg lehet szüntetni. Hangsúlyozta, hogy ezáltal a tisztviselői és szolgaszemélyzet eltar-tásának összes költsége is csökken, ami a nagymérvű pótdadó kive-tésétől kíméli meg a lakosságot. A még így is meglévő többletkiadá-sokat a községi vagyon célszerűbb kezelésével lehet mérsékelni, jegyezte meg.²²² Ezután részletesen kifejtette a város jövőbeni igaz-gatásával kapcsolatos tudnivalókat:

A város élén a polgármester áll évi 500 Ft-os fizetéssel. Fizetésén kívül természetbeni lakást, vagy ennek egyenértékéért 100 Ft-ot kap. Magától értetődik azonban - figyelmeztetett rá Ambrózy -, "hogy ő nemcsak a nevet fogja adni a vezetéshez - mint az eddigi községi előljárók -, hanem a valóságban is a községi igazgatás »lelké«-nek és felelős irányítójának kell lennie és tényleges munkaerőként kell tevékenykednie." A polgármester mellett az ügyintézés és fogalmazást évi 450 Ft fizetéssel egy városi tanácsos és évi 300 Ft fizetéssel egy titkár látja el. A polgármestert akadályoztatása esetén a tanácsos helyettesíti. Az ügykezelést és tisztázást évi 250 Ft fizetéssel egy írnok fogja végezni. Az összes pénztári ügy intézésére egy pénztárnok elegendő, akinek a fizetése 350 Ft lesz. A pénztárnok feletti ellenőrzést a városi tanácsos vagy a titkár gyakorolja. A rendészeti feladatok ellátásában az eddigi három hajdú segítkezik, mindegyikük 100 Ft fizetést és egyenruhát kap. Az éjszakai biztonságra a nyolc éjjeliőr ügyel, fizetésük fejenként 20 Ft. Kikiáltás végett külön éjjeliőrökre nincs szükség, ezt a rendes éjjeliőrök is megtehetik. Dobost nem kell foglalkoztatni, s a javasolt szállásmester és előfogatbiztos is nélkülözhető, mert az ezzel kapcsolatos ügyek kezelése a polgármester és a városi tanácsos feladata, a gyakorlati tennivalók végzésébe pedig a hajdúkat is be lehet vonni. A mezőőröket nem a város, hanem az illető birtokosok költségén kell alkalmazni. Az erdőkerülői állásról egyelőre nem lehetett dönteni, mivel e tekintetben a valódi helyzet felmérése érdekében pontosabb információkra van szükség. Mivel a beküldött vagyonleltárban nem volt feltüntetve erdő, s a városi jövedelmek kimutatásában sem szerepelt erdőből származó bevétel, mind a községi erdőállományról, mind annak kezeléséről részletes kimutatások terjesztendők fel. A harangozó nem tartozik a tisztviselői és szolgaszemélyzet állományába, az egyházi kiadások terhére viszont fel lehet fogadni. Az egészségügyi személyzettel kapcsolatos átszervezések külön lesznek tárgyalandók. A fenti hivatali és szolgaszemélyzet eltartása - soproni számítások szerint - összesen 2410 pengőforintjába kerül a városnak. A polgármesteri állást a megyehatóság ajánlása alapján kinevezéssel, a többi állást viszont pályázat útján kell betölteni. A választmány helyébe lépő községtanácsnak 12 személyből kell állnia, az ez irányú javaslatokat a jelöltek pontos bemutatásával a lehető leghamarabb szintén be kell terjeszteni.²²³

A különbségek, a változás érzékeltetése miatt tekintsük át még

egyszer az eddig foglalkoztatott, a város által az átszervezés előmunkálatai során igényelt és a helytartósági osztály által végül meghatározott személyi állomány összetételét:

1. táblázat

Zalaegerszeg város igazgatásának személyi állománya 1855-ben

Tisztviselők	Létszám	Szolgák	Létszám
városbíró	1	hajdú	3
jegyző	1	dobos	1
fizetett tanácsos	2	mezőpásztor	2
pénztárnok	1	éjjeliőr	2
szállásmester	1	csordás	1
útbiztos	1		

2. táblázat

A város által az átszervezés megkezdésekor javasolt személyi állomány

Tisztviselők	Létszám	Szolgák	Létszám
polgármester	1	hajdú	2
jegyző	1	erdőkerülő	1
fizetett tanácsos	2	dobos	1
pénztárnok és	1	mezőőr	3
erdőfelügyelő		kikiáltó éjjeliőr	2
szállásmester és	1	rendes éjjeliőr	8
előfogatbiztos		harangozó	1
adószedő	1		
írnok	1		

3. táblázat

A Soproni Császári Királyi Helytartósági Osztály által 1856. november 13-án engedélyezett személyi állomány

Tisztviselők	Létszám	Szolgák	Létszám
polgármester	1	hajdú	3
títkár	1	rendes éjjeliőr	8
városi tanácsos	1		
pénztárnok	1		
írnok	1		

Mint látjuk, a tisztségeket jelölő, eddig használatos elnevezések egy része megváltozott. A városbíróét ezentúl polgármesternek, a jegyzőt titkárnak, a fizetett tanácsost városi tanácsosnak kezdték hívni. Az addigi községi választmányt pedig a községtanács elnevezés váltotta fel. E tekintetben egyébként egy ideig meglehetősen zűrzavar mutatkozott, hiszen tanácson addig - az általános magyar gyakorlat szerint - a város fontosabb tisztségviselőiből és fizetett tanácsosaiból (esküdteiből) álló előjáróságát, vagyis a feudális kori, úgynevezett belső tanács helyébe lépő, szűkebb hatáskörű önkormányzati szervezet értették. A feudális kori közgyűlés vagy külső tanács, illetve az 1848-as képviselő-testület helyébe 1850-ben kinevezett tiszteletbeli tanácsnokok testületét 1851-től községi választmánynak (vagy egyszerűen csak választmánynak) titulálták. Az 1855-ben meginduló átszervezés kapcsán pedig - mint említettük - a «községi választmány» elnevezést «községtanács» megjelölésre változtatták. A kétféle «tanács»-ot azonban ezután is meg kellett valahogy különböztetni. Egerszegen ezt úgy oldották meg, hogy a lényegében az előjáróságra értendő «tanács»-ot ezentúl «városi tanács»-nak, az addigi községi választmány örökségét átvevő, szélesebb hatáskörű önkormányzati szervezetre értendő «tanács»-ot pedig a felettes hatóságok által is használt néven, «községtanács»-nak nevezték. Az elnevezéseknél azonban sokkal messzebbre ható következményei voltak annak, hogy mind az eddig foglalkoztatotthoz, mind az átszervezés alkalmával javasolthoz képest lényegesen más személyi állományt állapítottak meg a város számára. Hiába volt tehát a sok előzetes tanácskozás, hiába vonták be az önkormányzati szervek mellett a lakosság más képviselőit is a rendezési előmunkálatokba, mindez nem sokat számított. A helytartósági osztály vezetője, vagy valamelyik beosztottja átnézte a város nagyságáról, lélekszámáról, vallási és nemzetiségi megoszlásáról, kereskedelmi forgalmáról, igazgatási szerepköréről, pénzügyi helyzetéről szóló adatokat, s íróasztala mellett létrehozott az általa talán soha nem látott Zalaegerszeg számára egy célszerűnek vélt igazgatási struktúrát. Olyan igazgatási struktúrát, amelyben a jobb fizetés lehetővé teszi a legképzettebb és legrátermettebb tisztségviselők alkalmazását. Azokét a tisztségviselőket, akik meg tudnak felelni a magasabb követelményeknek, nagy a teherbírásuk, s szaktudásuknál, erkölcsi és politikai feddhetetlenségüknél, munkához való hozzáállásuknál, mentalitásuknál fogva új és másfajta értékrendet, s munkastílust

honosítanak meg az évszázadok során rögzült hagyományok szerint működő mezővárosi igazgatásban. S az már magától értetődik, hogy a modernizáció megtestesítőiként mindezzel együtt tökéletesen beilleszkednek a bürokratikus államgépezetbe, s mindig következetesen és pontosan végrehajtják a felülről érkezett utasításokat. Hiszen a felettes szervek megítélése alapján az 1840-es években széles körű autonómiával rendelkező egerszegiek mostani önkormányzatát csak végrehajtásra, némi rendfenntartásra és a folyó pénzügyek ellenőrzésére lehetett használni. S ha a rendezési előmunkálatok során való megkérdezésük folytán egyesek netán némi illúziókat tápláltak az önkormányzati jogok elkövetkező kiszélesítését illetően, akkor ezek az illúziók most szertefoszlottak. Hiszen nemcsak a város és a megye személyi állományra vonatkozó javaslatait hagyták figyelmen kívül, hanem a létrehozandó, az eddigi választmánynál szűkebb körű községtanácsot is újból kinevezés útján akarták megalakítani. Az elképzelések szerint ennek a felülről kinevezett községtanácsnak kellett majd véleményt nyilvánítania a tisztviselői és szolgai állásokra pályázók személyéről és alkalmasságáról.

A tisztségek megnevezésétől eltekintve az eddigiekhez viszonyítva a legszembetűnőbb a két tanácsos számának egyre csökkentése, s a szállásmesteri és előfogatbiztosi tisztség kiiktatása. Az adószedői állást nem rendszeresítették, erdőfelügyelőről ugyancsak nem esett szó. A korábbi városi javaslat szerint a pénztárnoknak kellett volna erdőfelügyelettel foglalkozni, azt azonban már előre lehetett látni, hogy számos teendője mellett erre aligha lesz ideje. Az erdőke-rülő ügye függőben maradt. A nyolc rendes éjjeliőri állást sikerült megszerezni, így ők pótolhatták a két kikiáltót, a dobost pedig - mivel a város által javasolt kettő helyett három hajdút engedélyeztek - szükség esetén a hajdúk egyike is helyettesíthette. Az egyik városi tanácsosi és a szállásmesteri tisztség kiesése viszont érzékenyen érintette az apparátust. A két állás eltörlése jelentősen megszorította a leendő városi tanács tisztségeit sikeres pályázatukkal majd elnyerő hivatalnokok tennivalóit.

Ambrózy Lajos 1856. november 13-i rendeletének vétele után Bogay Lajos megyefőnök rögtön megtette az abban foglaltak végrehajtásához szükséges intézkedéseket. Mindenekelőtt a helytartósági osztály által engedélyezett tisztviselői és szolgai állásokra szóló pályázat kiírásáról, alkalmas polgármester felkutatásáról és a községtanács

megalakításáról kellett gondoskodnia. A pályázatot a megyehatóság 1856. december 14-i dátummal az itt következő szöveggel tette közzé:

"Pályázat

Zalaegerszeg község előjáróságának ideiglenesen végrehajtandó rendezése alkalmából, a magas Soproni Császári Királyi Helytartósági Osztály ez év november 13-i, 24330. számú rendeletével engedélyezett alábbi állásokra ezennel a pályázat kifratik, mégpedig:

1 városi tanácsos	450 Ft évi fizetéssel
1 titkár	300 Ft évi fizetéssel
1 írnok	250 Ft évi fizetéssel
1 pénztárnok	350 Ft évi fizetéssel
3 hajdú mindegyik	100 Ft évi fizetéssel és ruházattal
8 éjjeliőr mindegyik	20 Ft évi fizetéssel

Az ezen állásokra pályázóknak saját kézzel írt, kellően felszerelt kérvényüket, ha már közszolgálatban állnak hivatali előjárójuk útján, egyébként pedig 1848-1849-es politikai magatartásuk megfelelő igazolásával, lakóhelyük politikai hatósága²²⁴ által, ezen pályázat hivatalos lapban való harmadik megjelenésének napjától számított 6 héten belül kell a Császári Királyi Megyehatóságnál, Zalaegerszegen benyújtaniuk.

A kérvényekhez egyébként az életkorról, társadalmi állásról, családi állapotról (egyedülálló, házas, özvegy), a gyerekek számáról, a vallásfelekezetről, az elvégzett tanulmányokról, az erkölcsi-politikai magaviseletről, az eddigi közszolgálati vagy egyéb alkalmazásról és a nyelvtudásról szóló, hiteles bizonyítványokat kell csatolni. Ugyancsak jelezni kell a jelenleg a községnél alkalmazásban lévő hivatalnokokkal és szolgálakkal esetleg fennálló rokonsági és sógorsági fokozatot.

A pénztárnoknak az évi fizetésével megegyező összegű kauciót kell letennie.

Császári Királyi Megyehatóság

Zalaegerszeg, 1856. december 14."

A pályázatot a bécsi Wiener Zeitungban, valamint a Budapesti Hírlapban jelentették meg. A hirdetés díját a városnak kellett kifizetni. A Wiener Zeitung ezért 5 pengőforint 32 krajcárt kért, a Buda-

pesti Hírlap tarifájáról nincs adatunk. A megjelent pályázati felhívást a szolgabírói hivatal és az elöljáróság hivatali helyiségeinél is kifüggesztették.²²⁵

Ezzel párhuzamosan Bogyay Lajos utasította az egerszegi járás szolgabíróját, hogy tegyen javaslatot a leendő polgármesterre vonatkozóan. „Ha lehetséges, főként szellemi képességeik, gyakorlati tapasztalatuk, szigorú tisztességük és kellő tettejük révén alkalmas férfiakat kell megnevezni”, s a megnevezettek közül egyúttal ajánlani is kell egy olyan személyt, aki kinevezése esetén az állást „biztosan és feltétel nélkül elfogadni kész”, mondta. A tisztviselői és szolgai helyekre kiírt pályázat határidejének lejárta előtt lehetőleg a községtanácsot is meg kellett alakítani, hiszen annak az egyes hivatalokra pályázókról véleményt kellett nyilvánítania. A 12 tagú községtanács létrehozásakor a felsőbb utasítás szerint tekintettel kellett lenni a városban lévő, különböző vallásfelekezetekre és társadalmi rétegekre, ezenkívül az illetők intelligenciáját, politikai megbízhatóságát és erkölcsi feddhetetlenségét vették figyelembe. A jelöltekről egyéni jellemrajzot kellett készíteni, s a helytartósági osztály ezen adatok birtokában kívánta meghozni a végső döntést. Ennek előkészítése céljából Bogyay Lajos a szolgabírói hivataltól a községtanács leendő tagjaival kapcsolatban is javaslatot kért.²²⁶

Ki legyen a polgármester?

A soproni helytartósági osztály által meghirdetett elvek gyakorlatba való átültetésének nehézségei már a polgármesteri állás betöltésénél megmutatkoztak. S itt érdemes egy kicsit közelebbről szemügyre venni a város lakosságának társadalmi összetételét. Egerszeg ugyanis nem bővelkedett olyan értelmiségiekben, akik a felettes hatóság által a polgármesterrel szemben támasztott követelményeknek megfeleltek, s ugyanakkor hajlandók is voltak elvállalni ezen felelősségteljes pozíciót. Az itt élők jó része iparos foglalkozást űzött vagy a mezőgazdaságból élt. Sokan rendelkeztek kisebb-nagyobb földterülettel, szőlővel, s az iparúzó és földművelő tevékenységet párhuzamosan folytatták. A kevés számú értelmiség főként az itt dolgozó megyei hivatalnokokból, az ügyvédekből, orvosokból és gyógyszerészekből tevődött össze.²²⁷ A választás tehát nem volt köny-

nyű, hiszen a jelöltnek közigazgatási tapasztalatokkal, ügyintézési jártassággal is kellett rendelkeznie. Nem csoda, ha minden szempontból alkalmas személyt csak kettőt találtak: az egerszegi szolgabírói hivatal általunk már ismert írnokát (a későbbi városi jegyzőt), ifjabb Donászy Ferencet és egy megyei törvényszéki tisztviselőt, Duzár Istvánt. A megyefőnök a helytartósági osztály elnökségéhez 1856. december 27-én intézett levelében ezzel kapcsolatban elmondta, hogy a polgármesteri állást illetően a helyi értelmiség szóba jöhető képviselői többnyire hivatalnokok, ügyvédek és még „néhány polgár”. Közöttük is azonban sok olyan akad, aki a nap legnagyobb részében inkább saját ügyeivel foglalkozik, s a polgármesteri hivatalt csak mellékes állásnak tekintené. Így Bogyay Lajos is csak a szolgabírói hivatal által ajánlott, fenti két jelöltet tudta megnevezni. A kettő közül azonban inkább Duzár István személye mellett foglalt állást. Kifejtette, hogy Duzár István az egész városban senkivel sincs rokonsági vagy sógorsági viszonyban, s hogy az Eszterházy hercegi uradalomnál végzett korábbi szolgálatai révén értékes gazdasági és községi igazgatási ismeretekre tett szert. Sokoldalú képességeinél fogva pedig, fűzte hozzá, könnyűszerrel el fogja sajátítani az igazgatáshoz és adókezeléshez szükséges további tudnivalókat. Előzetes tájékoztatása szerint mindketten készek a polgármesteri állás elvállalására, Duzár István kinevezése esetén le fog mondani az állami szolgálatról.²²⁸ Ifjabb Donászy Ferencet, azonkívül hogy nevét és hivatalát megemlítette, nem mutatta be ilyen alaposan a megyefőnök a helytartósági osztálynak. Valószínűleg azért helyezte inkább Duzár István személyét előtérbe, mert ekkor már eldöntötte, hogy Donászy Ferencet teszi meg a város jegyzőjévé. Kinevezése - mint már említettük - pár nap múlva, 1856. december 31-én meg is történt. A helytartósági osztályt azonban nemcsak a jelölt szakmai tudása, politikai megbízhatósága és rokoni kapcsolatai érdekelték, hanem egyéb, bizalmas jellegű információkra is kíváncsi volt. 1857. január elején Ambrózy azt kérdezte Bogyaytól, hogy Duzár Istvánnak mekkora vagyona van Egerszegen, s „eddigi, ottani megítélése és viselkedése alapján bízni lehetne-e abban, hogy kinevezése esetén a helyi lakosság szimpátiával és bizalommal fogadja.” A megyefőnök az erre kiképzett besúgóik révén néhány napon belül megszerezte a kívánt adatokat, s a következő felvilágosítást adta a helytartósági osztálynak: „A folyó hó 7-i, 216. számú felsőbb utasítás folytán tisztelettel jelen-

tem, hogy Duzár Istvánnak Zalaegerszegen ingatlan birtoka nincs, de talán néhány ezer forintnyi készpénzzel rendelkezik, amelyet ő - néhány adósánál tett feltűnés nélküli tudakozódás szerint - tisztességes feltételekkel kölcsönadott. Hasonló módon történt tudakozódás szerint az itteni népesség elsősorban Hány József ügyvédet, őtána viszont Duzár Istvánt szeretné polgármesternek. Hány saját nyilatkozata szerint nem kívánja ezen tisztséget elvállalni, ezért mind a kormány, mind pedig a lakosság érdekében ismételten Duzárt javasolom Zalaegerszeg polgármesterévé kinevezni.¹²²⁹ Érdekes, hogy a polgármesteri állást illetően az 1855. július 18-án választmányi taggá kinevezett egerszegi ügyvéd neve is felmerült. Hány József a megelőző évtized zalai politikai küzdelmeiben mindvégig a haladó törekvések mellett foglalt állást. A zalai nemesség politikai erőviszonyairól 1846-1847 körül készült kimutatásban a meggyőződéses ellenzékiek között tüntették fel. Támogatta az önkéntes adózást, 1848-ban nemzetőri szolgálatot vállalt és bekerült a városi képviselő-testületbe is.²³⁰ Népszerűségét ekkor alapozta meg. Az 1850-es évek első felében mint kívülálló alkalmanként megjelent a választmányi üléseken, 1855-ig viszont egyik önkormányzati testületnek sem volt hivatalosan kinevezett tagja. A városi közéletbe való bekapcsolódásával az önkormányzati szervezetben helyet foglaló egykori liberálisok táborát erősítette.

Időközben a még hivatalban lévő városbíró, Ráizinger József is beadta pályázatát a polgármesteri állásra. Az ő személyét azonban a megyefőnök egyáltalán nem ajánlotta kinevezésre. Főként kellő szakmai felkészültségét hiányolta és határozatlanságát kifogásolta. Ráizinger tisztességes ember - írta róla Ambrózynek - "de hiányoznak azok az ismeretei, amelyeket a mostani viszonyokhoz képest a megye legelső mezővárosai egyikének előljárójától meg kell követelni. Mindemellert nem eléggé határozott, úgyhogy az ő vezetése alatt működő hivatali személyzet nagyon keveset mutatott fel, és a község ügyei általában nem a legörvendetesebb állapotban vannak. Ezért a pályázót, aki egyébként jómódú, polgármesteri kinevezésre nem javasolhatom.¹²³¹ Azt persze nem tette hozzá, hogy az előljáróság határozottságát és eredményességét az egyéb hátráltató tényezők mellett sokáig a tanácsban jelenlévő Horváth Imre személye, s az ő büntetlenül üzött visszaélései láttán az erélyesen fellépni kívánókon eluralkodó közömbösség és tehetetlenség érzése is gátolta. S mindebben

nemi közvetett szerepe talán Bogyay Lajosnak is volt.

A soproni helytartósági osztály az összes körülmény mérlegelése után 1857. február 24-én hozta meg végző döntését Egerszeg leendő polgármesterére vonatkozóan. Az előzmények ismeretében nem meglepő, hogy választása Duzár Istvánra esett: „Felhatalmaztatik a megyehatóság, hogy a beterjesztett javaslat értelmében a teljesen alkalmasnak bemutatott jelöltet, Duzár Istvánt Zalaegerszeg község ideiglenes polgármesterévé kinevezze, és az ő jelenlegi tisztségéből való azonnali felmentését a megfelelő úton eszközölje” - értesítették az Ambrózy aláírásával ellátott levélben Bogyayt. A községi törvény elkészülésére várva természetesen most is csak ideiglenes kinevezésről lehetett szó. Ugyanezen levélben közölték a megyefőnökkel, hogy most már a községtanács felállítása is „késedelem nélkül” megtörténhet, s az újonnan szervezett elöljáróság többi tisztségének betöltését is lehetőleg meg kell gyorsítani. Bogyay Lajos ezek után 1857. március 3-ai dátummal állította ki a Duzár István polgármesteri kinevezéséről szóló határozatot. Egyúttal átiratot intézett a megyei törvényszék elnökéhez, hogy Duzár Istvánt jelenlegi állásából mihamarabb mentse fel. A megyei törvényszék a kerületi főtörvényszéktől kérvényezte a felmentést, az eljárás nagyjából két hetet vett igénybe. Ezt követően már semmi akadály nem volt annak, hogy az új polgármester állását elfoglalhassa.²³²

A községtanács

Az alkalmas polgármester keresésével egyidejűleg a községtanács megalakításának előmunkálatai is folytatódtak. Az egerszegi szolgabírói hivataltól 1857. január 2-án érkezett javaslat annak leendő tagjaira vonatkozóan. Csirke Károly szolgabíró mindenekelőtt az 1855. július 18-án kinevezett választmányi tagokat ajánlotta a községtanácsba. Rajtuk kívül azonban még másokat is megnevezett. Ez utóbbiak közt ismert és kevésbé ismert neveket egyaránt találunk. Az ismert nevek között főként az 1840-es években tanácsosi vagy egyéb tisztséget vállalók bukkannak fel. A javaslatátélnél a szolgabíró - a kiadott utasításnak megfelelően - láthatóan arra törekedett, hogy mindegyik társadalmi réteg és vallásfelekezeti képviselő legyen. Az ajánlottak között összességében véve nagyjából azonos

arányban szerepelnek értelmiségiek és iparosok, s jóval kisebb számban földbirtokosként és kereskedőként megnevezettek. Az értelmiségiek és iparosok együttes száma több mint a háromszorosát teszi ki a földbirtokosok és kereskedők együttes számának. Az értelmiségiek magas aránya a kormányzati rendszer azon, többször hangoztatott törekvésével magyarázható, amely ezen rétegnek fokozott mértékben kívánt teret engedni a helyi igazgatásban. Ez utóbbiak közül az egerszegi községtanácsba ajánlottak társasága főként ügyvédek, orvosokból és gyógyszerészekből tevődött össze. A városban a katolikusok mellett a zsidók alkották a legnagyobb vallásfelekezetet, így a javasoltak közt szép számban fellelhetők az ő képviselőik is. A számos, alkalmasnak talált személy ellenére a szolgabírónak az volt a véleménye, hogy a két évvel korábban kinevezett választmányt lényegében nem is kellene átalakítani, hanem változatlanul megkellene hagyni hivatalában, mivel »annak minden egyes tagja az itteni értelmiséghez tartozik és mostanáig mindig a község javára munkálkodott.«²³³

Az addigi községi választmány községtanáccsá való egyszerű átváltoztatása azonban nem történhetett meg. Egyrészt azért, mert a községi választmány 13 tagból állt, a községtanácsnak pedig 12 tagúnak kellett lennie, másrészt azért, mert a zsidó lakosságot arányszáma alapján az addigi egy helyett, még egy képviselőhez kellett juttatni. A községtanács 12 tanácsosi helyét végül is úgy osztották el, hogy kilencet a katolikusok, kettőt a zsidók, egyet a protestánsok kapjanak. Ennek alapján a megye mindegyik tanácsosi helyre három személyt javasolt, s megjelölte, hogy hármójuk közül kit ajánl első-, másod- és harmadsorban. Első helyre Pathy János és Bertalan József kivételével az eddigi választmányi tagok, valamint - a zsidók Mayer Jakab melletti újabb képviselőjelöltjeként - Kaiser Zsigmond kerültek. Pathyt és Bertalant második helyre javasolták. A többi második és harmadik helyre jórészt a szolgabíró által megnevezetteket írták be. Így összesen 36 jelölt szerepelt a helytartósági osztályhoz eljuttatott listán. Mindegyik jelöltnél feltüntették a foglalkozást, vallást és életkort, s pár szóval minősítették jellemét, illetve a tanácsosi tisztségre való alkalmasságát. A még fontosnak vélt közlendőket a »Megjegyzés«²³⁴ rovatba vezették be. Bár a 36 jelölt közül a végén csak 12 lett tanácsos, a róluk készített minősítési táblázat mégis tanulságos. A jobb megértés kedvéért lássuk mindezt közelebbről:

4. táblázat

A községtanácsosi tisztségre ajánlott jelöltek 1857. január 25.

Hely	Név	Foglalkozás	Vallás	Életkor
I. a/	Koppány Ferenc	földbirtokos	katolikus	65
b/	Bertalan József	cs.kir. nyugalmazott lovaskapitány	katolikus	70
c/	Kováts József	asztalos	katolikus	50
II. a/	Szabó Sámuel	ügyvéd	nem katolikus	38
b/	Pathy János	földbirtokos	katolikus	65
c/	Anisits Dániel	gyógyszerész	katolikus	46
III. a/	Árvey István	ügyvéd	katolikus	38
b/	Ráizinger József	földbirtokos	katolikus	55
c/	Páslek János	csizmadia	katolikus	62
IV. a/	Hőgyey János	esperesplébános	katolikus	45
b/	Pfändesack Károly	ügyvéd	nem katolikus	35
c/	Pirity János	földbirtokos	katolikus	56
V. a/	Molnár György	ügyvéd	katolikus	55
b/	Ruzsics Károly	ügyvéd	katolikus	34
c/	Sanits Mihály	ács	katolikus	38
VI. a/	Háry József	ügyvéd	katolikus	36
b/	Presching János	kőművesmester	katolikus	63
c/	Körmendy János	vendégglős	katolikus	56
VII. a/	Dr. Smalkovits Mihály	megyei orvos	katolikus	46
b/	Jákum Ferenc	lakatosmester	katolikus	50
c/	Tretter János	pék	katolikus	60
VIII.a/	Horváth Károly	uradalmi tisztartó	katolikus	42
b/	Horváth Károly	festőmester	katolikus	57
c/	Braunstein József	kereskedő	katolikus	52
IX. a/	Isoó Ferenc	gyógyszerész	katolikus	38

4. táblázat

A községtanácsosi tisztségre ajánlott jelöltek 1857. január 25.

Jellem	Alkalmasság	Megjegyzés
feddhetetlen	kiváló	Egykor megyei adószedő volt. Nagy tekintélynek örvend.
feddhetetlen	jó	
tisztességes	jó	
feddhetetlen	kiváló	A községben tekintélye van.
feddhetetlen	jó	Azelőtt városbíró volt.
feddhetetlen	nagyon jó	
feddhetetlen	kiváló	A községben tekintélye van.
feddhetetlen	jó	Jelenleg városbíró.
szilárd	jó	Korábban községi szolgálatban állt.
feddhetetlen	kiváló	A községben tekintélye van.
feddhetetlen	kiváló	
szilárd	jó	
jó	kiváló	Korábban koronaüggyvéd volt, meglehetősen vagyonnal rendelkezik.
jó	kiváló	
jó	jó	Néhány iskolát végzett.
feddhetetlen	kiváló	Az összes közül ő a legnépszerűbb a községben.
szilárd	jó	Egyike a város tekintélyesebb polgárainak.
szilárd	jó	
feddhetetlen	kiváló	Ingatlanokkal rendelkezik a községben és kedvelik ott.
szilárd	jó	
szilárd	jó	
feddhetetlen	kiváló	Általános megbecsülésnek örvend.
tisztességes	jó	Gyámatya.
szilárd	jó	
feddhetetlen	különösen alkalmas	Általában kedvelik.

Hely	Név	Foglalkozás	Vallás	Életkor
	b/ Varga György	szabó	katolikus	50
	c/ Smodits Ignác	földbirtokos	katolikus	60
X.	a/ Handler István	kereskedő	katolikus	40
	b/ Flizár József	könyvkötő	katolikus	50
	c/ Lakatos János	bábos	katolikus	60
XI.	a/ Mayer Jakab	kereskedő	zsidó	46
	b/ Weisz Jónás	kereskedő	zsidó	65
	c/ Dr. Vahle Izrael	orvos	zsidó	38
XII.	a/ Kaiser Zsigmond	kereskedő	zsidó	32
	b/ Dr. Gráner Mihály	orvos	zsidó	32
	c/ König Mór	járási orvos	zsidó	45

Az adatok jól tükrözik, hogy a kormányzati rendszer megváltozott elvárásait figyelembe véve Egerszegen kiket tartottak alkalmasnak a tanácsosi tisztség viselésére és kikeről gondolták, hogy kinevezésükkel a választások mellőzése ellenére is, képesek lesznek valamilyen szinten kifejezni és érvényre juttatni a város lakosainak véleményét, illetve törekvéseit. Hiszen, mint a „Megjegyzés” rovatból látjuk, nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy ki milyen népszerű és kedvelt a városban. Mindez a kormány kezdettől meglévő azon óhajának helyi megnyilvánulása, hogy bizalmat ébresszen a népben és elfogadtassa vele rendeleteinek és utasításainak általa kinevezett végrehajtóit. A város társadalmáról a felettes hatóság által kialakított egyfajta értékrend fogalmazódott meg itt. A jelöltekről persze egyúttal azt is feltételezték, hogy mindannyian hajlandók lesznek a közéleti szerepvállalásra.

Bogyay Lajos az 1857. január 25-én elküldött listához mellékelte levélben megjegyezte, hogy „az első helyen javasoltak kinevezésével létrejön a községtanács, amely az itteni népesség elitjét foglalja

Jellem	Alkalmasság	Megjegyzés
tisztességes	jó	Korábban városi szolgálatban állt, s a községi ügyeket illetően rendelkezik némi ismeretekkel.
tisztességes	jó	Katona volt, s vannak némi ismeretei.
feddhetetlen	nagyon jó, néhány iskolát végzett	Általában kedvelik.
tisztességes	jó	
tisztességes	jó	
feddhetetlen	nagyon jó	Kedvelik, a zsidók közt tanult embernek számít, sok ismerettel rendelkezik.
tisztességes	jó	A zsidó hitközség második előljárója.
tisztességes		
feddhetetlen	nagyon jó	A zsidó hitközség előljárója, nagyon tisztelik.
feddhetetlen	nagyon jó	
feddhetetlen	nagyon jó	Úgy telepedett meg a községben.

magába, és amelyre a kormány a megoldandó feladatokat nyugodtan rábízhatja." Ugyanakkor egy másik kérdésben is állásfoglalást kért. Az eddig működő községi választmánynak ugyanis elvileg létezett egy elnöke, akinek Egerszegen jelenlegi kutatási ismereteink birtokában úgy tűnik, hogy semmi lényeges szerepköre nem volt. E pozíciót egyébként Koppány Ferenc töltötte be. A megyefőnök most arra vonatkozóan kért utasítást, hogy a jövőben a polgármesterek lesznek-e a községtanács elnökei, vagy a községtanácsnak saját kebeléből kell elnököt választania. A helytartósági osztály válasza egy hónap múlva érkezett meg. Sopronban minden fenntartás nélkül elfogadták a megye által beterjesztett javaslatot, és engedélyezték a 12 első helyen jelölt személy tanácsosi kinevezését. A feltett kérdéssel kapcsolatban közölték, hogy a községtanács élére nem kell külön elnököt kinevezni. Az üléseken a polgármester, annak akadályoztatása esetén pedig a városi tanácsos fog elnökölni. De a polgármester, távolléte esetére, a községtanács egy tagját annak elnökévé is kinevezheti.²³⁵

Ezt követően Bogyay Lajos, Duzár István polgármesteri kineve-

zésével egyidejűleg, azaz 1857. március 3-án az új zalaegerszegi község tanácsot is kinevezte. Ennek tagjai ezúttal tehát a következők lettek:²³⁶

Koppány Ferenc	földbirtokos
Szabó Sámuel	ügyvéd
Árvay István	ügyvéd
Hőgyey János	plébános
Molnár György	ügyvéd
Háry József	ügyvéd
Smalkovits Mihály	megyei orvos
Horváth Károly	uradalmi tisztartó
Isoó Ferenc	gyógyszerész
Handler István	kereskedő
Mayer Jakab	kereskedő
Kaiser Zsigmond	kereskedő

Az eddigi választmányi tagok közül Pathy Jánosnak és Bertalan Józsefnek kellett megválnia tisztségétől. Ott volt viszont helyettük az egerszegi zsidó hitközség vezetője, a fiatal 32 éves kereskedő, Kaiser Zsigmond. Ezzel a község tanács politikai összetétele végképp az egykori liberálisok javára módosult. Az 1848-ban a városba került plébános, Hőgyey János és Kaiser Zsigmond kivételével, aktív támogatóként vagy szimpatizánusként valamennyiük nevével találkozunk az 1840-es évek helyi politikai küzdelmeiben, mégpedig az előremutató intézkedéseket, a reformjavaslatok megvalósítását szorgalmazók oldalán. Felekezeti megoszlás tekintetében az előzetes terveknek megfelelően két tanácsos, Mayer Jakab és Kaiser Zsigmond képviselte a zsidókat, egy tanácsos, Szabó Sámuel a protestánsokat, a többiek pedig a katolikusokat. Átlagéletkoruk 43 év volt. Foglalkozásukat nézve megvalósult az a célkitűzés, amely szerint az értelmiségieket fokozott mértékben kell bevonni a város irányításába. A 12 tanácsos közül ugyanis nyolcat (67 %) sorolhatunk ebbe a kategóriába. A három kereskedő aránya 25 %-ot, az egy földbirtokosé pedig 8 %-ot tett ki. A kialakult végeredmény nem igazán tükrözte a város társadalmi struktúráját, hiszen az iparosok egyáltalán nem, a mezőgazdaságból élők pedig aránytalanul kis számban voltak jelen. Ez nyilván azzal függött össze, hogy mind a földműves, mind az iparos osz-

tály túlnyomó része alacsony, vagy semmilyen iskolai végzettséggel nem rendelkezett, s többnyire írni-olvasni sem tudott. A községtanács létrehozásánál így ők eleve nem jöhettek szóba. A frissen kinevezett községtanácsosoknak a város lakosaival való kapcsolatáról, elfogadottságáról a helytartósági osztálynak adott felvilágosítások - politikai múltjukat, közéleti aktivitásukat, nem egy esetben anyagiilag is megalapozott társadalmi státuszukat figyelembe véve - valószínűleg helytállóak. Éppen ezért felvetődik a gondolat, hogy szabaddabb politikai viszonyok között a megyefőnök megfogalmazása szerint is az »itteni népesség elitjét« magába foglaló, jórészt magasabb iskolai végzettségűekből és az egykor a liberális csoportosulás mellett elkötelezettekből álló községtanács mennyivel többet tehetett volna a város ügyeinek előmozdításáért, a gazdaság, a kultúra, az infrastruktúra fejlesztéséért, a városiasodásért, mint az abszolutizmus kormányzati rendszerében, ahol a községi önkormányzati szerveknek lényegében csak végrehajtó és rendfenntartó szerepet szántak, és ahol az államgépzet hierarchiája és bürokratizmusa mindenfajta önálló kezdeményezést háttérbe szorított.

Lehet, hogy ezen felismerés folytán, lehet, hogy más okból, de az újonnan hivatalba lépő községtanács két tagja, Hőgyey János és Koppány Ferenc nem fogadta el kinevezését.²³⁷ A községtanács többi tagjának és a polgármesternek hivatalos beiktatása 1857. március 21-én történt. Előtte a szolgabíró felszólította a városi tanácsot, hogy »az írt nap délelőtti 9 órákor mind a tanács, jegyző, mind pedig a régi községi választmány tagjai a városházánál jelen legyenek és főnök őnagyságát tisztelettel elvárják.« Bogyay Lajos ugyanis személyesen kívánt közreműködni ezen ünnepélyes aktus lebonyolításában. Megbetegedése folytán azonban Csirke Károly egerszegi járási szolgabíró bízta meg ennek elvégzésével.²³⁸ 1857. március 21-én délelőtt 10 órákor²³⁹ a városháza tanácstermében Csirke Károly szolgabíró és Duzár István polgármester mellett a következők voltak jelen: eddigi választmányi tagsági és új községtanácsosi minőségükben Koppány Ferenc, Hőgyey János, Smalkovits Mihály, Hány József, Molnár György, Horváth Károly és Handler István; új községtanácsosként Kaiser Zsigmond; a városi tanács képviselőjében Ráizinger József eddigi városbíró, Kováts József és Tivalt Ferenc fizetett tanácsosok, ifjabb Donászy Ferenc jegyző és Sipos Boldizsár pénztárnok; eddigi választmányi tagsági minőségükben Pathy János és Bertalan József,

s egy írnok. Rajtuk kívül még más, meg nem nevezett lakosok is részt vettek a beiktatáson. Csirke Károly szolgabíró miután a megyefőnök távollétének okát közölte, Duzár Istvánt a jelenlévőknek bemutatta, majd a polgármestert kinevezési okiratának előmutatására szólította fel. A kinevezési határozat felolvasása után Duzár István letette a hivatalos esküt, amelynek előírt szövege a következőképpen hangzott:

„Ön esküdni fog a mindenható Istenhez, nemkülönben becsületére és hűségére fogadandja, hogy őfelségének, legkegyelmesebb fejedelmének és urának, első Ferenc Józsefnek, Isten kegyelméből ausztriai császár, Magyarország és Csehország királyának, Lombardia, Velence, Dalmácia, Horvátország, Tótország, Galícia, Ladóméria és Illíria királyának [és a további]; ausztriai főherceg, Toscana és Krakó nagyhercegének, lotaringiai, salzburgi, stíriai, karintiai, krajnai és bukovinai hercegnek, Erdély nagyfejedelmének, morvai markgrófnak, Felső- és Alsó-Szilézia, Modena, Parma, Piazenza, Guastalla, Auschwitz, Zator, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára hercegének, Habsburg, Tirol, Kyburg, Görz és Gradiska hercegi grófjának, trienti és brixeni hercegnek, isztriai, felső- és alsó-lausitzi markgrófnak, hohenems[i], feldkirch[i], bregenz[i] és sonnenbergi grófnak, Triest, Cattaro és a Vindusi Márk urának, a Szerb Vajdaság nagyvajdájának [és a további]; és legmagasabb személye után annak törzséből és véréből következő örökösinek rendületlenül hű és engedelmes leend. És miután Ön az egerszegi község polgármesterének kinevezetett, Ön még különösen esküdni fog ezen hivatalával összefüggő kötelességeit lelkiismeretesen teljesíteni, és emellett nemcsak Ó Cs[ászári] K[irályi] Apostoli Felsége és az állam szolgálatának javát szem előtt tartani, hanem minden kárt vagy veszélyt egész erejével elhárítani.

Ön továbbá esküdni fog a reá bízott Zalaegerszeg városi polgármesteri hivatalt hűn és lelkiismeretesen vezetni, a kötelességeket, melyeket a fennálló rendeletek, hagyományos gyakorlat és még bekövetkező törvények és rendelvények Önnek előszabni fognak, pontosan és becsületesen egész terjedelmükben teljesíteni, és hogy minden erejével a község javát előmozdítani, kárát pedig elhárítani fogja.

Ami most előttem felolvastatott, és én világosan és jól megértettem, azt hűn teljesíteni akarom.

Isten engem úgy segítjen!"

Duzár István aláírásával is megerősítette az elmondottakat, majd "a város pecsétjének és a levéltár kulcsainak a bévezető úr²⁴⁰ által történt általadása után polgármesteri székéhez vezetettet, ki is azt azonnal elfoglalta." Ezt követően a szolgabíró megkezdte a községtanácsosoknak szóló kinevezési okmányok kézbesítését. Hőgyey János és Koppány Ferenc megismételték azon kijelentésüket, hogy kinevezésüket nem fogadják el. A többi jelenlévő községtanácsos személyesen vette át, a jelen nem lévőknek pedig vagy eljuttatták, vagy később adták át a kinevezési határozatot. A beiktatási ceremónia végzetével Csirke Károly szolgabíró nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a mostani változás csak a bírói és polgármesteri tisztséget, illetve a községi választmányi és községtanácsosi tagságot érinti. A többi tisztviselő és szolga további intézkedésig egyelőre hivatalban marad.²⁴¹ A hivatalos iratok átadásának és átvételének lebonyolításával Árvay István és Kaiser Zsigmond községtanácsosokat bízták meg. Erre 1857. március 31-én került sor. Ez alkalmából részletes jegyzék készült a Ráizinger Józsefnél található, elintézett, illetve függőben lévő ügyek iratairól. Ez utóbbiakat most már az új polgármesternek kellett figyelemmel kísérni.²⁴² Hőgyey János és Koppány Ferenc visszalépésével tíz tagúvá vált a községtanács. A birtokos osztályt ezután nem képviselte senki. A megüresedett helyekre a szolgabíró a két eddigi városbíró, Pathy Jánost és Ráizinger Józsefet javasolta, a községtanács létszámának kiegészítése azonban egyelőre függőben maradt.²⁴³

Új tisztikar

Miközben az alkalmas polgármester kiválasztása és a községtanács megalakítása zajlott, lejárt a tisztviselői és szolgai állásokra kiírt pályázat beadásának határideje. Az egy városi tanácsosi állásra négy, az egy titkári állásra három, az egy írónoki állásra egy, az egy pénztárnoki állásra három, a három hajdú állására hat pályázat érkezett. A nyolc éjjeliőri állásra nem pályázott senki. Az ekkor hivatalban lévők közül a jegyzői állását csak nemrég elfoglaló Donászy Ferenc a városi tanácsosi, az eddigi fizetett tanácsosok egyike, Kovács József ugyancsak a városi tanácsosi, a másik fizetett tanácsos, Tivalt Ferenc a pénztárnoki, s az eddigi pénztárnok, Sipos Boldizsár ugyan-

csak a pénztárnoki állásra adta be pályázatát. Pályázott a három hajdú és az eddigi szállásmester, Emrik János is, mindegyikük a hajdú állásokra. Ugyancsak pályázott az előző évben alkalmazott jegyző, Szigethy Károly, ő a titkári vagy a városi tanácsosi állást szerette volna elnyerni. Az 1850-es években városi hivatal viselők közül mást nem találunk a pályázók között. Pályázott viszont a pénztárnoki állásra az 1840-es években tanácsosi tisztséget vállaló Varga György, aki 1855-ben, Horváth Imre leváltása után, Tivalt Ferenc mellett eséllyel indult a fizetett tanácsosi állás megszerzéséért. Most ismét vetélytársak lettek.

A pályázók egy Tolna megyei kivételével valamennyien zalaiak voltak.²⁴⁴ Róluk kellett tehát a községtanácsnak véleményt nyilvánítani. Ez a helytartósági osztály utasítása értelmében úgy történt, hogy a beérkezett pályázatokat figyelembe véve a községtanács minden egyes állás betöltésére vonatkozóan szavazattöbbséggel hozott hármas javaslatot tett. Az elsőként javasolt személy mellett azt is jelezni kellett, hogy kit ajánlanak második-, illetve harmadsorban. A pályázatok ily módon történő elbírálására Duzár István polgármester elnöklétével 1857. október 18-án ült össze a zalaegerszegi községtanács. A tíz községtanácsos közül nyolc volt jelen, rajtuk kívül a polgármester is rendelkezett szavazati joggal. Mivel a város jegyzője, Donászy Ferenc is a pályázók közé tartozott, az ülésről felvett jegyzőkönyv vezetésével községtanácsosi minőségében Dr. Smalkovits Mihályt bízták meg.

Először a városi tanácsosi állásra érkezett pályázatokat tekintették át. Donászy Ferenc, Kováts József és Szigethy Károly mellett a negyedik pályázó a kiskanizsai, 35 éves Hóbor György volt. Donászy Ferencről megállapították, hogy "a philosophiai tanulmányok elvégzése által magának a kért állomásra kellő képességet szerzett, és ezen városban mindenki által józan, erkölcsös s feddhetetlen magaviseletéről, úgy hivatalos szorgalmáról is jól ismertetik." Eddigi állásaiban "előjáróinak tökéletes megalégedését s ajánlatát kiérdemelte." Mostani, jegyzői minőségében is "közmegelegedésre működik. De egyedül hivatalának élve, hivataloskodásán kívül semmi egyéb üzlettel vagy gazdasággal nem is foglalkozik, s mint zalaegerszegi születés az itteni nyelvek ismeretével tökéletesen bír, a városi hivatalnokságra jellettekkel semmi rokonsági vagy sógorsági viszonyban nem áll." Kováts József képességeit ugyancsak elismerték, de hoz-

zátették, hogy tanácsosi tisztsége mellett gazdálkodást is folytat. A polgármester pedig azt közölte róla, hogy »hivatalában hanyag, s az általa kezelt ügyek felőli számadásait ismételt felszólítására is, mai napig sem adta be.« Szigethy Károlyt, aki pályázatának mellékletei szerint »részént az egykori megyei, részént a mostani kormányzási rendszer alatt előjárói meglegedésére több kezelési hivatalt viselt« szintén alkalmasnak találták. Hóbor Györgyről, aki »több hivataloknál jó sikerrel gyakornokoskodott«, megjegyezték, hogy »bár a községtanács előtt ismeretlen és nem is kívánatos, de nem is egyedül ezen város hivatalnokságát kéri, talán a kért hivatalra is alkalmas lehet.« Ezek után közös megegyezéssel első helyen Donászy Ferencet, második helyen Szigethy Károlyt, harmadik helyen Hóbor Györgyöt ajánlották. Kováts Józsefet nem javasolták, s ezzel a liberális többségű községtanács az egykori konzervatívok egyik képviselőjét buktatta ki a jelöltek köréből.

Ezután a titkári állásra érkezett pályázatok következtek. A városi tanácsosi tisztségért is folyamodó Szigethy Károly mellett erre az állásra a szekszárdi, 22 éves Ágoston János és a Tapolcán élő, 30 éves Bozzay Alajos jelentkezett. Az utóbbi kettőt ismeretlenségüknél fogva eleve elutasították. Szigethy Károlyról kijelentették, hogy bár adottságainál fogva a tanácsosi tisztségre is alkalmas, »de egy ideig folytatott helyettes jegyzősége alatt ezen minőségben képességének s szorgalmának kitűnő jeleit is adta, s a községtanácsnak²⁴⁵ tökéletes meglegedését már akkor kiérdemelte. Az e városban használtatni szokott nyelveket bírja, s ámbár ide helybeli születés, s családatya, mégis a kijelölt városi hivatalnokokkal semmi rokonsági vagy sógor-sági viszonyban nem áll.« Ebből kifolyólag, szintén közös megegyezéssel, őt javasolták első, Ágoston Jánost a második, Bozzay Alajost a harmadik helyen.

A pénztárnoki állásnál Tivalt Ferenc, Varga György és Sipos Boldizsár pályázatát kellett értékelniük. Az ezen állásra való jelölés az ülésről készült jegyzőkönyv indoklása szerint »minthogy ez egyenesen anyagi, s legsikamlósabb tárggyal foglalkozik, hosszab vitatkozásra adott alkalmat, s legnagyobb mértékben magára vonta a községtanács figyelmét.« Ez nyilván a korábbi, rendezetlen pénzügyekkel és visszaélésekkel, a város súlyos anyagi helyzetével volt magyarázható. Erkölcsileg tökéletesen feddhetetlen, maximálisan megbízható pénztárnokra kellett bízni a városi pénzügyek kezelését

a megfelelő biztosítékok beépítésével. A pályázati kiírásban jelzett, központilag elrendelt kaució megkövetelése már eleve ezt szolgálta. A községtanács ezért úgy döntött, hogy a leendő pénztárnoknak e tekintetben háromféle választási lehetőséget ad: hivatalba lépésekor vagy készpénzben leteszi a megszabott összeget, ha erre nincs lehetősége, akkor pedig vagy egész vagyonával jótáll, vagy elfogadható kezest állít. Elhatározták azt is, hogy a városi pénztárban ezután a pénztárnok a polgármesterrel közösen napi zárást készít, s ezt a polgármester vagy helyettese ellenjegyzi. Ezután sorra vették az egyes pályázatokat. Tivalt Ferencről megállapították, hogy »hivatalképessége s vagyonbeli nevezetes biztosítéka egyáltalában kérdésbe nem vonatható. De miután mint kiterjedtebb üzletű ácsmester, sokszor hosszab ideig is hazulról eltávozik, sokszor magángazdasága után járni kénytelen, s így polgármester úr hivatalos bejelentése szerint a városházi hivatalban több napokig sem jelenik meg, s egyáltalában a községtanács bizalmát nem bírja.» Tivalt Ferenc tipikus képviselője volt azon mezővárosi tisztviselőknak, akik közéleti tevékenységüket más, megélhetést biztosító mesterségük mellett folytatták. A már az 1840-es években tanácsosi tisztséget viselő korábbi pénztárnok és mostani fizetett tanácsos munkáját eddig sem a város, sem a felettes hatóságok részéről soha nem érte bírálat. Most, amikor csak a hivataluknak élő tisztviselőket kerestek, ő is választás elé kényszerült. A döntést azonban úgy látszik egyelőre nem tudta meghozni. Valószínűleg azért, mert tanult mesterségét biztosabb egzisztenciának tartotta, mint a szinte állandó átszervezés alatt álló városi igazgatás bármelyik, mindig csak »ideiglenes«-en rendszeresített tisztviselői pozícióját. Ebből fakadó bizonytalansága és eredeti szakmájának gyakorlása a megváltozott körülmények között hátrányára vált. A bizalom megvonásában azonban egy, a községtanács ülésén nem említett körülmény is szerepet játszott. Még az év elején, 1857. január 29-én Bogyay Lajos megyefőnök levelet intézett az egerszegi járás szolgabírájához, melyben arról értesítette, hogy tudomása szerint Tivalt Ferenc ellen falopás miatt büntetőjogi eljárás van folyamatban. Mivel ez - mint írta - mind a városi tisztségek újbóli betöltése, mind pedig Tivalt Ferencnek meglévő, fizetett tanácsosi állásában való meghagyása, vagy elbocsájtása szempontjából fontos, a dolognak feltétlenül utána kell járni. Ezt követően a szolgabíró a megyei törvényszéktől kért felvilágosítást az ügyben. Ennek folytán

kiderült, hogy a szilvágyi erdőben két másik, Selmnig és List nevezett ác által még két évvel azelőtt eltulajdonított két szekér fa miatt indult vizsgálat Tivalt Ferenc ellen, akit bűnrészességgel vádoltak. Az eljárást azonban 1856 októberében megszüntették, mivel Tivalt Ferenc még a vizsgálat megkezdése előtt az egész okozott kárt megtérítette. Így a büntető törvénykönyv rendelkezései szerint lopás vétsége miatt nem volt büntethető. Ennek alapján Csirke Károly szolgabíró 1857. február 17-i jelentésében azt javasolta a megyefőnöknek, hogy Tivalt Ferencet akkori, fizetett tanácsosi állásában tartásuk meg, az egerszegi előjáróság újjászervezésekor azonban csak a „legvégső esetben” alkalmazzák.²⁴⁶ Az ügy részleteinek feltárásához még további kutatások szükségesek, az azonban csaknem bizonyos, hogy a dolog kitudódott és szélesebb körben is ismertté vált. A városi igazgatást felügyelő szolgabíró pedig számos lehetőséggel rendelkezett, hogy fenti véleményét közvetett vagy közvetlen úton a községtanács tudomására hozza, s annak elhatározását az általa kívánt irányban befolyásolja. Ezek után a községtanácsnak a pénztárnoki állást illetően a másik két jelölt, Varga György és Sipos Boldizsár közül kellett választania. Az előbbi „mindenkinnek bizalmát bíró, kívánt képességű, szorgalmas, példás magaviseletű, egyik legjelesebb s vagyonos városi polgárnak közelismerés mellett bevallott”, ezért három községtanácsos mellette szavazott. A többiek a polgármestertel együtt - főként azért, mert Varga Györgyöt néhány héttel azelőtt árva bizottmányi ellenőrnéknél már megválasztották - inkább a mostani pénztárnok, Sipos Boldizsár mellett foglaltak állást. Sipos Boldizsárnak „hivatalképessége, szorgalmas, értelmes volta, néppeli jó bánása, pontossága, s iparüzlete által hivatalában nem gátoltatása minden községtanácsos által önkényt elismertetett” - írta az ülésről készült jegyzőkönyvbe Smalkovits Mihály. Így elsőnek Sipos Boldizsárt, másodiknak Varga Györgyöt, harmadiknak Tivalt Ferencet ajánlották.

Az írnoki állásra csak egyetlen jelentkező akadt. A pályázó, az akkor 30 éves, csopaki születésű, római katolikus vallású, nős családi állapotú Király János 1854-től Egerszegen, a megyei törvényszék fogházánál mint börtönőr tizedes teljesített szolgálatot. Mintegy mellékfoglalkozásként azonban 1857-ben már a városnál írnokoskodott²⁴⁷, valószínűleg felfogadott napidíjasként, mivel a kinevezettek között sehol sem szerepel. Iskolai tanulmányait tekintve öt gimnázium-

umi osztályt végzett, s németül is tudott. Pályázatának beadását a következőkkel indokolta: »Szüleim kora ifjúságomba[n] elhalván, azok után éppen semmi örökséget sem nyerhettem. És mivel a börtönök melletti szolgálat felette terhes és fáradságos, s attól félhetek, hogy azt öregségemben pontosan nem teljesíthetem, kén[y]telen vagyok most még fiatalabb koromban olyan szolgálatot keresni, melyben kenyeremet könnyebben megszolgálhatom, s melyet utóbb is könnyebben viselhetek.«²⁴⁸ A községtanács Király János eddigi tevékenységéről meglelégedéssel szólt, s kifejtette, hogy »a zalaegerszegi városnál, mint helyettes [é]s segédírnok ez ideig mindenkinek legnagyobb meglelégedésére dicséretes pontossággal, s oly ügyességgel szolgált, hogy bárhány folyamodó közül is a községtanácsnak őtet ismert, ajánlandó tulajdonai miatt saját meggyőződéséből kel-lene első helyre legnagyobb ajánlattal kijelelni. Azért a hármás jelel-hetés további bevárása nélkül, mint a kért írnoki állomásra tökélete-sen méltó, ezúttal egyedül Király János ajánlatik.« Kérdés, hogy a méltató kifejezések mennyire tükrözték a községtanács tényleges véleményét és mennyire a felettes hatóság szándékát. Ha lettek volna további jelentkezők, erre nyilván jobban rá lehetne világítani. Az azonban tény, hogy Király János kinevezése eleve el volt döntve. Ugyanis már pályázata beadásakor, 1857. január végén megkérdezte a megyefőnöki hivatal a megyei törvényszéket, hogy van-e akadály a Király János jelzett állásra való kinevezésének. Egyúttal szorgalmáról és képességeiről is felvilágosítást kértek. A törvényszék az akkori börtönőrtizedest tulajdonságainál fogva mindenképpen ajánlotta, s kinevezéséhez is hozzájárult.²⁴⁹ Így több pályázó esetén is valószínű-leg első helyen javasolták volna, az elismerő szavakban pedig - sze-mélyének az írnoki állásra való tényleges alkalmasságától függetlenül - feltehetően a meggyhatóság ez irányú elvárása is benne foglaltatott.

Tudjuk, hogy a titkári állásra első helyen ajánlott Szigethy Károlyt ugyancsak leinformálták.²⁵⁰ Tívalt Ferencről, mint említettük, szintén mindent kiderítettek. A városi tanácsosi és a pénztárnoki állásra első helyen javasolt Donászy Ferenc, illetve Sipos Boldizsár esetében ezt már vélhetően korábbi jegyzői, illetve pénztárnoki kinevezé-sükkor megtették. Így lényegében az összes, első helyen előforduló, kinevezendő tisztviselőről tájékoztódtak. S Tívalt Ferenc esete bi-zonyítja, hogy a többi pályázóról is gyűjtöttek adatokat. Ezért, bár hivatalosan a községtanács tett javaslatot a tisztviselői állásokra, az

általa megfogalmazott jellemzésekben és ajánlásokban véleményünk szerint az esetek jó részében a szolgabíróval és megyefőnökkel informális csatornákon előzetesen kialakított megegyezés is kifejeződött.

A szolgaszemélyzetre vonatkozó javaslatoknál a községtanács talán valamivel nagyobb önállósággal rendelkezett, s így feltehetően az ajánlatok indoklása is őszintébb állásfoglalást tartalmaz. A három hajdú állására az eddigi hajdúk, Lendvai István, Dömötör József és Pajor József mellett Emrik János, eddigi szállásmester, valamint a „magánzó”-ként említett, Egerszegen lakó Prukker József és egy lenti születésű, elbocsátott katona, Schmidt Rudolf pályázott. A községtanács hatuk közül a következő megokolással az eddigi három hajdút ajánlotta: „Minekutána a községtanács [a] mostani három városi szolgálival meg van elégedve, s helyettük csupán változtatás tekintetéből másokat fogadni szükségtelennek véli, de több évi hív szolgálót elbocsájtással jutalmazni jogtalan tettetnek is tekinti, azért közakarattal a három mostani szolgálóknak továbbra is megtartását elhatározta.” Az éjjeliőri állásokat illetően - pályázók hiányában - a megye még az ülést megelőzően arra utasította a polgármestert, hogy „szóbeli úton” való tájékozódással keressen alkalmas személyeket.²⁵¹ A többi pályázat elbírálásának időpontjáig azonban még mindig csak öten jelentkeztek: Völcei Mihály, Posta Antal, Vörös József, Horváth István és Pápa István. Völcei Mihály kivételével, aki Sopron megyéből származott, mind zalaegerszegiek voltak. Ketten, Vörös József és Horváth István eddig is éjjeliőri szolgálót láttak el. A községtanács egyelőre a fenti öt jelöltet ajánlotta, hangsúlyozva, hogy folytatja a további három megfelelő személy felkutatását.

Ezzel a községtanács a maga részéről a javaslatok megtételét elvégezte, s a még szükséges adatokat, illetve az egyes ajánlások rövid indoklását a pályázókról készített minősítési táblázatba bevezette.²⁵² Ezután még az új szolgabírónak, Münzberg Ferencnek kellett véleményeznie a javaslatokat. Ő a községtanács által mondottakat teljes egészében helybenhagyta.²⁵³ Miután ő is beírta észrevételeit a minősítési táblázatba, megtörténhetett a kinevezésre való felterjesztés. Ezek után lássuk mi is az egerszegi tisztviselői és szolgai állásokra pályázók listáját a községtanács javaslataival és a szolgabíró észrevételeivel együtt:

5. táblázat

*A zalaegerszegi tisztviseleői és szolgai állásokra pályázók minősítése*²⁵⁴
1857. október 29.

Folyószám	Név, születési hely, életkor, vallás, családi állapot, foglalkozás	Ismeretek és képzettség	Az eddigi szolgálat		
			minősége	időtartama	
				év	hónap
	A/ Városi tanácsos				
1.	Donászy Ferenc Zalaegerszeg 29 éves katolikus nős községi jegyző Zalaegerszegen	bölcsészeti tanulmányok német, magyar és latin nyelv	gyakornok, napidíjas és írnok a cs. kir. szolgabírói hivatalnál Egerszegen; községi jegyző	6	3 9
2.	Kováts József 52 éves katolikus özvegy tanácsos és földbirtokos Zalaegerszegen		tanácsos	6	
3.	Szigethy Károly Zalaegerszeg 40 éves katolikus nős magánzó Zalaegerszegen	gimnáziumi osztályok magyar, latin, s valamennyi német nyelvtudás	különböző megyei, községi, s jegyzői szolgálat	23	3
4.	Hóbor György Kiskanizsa 35 éves nős magánzó Kiskanizsán	gimnázium, gazdasági iskola magyar, latin, s valamennyi német nyelvtudás	ügyvédi írnok; városi írnok, fogalmazó a magyar hadügyminisztériumban	2 2	2

5. táblázat

*A zalaegerszegi tisztséviselői és szolgai állásokra pályázók minősítése*²⁵⁴
1857. október 29.

Rokonsági és sógorsági viszony	Alkalmasság	Használhatóság	Erkölcösség	Politikai magatartás			
nincs	tökéletesen és kiválóan alkalmas	fáradhatatlan	jó	kifogástalan	a tisztségre kiválóan alkalmas	Mint tökéletesen alkalmas jelöltet a tanácsosi tisztségre első helyen ajánljuk. Erkölcsi és politikai magatartása kifogástalan, szorgalmas, jó viseletű, csak a hivatalának él. Valamennyi eddigi állásában kivívta előljáróinak meglegedését.	A zalaegerszegi községtanács által a tanácsosi tisztségre első helyen ajánlott Donászy Ferencet képességeinél és lankadatlan szorgalmánál fogva a cs.kir. szolgabírói hivatal is javasolja.
nincs	alkalmas		jó	kifogástalan		Egyáltalán nem ajánljuk, mivel más foglalkozást is üz. Hivatalában hanyag és számadásra kötelezett.	A hivatalos ügyekkel már egyáltalán nem törődik jelenleg sem.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó		A tanácsosi tisztségre második helyen ajánljuk. Szorgalmas, csak a hivatalának él. Alkalmasságát már bizonyította, előljáróinak a meglegedését kivívta.	A községtanács javaslatát támogatjuk.
nincs	alkalmas	jó	jó	jó		A tanácsosi tisztségre harmadik helyen ajánljuk, mivel a községtanács előtt ismeretlen és csak a bizonyítványai alapján látszik az állásra alkalmasnak.	A községtanács javaslatát támogatjuk.
						A községtanács javaslata és annak indoklása	A cs.kir. szolgabírói hivatal észrevételei

Folyószám	Név, születési hely, életkor, vallás, családi állapot, foglalkozás	Ismeretek és képzettség	Az eddigi szolgálat		
			minősége	időtartama	
				év	hónap
	B/ Titkár				
1.	Szigethy Károly	Lásd A/3.			
2.	Ágoston János Szekszárd 22 éves katolikus napidíjas a szekszárdi járásbíróságon	alsó gimnáziumi osztályok magyar, s valamennyi német nyelvtudás	gyakornok a szekszárdi előjáróságnál, jegyző- segéd, napidíjas a telekkönyvi és járás- bíróságon	4	
3.	Bozzay Alajos 30 éves evangélikus magánzó Tapolcán	egy évig tartó jogi tanulmányok	napidíjas a tapolcai cs. kir. szolgabírói hivatalnál		3
	C/ Írnok				
1.	Király János 30 éves, katolikus, nős, börtönőr tizedes Zalaegerszezen	gimnázium magyar és német nyelv	börtönőr tizedes, most ideiglenes írnok a városnál	3	

Rokonsági és sógorsági viszony	Alkalmasság	Használhatóság	Erkölcösség	Politikai magattartás	A községtanács javaslata és annak indoklása	A cs.kir. szolgabírói hivatal észrevételei
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	kifogástalan	A titkári tisztségre első helyen ajánljuk, mivel a községtanács szorgalmas, csak a hivatalának élő emberként ismeri, aki ezen tulajdonságainál fogva már kiérdemelte a községtanács elismerését.	A községtanács javaslatával kapcsolatban a cs. kir. szolgabírói hivatalnak nincs ellenvetése.
nincs	alkalmas		jó	jó	A titkári állásra második helyen javasoljuk, mivel a községtanács csak bizonyítványai alapján ismeri. Az elsővel szemben nem részesíthető előnyben.	A községtanács javaslatát támogatjuk.
nincs	alkalmas	jó	jó	jó	A titkári állásra csak harmadik helyen említjük, mivel teljesen ismeretlen.	A hivatal előtt ismeretlen, ennél- fogva a községtanács javaslatát támogatjuk.
nincs	alkalmas	fáradhatatlan	jó	kifogástalan	Az írónoki állásra minden- képpen ajánljuk, mivel mint már ugyanezen minő- ségben ideiglenesen alkal- mazott tisztviselő nagyon használhatónak, szorgal- masnak, jó viseletűnek bizonyult. A hivatalra alkalmas. Összes előljárója tökéletesen meg van vele elégedve, s egész magaviselete példaértékű.	A már ideiglenes írónokként a városnál alkalmazásban lévő Király Jánost a cs.kir. szolgabírói hivatal is ezen tisztségre alkalmasnak találja.

Folyószám	Név, születési hely, életkor, vallás, családi állapot, foglalkozás	Ismeretek és képzettség	Az eddigi szolgálat		
			minősége	időtartama	
				év	hónap
D/ Pénztárnok					
1.	Sipos Boldizsár Andráshida 35 éves katolikus nős községi pénztárnok Zalaegerszegen	öt gimnáziumi osztály magyar és német nyelv	községi pénztárnok	1	7
2.	Varga György Zalaegerszeg katolikus nős szabó Zalaegerszegen	magyar és német nyelv	községi szolgálat	5	
3.	Tivalt Ferenc 40 éves katolikus nős tanácsos Zalaegerszegen	magyar és német nyelv	tanácsos és pénztárnok	12	
E/ Hajdúk					
1.	Lendvai István Ivác, Sopron megye 41 éves nős hajdú Zalaegerszegen	írni- olvasni tud	hajdú	11	
2.	Dömötör József 47 éves nős hajdú Zalaegerszegen	írni-olvasni tud	börtönőr községi hajdú	3	

Rokonsági és ségi viszony	Alkalmasság	Használhatóság	Erkölcösség	Politikai magatartás	A költségvetés javaslata és annak indoklása	A cs.kir. szolgabírói hivatal észrevételei
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	A pénztárnoki tisztségre szavazattöbbséggel első helyen ajánljuk, mivel ugyanezen minőségben alkalmazott tisztségviselőként előzékenységet, szorgalmát és alaposágát már bizonyította , s bizalmat kapott.	Ezen tisztségre alkalmas, jól használható, a költségvetés bizalmát bírja, ennél fogva javasoljuk.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	kifogástalan	A pénztárnoki tisztségre második helyen ajánljuk, mivel az árvabizottmány ellenőri állására már javasoltuk.	A költség vezetőinek javaslatát támogatjuk.
nincs	alkalmas		jó	jó	A pénztárnoki állásra harmadik helyen említjük. Mivel sokféle más foglalkozást is űz, a hivatali munka az ő esetében csak mellék- tevékenység lenne.	A költség ügyeivel nagyon keveset törődik.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	Mint szorgalmas, derék, jó viseletű, s arra érdemes férfit, a hajdú állásra első helyen ajánljuk.	Ezen szolgálatra használható és alkalmas.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	Szorgalmára, előzékeny- ségére és érdemeire való tekintettel a hajdú állásra, másodikként, szintűgy javasoljuk.	Jól használható, támogatjuk.

Folyószám	Név, születési hely, életkor, vallás, családi állapot, foglalkozás	Ismeretek és képzettség	Az eddigi szolgálat		
			minősége	időtartama	
				év	hónap
3.	Pajor József Vaskapu 60 éves hajdú Zalaegerszezen	magyar nyelv	községi hajdú	20	
4.	Prukker József Jarim 53 éves katolikus nős magánzó Zalaegerszezen	magyar és német nyelv	katona, szállás- és fertálymester	4	
5.	Schmidt Rudolf Lenti 34 éves katolikus elbocsátott dobos	magyar és német nyelv	katonai szolgálat	15	10
6.	Emrik János Zalaegerszeg 27 éves katolikus szállásmester és előfogatbiztos Zalaegerszezen	magyar és német nyelv	hajdú, szállásmester és előfogatbiztos	4	9
F/ Éjjeliőrök					
1.	Völcsői Mihály Babót, Sopron megye 50 éves nős	megfelelő			
2.	Posta Antal Zalaegerszeg 37 éves nős	megfelelő			
3.	Vörös József Zalaegerszeg 37 éves nős	megfelelő	itteni éjjeliőr	4	10

Rokonsági és sógorsági viszony	Alkalmasság	Használhatóság	Erkölcösség	Politikai magattartás		
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	Mint idős, szorgalmas, jó viseletű, s arra érdemes szolgát, érdemeire való tekintettel a hajdú állásra harmadikként javasoljuk.	A javaslatot illetően nincs ellenvetés.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	Utolsó helyen ajánlva, csak abban az esetben jöhet szóba, ha az előbbi három kinevezését nem engedélyeznék.	Csatlakozunk a községtanács véleményéhez.
nincs	alkalmas	jó	jó	jó	Ismeretlenként csak megemlítjük.	Ismeretlen, bizonyítványai egyébként jók.
nincs	alkalmas	szorgalmas	jó	jó	Mint szorgalmas, jó viseletű, jól használható személyt a hajdú állásra azon esetben javasoljuk, ha az első három kinevezését nem engedélyeznék.	Jól használható, a szolgálatot szíven viseli.
			jó	jó	Javasoljuk.	A községtanács javaslatát illetően nincs ellenvetés.
			jó	jó	Javasoljuk.	A községtanács javaslatát illetően nincs ellenvetés.
			jó	jó	Javasoljuk.	A községtanács javaslatát illetően nincs ellenvetés.

Folyószám	Név, születési hely, életkor, vallás, családi állapot, foglalkozás	Ismeretek és képzettség	Az eddigi szolgálat		
			minősége	időtartama	
				év	hónap
4.	Horváth István Zalaegerszeg 30 éves nős	megfelelő	itteni éjjeliőr	1	9
5.	Pápa István Zalaegerszeg 39 éves nős	megfelelő	elbocsátott katona		

Az erdőkerülői állás sorsa az előkészítő tárgyalások idején függőben maradt, ezért az az 1856. december 14-i pályázati kiírásban sem jelent meg. 1857 januárjában viszont már tovább folyt e tekintetben az egyezkedés. Csirke Károly szolgabíró a már lezajlott erdő és legelő elkülönözésre hivatkozva mindenképpen indokoltnak látta a tisztség rendszerezését. A megyefőnök a város ezen igényének a helytartósági osztályhoz való továbbítása előtt pontos információkat kért az erdő nagyságáról, az erdőművelésről, s főként arról, hogy a juttatott erdő a városnak mint területnek, vagy csak a lakosok egy részének közös birtoka-e. A felvilágosítást az ekkor még hivatalban lévő Ráizinger József városbíró adta meg 1857. február 11-én. Eszerint a püspökkel megkötött egyezség értelmében járó 1006 holdnyi²⁵⁵ területnek csak egy része erdő, a többi legelő. Az erdő azonban nem az egész város közvagyon, hanem csak a volt úrbéresek birtokaik arányában kiadott járandósága, amit azok közösen használnak. Ezért "egyrésztől a városi hatóságnak joga sem lehet afelett intézkedni, úgy másrészt az erdőnek, avagy egyéb felügyelő személyzetnek felállítását a városi közönség terhére felróvni nem lehet, hanem az erdő a birtokosok javadalma lévén, a felügyelést és kezelést is azok kötelezettek viselni" - fejtette ki a városbíró. Ezzel a dolog lényegében tárgyalanná vált, Bogyay Lajos utasította az előjáróságot, hogy az erdőkerülőt ne a községi pénztár rovására, hanem az illető tulajdonosok költségére alkalmazzák.²⁵⁶ Így ebben az ügyben most

Rokonsági és sógorsági viszony	Alkalmasság	Használhatóság	Erkölcsesség	Politikai magatartás	A községtanács javaslata és annak indoklása	A cs.kir. szolgabírói hivatal észrevételei
			jó	jó	Javasoljuk.	A községtanács javaslatát illetően nincs ellenvetés.
			jó	jó	Javasoljuk.	A községtanács javaslatát illetően nincs ellenvetés.

már a községtanácsnak sem kellett határozatot hozni.

Bogyay Lajos megyefőnök 1857. december 25-én nevezte ki Zalacgerszeg város új elöljáróságát. A beérkezett javaslatokon nem változtatott, mindegyik állást az első helyen ajánlottak kapták. 1857. december 25-ét követően tehát a város tisztikara a következőkből állt:

polgármester:	Duzár István
városi tanácsos:	Donászy Ferenc
titkár:	Szigethy Károly
pénztárnok:	Sipos Boldizsár
írnok:	Király János

A szolgaszemélyzet tagjai közül ugyanekkor nevezte ki a három hajdút, Lendvai Istvánt, Dömötör Józsefet és Pajor Józsefet, a javasolt éjjeliőrök (Völcei Mihály, Posta Antal, Vörös József, Horváth István és Pápa István) alkalmazásához pedig beleegyezését adta. Felhívta rá a figyelmet, hogy a pénztárnoknak az évi fizetésével megegyező összegű kauciót három hónapon belül le kell tennie, a polgármestert pedig felszólította, hogy a még három üres éjjeliőri állást minél előbb töltsse be. Az újonnan kinevezettek ezt követően 1858. január 2-án tették le a szolgabíró előtt a hivatali esküt. Fizetésük megegyezett a pályázati kiírásban szereplő összeggel. Donászy Fe-

renc, Sipos Boldizsár és Király János eddigi illetményének folyósítását beszüntették, új fizetésüket - Szigethy Károllyal együtt - 1858. január 1-jétől élvezhették. Tóth György, Gerencsér László és Göncz József személyében a három éjjeliőri állásra is hamarosan megtalálták a jelentkezőket. A polgármester 1858 márciusában kérte kinevezésüket a szolgabírói hivataltól.²⁵⁷ A soproni helytartósági osztály 1858. január 24-i leiratában jóváhagyólag tudomásul vette az egerszegi előljáróság újjászervezését. Ezzel egyidejűleg azonban utasította a megyét, hogy «az újonnan kinevezett hivatalnokokat feladataikra és kötelességeikre figyelmeztesse, az ügyek és a munkaeő helyes elosztására ügyeljen, hogy az előljáróság ideiglenes szervezésének szándékolt célja ténylegesen is elérhető legyen.»²⁵⁸ A «szándékolt cél"-on mindenekelőtt a mezővárosi igazgatás patriarkális viszonyainak a szak tudást érvényesítő, s a kor kívánalmainak jobban megfelelő, polgári közigazgatás irányába való elmozdítását értették.

Ha az e szempontok szerint megalakított tisztikar összetételét közelebbről megvizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a tisztviselők személyét illetően radikális változásokat az átszervezés lényegében nem hozott. Hiszen minden az előzetes megállapodás szerint történt! Donászy Ferencet - előbbi pozíciójában végzett munkája fölötti megelégedését kinyilvánítva - városi tanácsosi kinevezésével egyidejűleg mentette fel a megyefőnök eddigi, jegyzői tisztségéből. Több éves közigazgatási gyakorlatánál, képzettségénél és képességeinél fogva új munkakörének ellátása nem valószínű, hogy problémát okozott számára. Sipos Boldizsár és Király János ott folytatta teendőit, ahol a kinevezése előtti napon abbahagyta. Szigethy Károly pedig egy évvel korábban félbeszakított munkájához tért vissza. Hozott viszont az átszervezés létszámcsökkenést és talán némi minőségi változást. Egyrészt az előző tisztikarral ellentétben itt nem találunk alacsonyabb iskolázottságú tisztviselőt. Szigethy Károly, Sipos Boldizsár és Király János gimnáziumot végzett, Donászy Ferenc bölcsészeti akadémiaira járt. Duzár István kvalifikációjáról nem állnak rendelkezésre közelebbi adatok, korábbi tevékenysége alapján azonban feltételezhetjük, hogy ő is magasabb szintű tanulmányokat folytatott. Másrészt a mostani tisztviselők átlagéletkora 33-35 év körülire tehető. Ez mind az 1855 közepén fennálló, mind pedig az 1857-es, átszervezés előtti tisztikar átlagéletkoránál jóval alacsonyabb.²⁵⁹ Színre lépett tehát a fiatalabb korosztály. S ami a korábbiakhoz viszonyítva

alapvetően újak számított: ezek a tisztviselők hivatali munkájukat tekintették fő foglalkozásuknak, s ez nyilván szemléletükben, munkához való hozzáállásukban is tükröződött. Mindenesetre a szakmai szempontok az új egerszegi tisztikar tagjainak kiválasztásakor - a helyi körülmények függvényében, s a helytartósági osztály akaratának megfelelően - az eddigiekhez képest sokkal inkább előtérbe kerültek. S mivel az újonnan kinevezettek az 1840-es évek helyi politikai csatározásaiban érdemben nem vettek részt, semmiféle múltbéli pártálláshoz való kötöttség nem terhelte őket. Egy új generációt képviseltek, egy olyan generációt, amely képzettségére alapozva, saját karrierjét egyengetve, az adott politikai viszonyok ellenére, jobban tudott már alkalmazkodni a városi igazgatásban is megjelenő modernizációs törekvések folytán előállott követelményekhez. A kormányzati rendszer egyelőre változatlan hierarchiája és bürokratizmusa viszont továbbra is megnehezítette az előljáróság bármilyen önálló kezdeményezésének érvényre juttatását. A város érdekeit a tisztikar még a községtanáccsal szövetkezve sem tudta mindig biztosítani.

Az önkormányzat működése 1858-1860

Egerszeg új előljáróságának 1858. január 1-jén történő hivatalba lépésekor mindenképp a létszámcsökkenésből adódó nehézségeket kellett áthidalni. A tisztviselői állomány szűk korlátok közé szorításával egy csapásra megvalósult a helytartósági osztálynak az átszervezés kezdetekor meghirdetett azon célkitűzése, hogy az ügyintézésnek a hivatalnokok maximális teljesítőképességét igénybe kell vennie. Ilyen alacsony létszám esetén természetesen szó sem lehetett a város által annak idején tervbe vett szakigazgatás működtetéséről. Szakigazgatás létrehozása helyett inkább azon kellett gondolkodni, hogy a közigazgatási átalakítás előmunkálatai során igényelt, de a helytartósági osztály által nem engedélyezett hivatali státuszok feladatkörét kire ruházzák át, s hogyan oldják meg az ezen állások hiányával keletkező problémákat.

A legnagyobb gondot az egyik tanácsosi és a szállásmesteri tisztség kiiktatása okozta. De nem volt külön adószedője sem a városnak. Második tanácsosi állás rendszeresítését - a várható elutasítás miatt -

a város nem is szorgalmazta. Anyagi lehetőségei egyébként sem engedték volna meg még egy, a korábbinál jóval magasabb fizetéssel rendelkező tanácsos eltartását. A szállásmestert azonban a katonaság beszállásolása, átvonulása, ennek, a csendőrségnek és a helyben lévő különböző hivataloknak előfogat igényei miatt nem tudták nélkülözni. A tisztség megszüntetését azért is különösen sérelmezték, mert az átszervezést előkészítő, 1855. július 13-i tanácskozáson tett javaslatok értelmében ezen állás betöltését - a szolgaszemélyzet többi állásával együtt - minden külső beavatkozás nélkül a város magának szerette volna fenntartani. Hiszen ezen pozíciót az azzal járó óriási szervezőmunka, jövés-menés és elfoglaltság miatt csak a lakosokkal megfelelő kapcsolatban lévő, erős és határozott egyéniségre lehetett bízni. S a végén nemcsak, hogy az erről szóló döntés jogát, hanem még a tisztség rendszeresítésének a lehetőségét sem kapták meg az egerszegiek. A kényszerítő körülmények folytán azonban valamit mindenképpen tenni kellett. A községtanács már a pályázatok elbírálását végző, 1857. október 18-i ülésén a szállásmesteri állás feltétlen megőrzése mellett foglalt állást. Véleményét a következőkkel indokolta: „Minthogy pedig Zalaegerszegen, mint központi hivatalhelyen a szolgálknak igen sok teendőjük van, s három szolga a mindennapi szükségletre annyira igénybe vetetik, hogy a gyakori előfogatok kiállítását, a különböző szállást igénylő hivatalnokok, s cs[ászári] k[irályi] katonaság rendes beszállásolását közülök egyik sem láthatja el pontosan - mely szolgálat mindenesetre egy szolgának egész tevékenységét igényli - ezért tisztelettel folyamodik a községtanács egy szállásmesternek eddigi, egyszázharminchat pengőforint fizetéssel meghagyásáért. Mely összeg kiadása igen is kármentesíttetik, ha az előfogati s beszállásolási ügy ily csekély áldozattal rendesen vezetethetik.” Egyúttal eldöntötték, hogy Emrik János, ekkor még hivatalban lévő szállásmestert 1858 márciusáig okvetlenül foglalkoztatják, azt követően pedig a felsőbb döntés megszületéséig egy hajdú látja majd el az ezzel kapcsolatos feladatokat. A községtanács fenti ülése után Duzár István polgármester is a szállásmesteri tisztség rendszeresítését szorgalmazta. A katonaság beszállásolása, az átvonulások, az előfogat állítások egy személyteljesen igénybe vesznek, s mivel itt mindig három hajdú, egy dobos és egy szállásmester létezett, a szállásmestert és a dobost is egyszerre nélkülözni nem lehet, állította az egerszegi járás szolgabrájához írt levelé-

ben. A toloncfoglyok őrzése az egyik hajdút teljesen lefoglalja, más szolgálatra őt már nem lehet igénybe venni. „Ha most az egyik hajdú a szállásmester dolgát, a másik a tolonc és más, kisebb ügyek intézését látja el, marad még egy hajdú az árverések, zálogolások, adóbeszedés és minden egyéb, itt alig felsorolható ügy elintézésére, amiből kifolyólag feltétlenül erősítés szükséges” - fejezte be érvelését Duzár István.²⁶⁰ Mindezen megokolás azonban egyelőre hiábavalónak bizonyult. A tisztikar 1857. december 25-i kinevezésekor a megyefőnök a szállásmesteri tisztséget illetően csak annyit jegyzett meg, hogy ennek rendszeresítéséhez „további, alaposan megindokolt javaslatok” szükségesek.²⁶¹ 1858 januárjában, az új tisztikar hivatalba lépése után ismét felvetődött a kérdés, hiszen nem messze volt már március, amikor Emrik János alkalmazásának határideje lejárt. Az 1858. január 27-i községtanácsi ülésen a polgármester ismételten hangoztatva azon álláspontját, hogy a szállásmesterre a városnak „nélkülözhetetlen szüksége lévén”, a községtanácsot a kellő lépések megtételére kérte. A községtanács a szolgabíróhoz intézendő, ez irányú folyamodás elkészítésével a városi tanácsot bízta meg.²⁶² A kérvény megalkotója végül is Duzár István lett, aki az 1858. március 12-én kelt beadványban újból elsorolta a szállásmesteri állás létrehozása mellett szóló érveket. A város a „szüntelen keresztülvonuló és helyben állomásozó katonaság beszállásolását, úgy a minden itt lévő cs[ászári] k[irályi] hivatalok tisztviselői, csendőrség, katonaság s pénzügyőrök és a számtalan elszállítandó rabok részére kellő előfogatok kiállítását szállásmester nélkül - minthogy az alkalmazott hajdúk erre a német nyelv hiánya miatt nem képesek, és az erős szolgálat miatt arra idejük sincsen - teljesíteni a legjobb szándék és akarat mellett sem képes” - fejtette ki a polgármester. Majd szokatlan módon a város folyamodványának kedvező véleményezésére kérte Münzberg Ferenc szolgabíró: „Végül bátor e tanács a te[kin]t[e]t[c]s hivaltal megkérni, legyen kegyes a felterjesztő jelentésében a t[ekin]tetes]hivatal előtt is tudvalevő körülmények előszámlálásával ezen ügyet pártolón véleményezni, mert ezen állomás helybe nem hagyásával sem a rendes beszállásolhatás, sem pedig az előfogatok előállítására iránt e tanács felelős nem leend, mert azt teljesíteni a jelenlegi szolgálkkal nem képes. És minden egyes városi tisztviselő az eddig elhagyott ügyek rendbehozatalával annyira el van foglalva, hogy azt nem is teljesíthetné.”²⁶³ Említettük már, hogy a szolgabíró

állásfoglalása a megyehatóság előtt mennyire mérvadónak számított. Éppen ezért Münzberg Ferenc a községtanács 1857. október 18-i határozatára alapozva, ha akarta, már korábban is szorgalmazhatta volna a dolog kedvező elbírálását. Ki tudja miért, ezt nem tette meg. Ezért kellett a városnak a kérésbe egy burkolt fenyegetést is belefoglalni: ha nem rendszerezítik a szállásmesteri állást, a város nem vállal felelősséget az ezzel kapcsolatos ügyek intézéséért. Ezt követően - azon kikötéssel, hogy a pályázatokat a községtanácsnak be kell mutatni - 1858. március végén meghirdették az állást. Annak elnyeréséért az eddigi szállásmester, Emrik János, valamint az előző évben a hajdú állások egyikéért sikertelenül folyamodó Prukker József pályázott. Az Emrik János munkájával való megelégedést bizonyítja, hogy a községtanács ajánlatában kettejük közül ő szerepelt az első helyen. A megyefőnökhöz 1858. április 26-án elküldött felterjesztésben a szolgabíró teljesítette a polgármester kérését. A Duzár István által elmondottakhoz csak annyit fűzött hozzá, hogy a szállásmester kinevezése Egerszegen „nagyon is szükségesnek mutatkozik.”²⁶⁴ Bogyay Lajos csaknem másfél év elteltével, 1859. szeptember 10-én válaszolt a város beadványára. Ekkori határozatával évi 136 forint fizetés fejében megengedte a szállásmesteri állás rendszerezését, s Emrik János alkalmazásához is hozzájárult.²⁶⁵ Forrásaink egyéb adataiból azonban arra lehet következtetni, hogy Emrik Jánost már a közbeeső időben, a megyefőnöki döntés megszületéséig is, tehát lényegében folyamatosan foglalkoztatták. Tevékenységével közvetlenül a hajdúk, közvetve pedig többi, elfoglalt tisztviselőtársa helyzetén könnyített.

Az adóügyek intézését - külön adószedő hiányában - valószínűleg a pénztárnokra mint általában a pénzügyek kezelőjére bízták. A behajtás gyakorlati lebonyolításában a hajdúk segítettek.²⁶⁶

Az 1855-ös tervekben szereplő egészségügyi személyzetet illetően egyelőre annyi valósult meg, hogy a soproni helytartósági osztály 1857. április 26-án idősebb König Mór személyében kinevezett Zalaegerszeg számára egy községi orvost, akit a város évi 480 pengőforint fizetéssel 1860. szeptember 29-ig alkalmazott.²⁶⁷

A városi tisztviselők és szolgák számára létrehozandó, 1855-ben ugyancsak tervbe vett nyugdíjalap megteremtésére vonatkozóan nem találtunk adatokat. Valószínű, hogy mindez csak terv maradt. Így az előregedett vagy egyéb okból munkaképtelenné vált alkalmazot-

tak további sorsa, megfelelő szociális gondoskodás hiányában, éppen olyan bizonytalan volt, mint eddig.

A tisztikar állományában az általunk tárgyalt időszak hátralévő részében már nem történt változás. A három hajdú közül viszont a legidősebb, Pajor József 1860-ban elhalálozott. A város kifizette a temetési költségeket, a városházán lévő és addig Pajor József rendelkezésére bocsájtott hajdúlakást pedig - nehogy a ház őrizetlenül maradjon - Dömötör József hajdúnak adta át. Dömötör József és a másik hajdú, Lendvai István járandóságát egyébként 1-1 öl tűzifával is megemelték.²⁶⁸ A Pajor József halálával megüresedett hajdú állásra egy hónapon belül heten jelentkeztek. Közülük az egerszegi születésű Bogár József csizmadia mestert vették fel, de csak ideiglenesen. A községtanács értésére adta, hogy »végleges kinevezését csak azon esetben várhatja, ha jelen ideiglenes szolgálatában szolgáló állásának megfelelőleg mindenek a legpontosabban teljesíteni fog. Miről ha tán bármikor is megfejtkezne, szolgálatából azonnal elbocsájtatni fog.²⁶⁹ Az új hajdú ezután bizonyára igyekezett megbecsülni állását.

Különböző szegődményeseket természetesen ekkor is foglalkoztatott a város. Erre többek között azért is szükség volt, mert - bár a püspök földesúrral a megegyezés megtörtént - a volt úrbéres közbirtokosság és a város vagyona ténylegesen még nem különült el, s a birtokok közgyűlése által megalkotott legfontosabb rendszabályokat (pl. a legelőrendtartást) valójában a községtanács hajtotta végre. A testület alkalmanként néhány nagyobb birtokossal kibővített ülésén más, kisebb fontosságú, de a közbirtokosságot érintő szabályzatot - például erdőkezelési, téglaszíni utasítást-is elfogadtak. Az ezzel kapcsolatos gyakorlati kérdések megoldása a legtöbb esetben a községtanácsra hárult.²⁷⁰

A tégláégetésből származó bevétel biztosítása miatt továbbra is igyekeztek hozzáértő téglásmestert szerződtetni. 1858 áprilisában Preisz Györgyre bízta ezt a feladatot. Az égetett téglá és cserép mennyiségétől függő fizetése mellett - ugyanúgy, mint eddig - más juttatásokat is kapott (tűzifát, a réten termő füvet stb.). Ezenkívül a téglaszíni házban lévő lakás is rendelkezésére állt. A tégláégetéssel kapcsolatos ügyek általános kezelését és felügyeletét amúgy az évről évre megválasztott téglaszíni gondnok látta el. Munkáját - a községtanácsosokhoz hasonlóan - valószínűleg fizetség nélkül végezte, nincs nyoma annak, hogy ezért bármilyen ellenszolgáltatásban ré-

szesült volna. A községtanács 1859. január 1-jétől gondnoknak az annak idején a tanácsosi, majd pénztárnoki állásra is pályázó Varga Györgyöt, mellé pedig ellenőrnek Strobol Jánost jelölte ki. Varga György egyébként Tivalt Ferencről vette át ezen megbízatást.²⁷¹

A téglásmesteren kívül mezőpásztorokkal, csordással, kanással kötött még a város ezen időszakban szerződést. Szakony József, Szakonyi Ferenc és Tófeji József mezőpásztorok a határ rendjére ügyeltek, a csordás és a kanász pedig a közlegelőn tartott állatokra vigyázott. Bérüket az érintett birtokosok, illetve tulajdonosok fizették.²⁷²

A legelő- és erdőfelügyeletet az egyik községtanácsos, Molnár György látta el. 1858 januárjában a községtanács arra hivatkozva, hogy „a városi tanács a számtalan hivatalos teendőkkel sokkal jobban el vagon foglalva, hogysen a hidak felépíttetésére s jó karban tartására felügyelhetne”, a határbeli hidak gondozását is Molnár Györgyre ruházta. Egyúttal felhatalmazta „egyszer mindenkorra, hogy valamint a jelenleg rossz karban levő három hidakat, úgy jövőre is minden a városban, s területében létező hidakat a szükséghez képest belátása szerint megcsináltassa, azokat folytonosan jó karban tartsa, s a felépíttettek vagy kiigazítottakról a költségjegyzéket kellő utalványozás és helybenhagyás végett a községtanácsnak bemutatassa.” Molnár György azonban az egyszer s mindenkorra szóló felhatalmazást elég hamar megelégette. A tavaszi jobb idő megérkeztével, s a munkák elkezdésével 1858 májusában már arról panaszkodott, hogy annak ellenére, hogy a hidak fenntartására saját erejéből már nagyobb összegeket áldozott, sőt vonós és gyalog napszámokat is igénybe vett, se a városi, se a megyei közmunkákból semmit nem engednek el számára. A város erre csak azt tudta felelni, hogy se az előljáróságnak, se a községtanácsnak nincs joga bárkit is a közmunkák alól felmenteni, eddigi s leendő költségeit pedig kifizetik számára.²⁷³ Ezért-e vagy másért, Molnár György a következő évben már se a legelő- és erdőfelügyeletet, se a hidak gondozását nem vállalta. Az új legelő- és erdőfelügyelő Jákum Ferenc lett, a hidak felügyeletét pedig a községtanács egyelőre saját hatáskörébe vonta.²⁷⁴

A községtanács egyébként, a városi tanácshoz hasonlóan, tárgyalt korszakunk végéig változatlan formában működött tovább. A megye meg volt elégedve az ő közreműködésével létrehozott önkormányzati szervek munkájával. A helytartósági osztály utasítása értelmében különösen az előljáróság szakmai tevékenységét kellett szem előtt

tartania. 1859 szeptemberében ez utóbbiról a megyefőnök egy, a helytartósági osztálynak szánt pár soros jelentésben csak annyit jegyzett meg, hogy »ellentétben a korábbi előljárással eddigi ügyvitele minden vonatkozásban kielégítő és nagyon jó.«¹²⁷⁵

Az 1850-es évek végén az árvaválasztmány felállításának munkálatai is tovább folytatódtak. A községtanács 1858. május 4-ei ülésén a felettes hatóságok kérdésére ki tudja hányadszorra jelentette már ki, hogy igenis, kész és hajlandó az árvabizottmányt létrehozni. A többször feltett kérdés sokadszori napirendre tűzése már az unalomig ismert téma volt a város igazgatásában az utóbbi években aktívan résztvevők előtt. Nem is tudták elhallgatni azt a megjegyzést, hogy »a városi községtanács e tárgyat, mely már annyszor tárgyalva volt, sokkal közelebbről ismeri, hogysem a már több ízben kifejtett okainál fogva hozott határozatát megváltoztathatná.«¹²⁷⁶ Egy héttel később, 1858. május 11-én a város két meghatalmazottjának kellett megjelenni a szolgabírói hivatalban újabb nyilatkozattétel végett. A községtanács 1858. május 7-i ülésén a két agilis tanácsost, Smalkovits Mihályt és Molnár Györgyöt bízta meg a város képviselőjével. Egyúttal feljogosította őket annak kinyilatkoztatására, hogy »Zalaegerszeg m[ező]városa még azon esetben is, ha egyedül maga marad, s semmi helység hozzá nem csatlakozik, kész az árvabizottmányt felállítani, s az általa törvény szerént, vagyoni tehetségehez mért, s elhatározandó költségeit egyedül fedezni.« Mindennek vállalásához azonban a következő, figyelemre méltó feltételeket szabta a város: »Az árvabizottmány minden tagjai, hivatalnokai, s szolgálja örökre, minden idegennek kizárásával, a községi képviselők által egyedül csak helybeli községi tagból választassék, s neveztessek ki, s tartassék fel. De mihelyt azonba[n] bármely befolyással idegen tag, vagy nem községi képviselő útján választott, s kinevezett helybeli községi tag lenne a választmányban mint árvaválasztmányi tag, hivatalnok, vagy szolga felveendő, s fizetendő, azonnal a bizottmányt megszünteti, magát minden kötelezettségtől felmentettnek tekinti a város, s a választmány további fenntartásától eláll. A választmányi tagok, s hivatalnokok fizetésének meghatározását is örökre fenntartja magának a város közönsége.«¹²⁷⁷ Mondhatjuk úgy is, hogy azokat az önkormányzati jogokat, amelyeket a zömében az egykori liberális csoportosulás tagjaiból álló községtanács a város igazgatását illetően az adott politikai viszonyok miatt nem tudott megvalósítani, a létre-

hozandó árvaválasztmány keretei között próbálta érvényre juttatni. A fő követelésekben - a kívülről idehelyezett, idegen, a lakosság előtt ismeretlen, s éppen ezért bizalommal nem bíró hivatalnokok távortartásában, a községtanács választási jogához és a fizetés megállapításához való ragaszkodásban, a felülről való kinevezés korlátozásában - valójában a helyi igazgatás szervezeti formái iránt az árvabizottság felállításának ürügyén megfogalmazott igények tükröződtek. S aminek nyílt hangoztatását a politikai helyzet meggátolta, azt itt burkoltan el lehetett mondani. Ezt követően, a fenti feltételeknek megfelelően, 1858. május 12-én a községtanács megválasztotta az árvaválasztmány tagjait. Törvénytudó tagnak Ruzsics Károlyt, pénztárnoknak Krizmanits Ferencet, ellenőrnek Varga Györgyöt, „szám tudó”-nak Kaiser Józsefet, írnöknek Vörös Károlyt jelölték ki. A törvénytudó tagnak évi 300, a pénztárnoknak ugyancsak 300, az ellenőrnek 200, a szám tudónak 150, az írnöknek 200 pengőforint fizetést ajánlottak meg. Szolgát évi 100 Ft fizetéssel később akartak felfogadni. Rajtuk kívül Isoó Ferenc, Kaiser József, Takács Pál, Sanits Mihály és Seregélyes István fizetés nélküli bizottsági tagok voltak. A választmányi tisztviselők fizetésének a fedezetét a községtanács az egyenesadóra kivetett pótlék útján kívánta előteremteni. Elhatározták azt is, hogy az árvaválasztmány számára a város egy „tűzmentes hivatalos szobát” átenged és azt a saját költségén fűteti. Megállapították, hogy a pénzkezeléshez szükséges, „tűzmentes, három záros, vas pénztárládának 30 pengőforintokért a község birtokában van.” Hozzájárulást ajánlottak még a világítási költségekhez, és a hivatali szoba bútorzatának elkészítéséről is döntöttek. A helyiséget három nagyobb íróasztallal, egy kisebb asztallal, egy hosszú asztallal, mindegyiken egy, tehát összesen öt tintatartóval, tíz háttal székkel és egy fenyőfa almáriummal kívánták berendezni. Az árvaválasztmány felállításának összes költsége 1432 pengőforintot tett ki.²⁷⁸

Annak ellenére, hogy a város a fenti, jelentős összegű kiadásokat magára vállalta, pénzügyi helyzete az 1850-es évek végén sem volt jobb az eddigieknél. Az 1857-es költségvetési előirányzatban a kiadások 1915 pengőforint 49 krajcárral haladták meg a bevételeket. A bevételek összegét 2195 pengőforint 41 krajcárra tervezték, ennek összetétele az eddigiekhez képest lényegesen nem változott. Továbbra is a kocsmáltatási jog, bolt- és földhaszonbér, széna és fű eladás, s a téglavetés képezték a fő jövedelmi forrásokat. Új bevételek

ként ezt egészítette még ki az iskolás gyerekek után járó tandíj. A legnagyobb részt a kocsmáltatási jogból és a boltokból származó jövedelem tette ki. A kiadások tervezett összege 4111 pengőforint 30 krajcárra rúgott. Ennek több mint felét a tisztviselők és szolgák fizetése, illetve az utóbbiak ruházatára költött pénz vitte el. Jelentős összeget fordítottak a tanítók fizetésére és a csordásház építésére is. A plébános fizetése, az előző évi adótarozás, épületek karbantartása, irodai szükségletek, a kölcsönvett tőkék kamatai szerepeltek még a fontosabb kiadások között. A felmerülő pluszkiadások azonban, amelyek túlnyomó része a hivatali személyzet fizetés kiegészítéséből, az újonnan alkalmazott községi orvos fizetéséből és főként a katonaság számára szükséges bútorzatra fordított összegből tevődött össze, már az év elején 1931 pengőforint 30 krajcárral megnövelték a hiányt. Az 1857-es költségvetési hiány tehát ezzel együtt összesen 3847 pengőforint 19 krajcárt²⁷⁹ tett ki, amit az eddigiekhez hasonlóan községi pótdadó kivetésével kívántak fedezni. Ehhez azonban most is a város gazdálkodására felügyelő megye engedélye kellett, az engedélyhez pedig szokás szerint a szolgabíró lehetőleg pártoló ajánlása. Duzár István polgármester ezért a városi tanács nevében - ugyanúgy, mint a szállásmesteri tisztség esetében - külön megkérte Münzberg Ferenc szolgabírót a kedvező véleményadásra: "Vége minthogy a te[kin]t[e]t[e]s hivatal előtt is tudvalevő dolog, hogy ezen szegény városnak teméntelen adóssága van, s hogyha ezen pótlék helyben nem hagyatik, ismét újabb adósságokba merül. Ugyanazért bátor e tanács reményleni, hogy a te[kin]t[e]t[e]s hivatal e város kérelmét méltányolva, azt hathatós befolyásával felsőbb helyen pártolni és támogatni fogja." A város lakosságának mindez meglehetősen sokba került, hiszen a pótdadó összegéhez minden adóforint után 46 krajcárral kellett hozzájárulni. Ez végeredményben 76 %-os²⁸⁰ községi pótdóval volt azonos. 1858-ban a költségvetési hiány 2601 Ft 39 krajcárra mérséklődött.²⁸¹ Az 1859-es költségvetési előirányzatban a kiadás 3062 Ft 36 krajcárral lépte túl a bevételt, amit a városi lakosok által fizetett, összesen 8397 Ft 90 krajcárnyi egyenes adó minden egyes forintjára kivetett 36,5 krajcárnyi pótdádnak kellett fedezni. Ezt a tervet azonban, mint ahogy eddig, valószínűleg ezután sem tudták tartani, így feltehetően az egyébként 36,5 %-os²⁸² községi pótdadó is emelkedett. 1859-ben a háztulajdonosokat emellett még külön pótdadó is sújtotta. A császári katonaság tisztjei számára bérelt szállások fenntartási költ-

ségeire ugyanis a kormány által fizetett házbér összeg nem volt elég. A hiányt csak a házadóra kirótt külön pótlékkal fedezték.²⁸³

Változó idők

A definitívum korának közigazgatási berendezkedését meghatározó császári alapelvek községi rendtartások kidolgozását helyezték kilátásba a falvak és a városok számára. Ezért az önkormányzati szerveknél történt bármilyen személyi változás alkalmával a felettes hatóságok mindig hangsúlyozták a kinevezés ideiglenes jellegét. Az ideiglenesség elméletileg a megszülető községi törvény végrehajtásával szűnt volna meg. A hosszú évek óta várt törvény végül 1859-re elkészült, s a császár az év április 24-én jóváhagyta. Rendelkezései továbbra is messzemenő beleszólást biztosítottak az államnak a községi igazgatásba. Megkülönböztettek városi és ún. falusi községeket, s szóltak az ezekben megalakítandó önkormányzati szervekről is. A tisztviselőket most is a felettes kormányzati szervek, illetve a felügyelő közigazgatási hatóságok erősítették meg hivatalukban. A városokban a polgármester elnöklésével a városi tanácsnak és az eddigi községtanács helyébe lépő, újból községi választmánynak nevezett testületnek kellett ellátnia a helyi és állami közigazgatási feladatokat. A városi tanács munkáját ún. városi küldöttek is segítették volna. A törvény a választójogot vagyoni cenzushoz kötötte és bevezette a virilizmus elvét, amellyel megfelelő befolyáshoz juttatta a legtöbb adót fizető, legvagyonosabb polgárokat (a viriliseket) a községi képviselőben. A választásra jogosultakat három csoportba (földbirtokosok, iparosok és kereskedők, más foglalkozásúak) osztotta. Az egyes csoportok által választható községi képviselők számát azonban nem a választók száma, hanem az általuk fizetett adó aránya döntötte el. Így valóra vált a császári alapelvekben megfogalmazott azon igény, hogy „a túlnyomó érdekeknek túlnyomó befolyás is engedendő.”¹¹²⁸⁴ A törvényt az azt kibocsátó császári nyílt parancs értelmében az egyes koronaországok sajátos viszonyaihoz és elvárásaihoz kellett igazítani. Magyarországon viszont az öt közigazgatási kerület mindegyikében e célból létrehozott bizottságok tagjai túlnyomórészt arra az álláspontra helyezkedtek, hogy községi törvényt csak a ma-

gyar országgyűlés hozhat.

Mindez már az országban kibontakozó nemzeti ellenállás jegyében történt. Időközben ugyanis olyan folyamatok és események zajlottak le, amelyek súlyosan érintették a Habsburg Birodalmat. A kapitalista fejlődés kialakulásával járó társadalmi átrétegződés során felhalmozódó feszültségek, a világgazdasági válság kihatásai, az 1859-es olaszországi háborúban elszenvedett katonai vereség, az államháztartás csődje mind a változtatás szükségességét, a császári alapelvek szerinti kormányzás tarthatatlanságát bizonyították. Ferenc József első lépésként 1859 nyarán átalakította a kormányt, a következő év elejétől pedig már a magyarokkal való megegyezés lehetőségeit is kereste. 1860. március 30-án Albrecht főherceget felmentette magyarországi főkormányzói és hadfőparancsnoki állásától, s helyébe 1860. április 19-én a népszerűbb, magyar származású Benedek Lajos tábornagyot nevezte ki. A személycseré egyben a Magyarországgal szemben alkalmazott addigi politika megváltoztatásának szándékát is jelezte. Ezt követően 1860. július 1-jétől a helytartósági osztályokat Budán egy helytartósággá vonták össze. Ez azonban nem sokáig állt fenn, mert az uralkodó által 1860. október 20-án kibocsátott diploma, s az azzal kapcsolatos „legfelsőbb kéziratok” újra szabályozták a birodalom, s azon belül Magyarország közjogi viszonyait. Ennek alapján az 1848 előtti udvari kormányzások közül visszaállították a magyar kancelláriát és a helytartótanácsot, 1861. április 6-ra pedig összehívták az országgyűlést. Mindezek az események új korszak, a Magyarországgal folytatott kiegyezési kísérletek 1867-tel záródó időszakának kezdetét jelentették.²⁸⁵

A községi törvény végrehajtása a kiszélesedő nemzeti ellenállás és az előállott átmeneti politikai helyzetben fellépő általános ellenzés miatt megghiúsult. A községi igazgatás másfajta rendezésére pedig nem került sor. A községi, járási és megyei autonómia újbóli felélesztését a császár már 1860 áprilisában, Benedek Lajos kinevezésekor megígérte. Az októberi diploma kibocsátása után, 1860 végén- 1861 elején megindult a megyei és városi önkormányzatok újjászerveződése, de a községi igazgatás tekintetében még sokáig nem történt semmiféle országos szabályozás. Így az abszolutista kormányzati rendszer bizonyos község-szervezési rendelkezései, ötvözve az 1848-ig e vonatkozásban alkotott magyar törvényekkel, a gyakorlatban még egy ideig alkalmazást nyertek.²⁸⁶

Zalaegerszezen 1859. szeptember 25-én ült össze a községtanács az április 24-i községi törvényben foglaltak megtárgyalására. Szabó Sámuel, Smalkovits Mihály, Molnár György, Hány József, Horváth Károly, Handler István, Mayer Jakab, Isoó Ferenc és Kaiser Zsigmond község tanácsosokon kívül jelen volt még Duzár István polgármester, Donászy Ferenc városi tanácsos, Szigethy Károly titkár, a közbirtokosok képviselőjében a korábbi választmányi tagok közül Koppány Ferenc és Bertalan József, a két eddigi városbíró, Pathy János és Ráizinger József, valamint Jáku Ferenc határfelügyelő és Takáts János. Rajtuk kívül a tanácskozáson készült jegyzőkönyv szerint még más, név szerint nem említett városi lakosok is megjelentek. Valójában tehát ez sem szigorú értelemben vett község tanács ülésnek tekinthető, hanem inkább olyan, kibővített jellegű tanácskozásnak, amely fontosabb kérdések tárgyalásakor már többször is előfordult. A tekintélyesebb személyiségek és a városi lakosok bevonását feltehetően most is az eldöntendő kérdés súlya indokolta. Arról kellett ugyanis nyilatkozni, hogy a város a községi törvényben említett városi vagy falusi községi szervezet közül melyiket kívánja a jövőben magára alkalmazni. A jelenlévők határozottan és egyértelműen a városi rendtartás mellett foglaltak állást. A nyilatkozattétel lehetőségét azonban arra is kihasználták, hogy véleményt mondjanak a községi igazgatás közel egy évtizedes működtetésének helyi tapasztalatairól. Egerszeg „eddig is mindenkor a mostani rendszer mellett saját belviszonyai rendezésében, s kiadásaiban is minden önkormányzástól megfosztva, s egyes kormányzási orgánumnak rendeleteinek, s ellenrendeleteinek kitéve, se igazi város, se valóságos falu nem lévén, az a legnagyobb baja, hogy igen tetemes költséggel, s erőmegfeszítéssel kénytelen belügcit kezelteni. S mégis az államhatóságokhoz eddigi viszonyai s függése miatt nevezetes kiadásai, s tetszőlegesen²⁸⁷ rendezett tanácsal s községi képviselővel ellátása ellenére sem részesülhet saját belügyeinek független elintézésében több, s üdvösebb önkormányzással, mint a sokkal kevesebb kiadásai mellett, s ezen város költségeit s terheit még nevékről sem ismerő szomszéd faluk.” Ha a város a falusi rendtartás szerint szerveződne újjá, s ebből kifolyólag továbbra is a járás fennhatósága alá tartozna, akkor ezek az állapotok a jövőben is fennmaradnának, sőt talán súlyosbodnának, a város költségei pedig „haszontalanul, s saját belügyeinek független önkormányozhatása nélkül csak sza-

porodhatnának." Ezért "Zalaegerszeg mezővárosa, mely birtok, s minden egyéb jobbágyi tartozások tekintetében a volt földesúri viszonyokból már törvényesen egészen felszabadult, s birtokára nézve tökéletesen független önállású, városi hivatalnokai [és] szolgálai fizetésére, s belügyeinek kezelésére, s kezeltetésére ügyes számtással vezetett gazdálkodás mellett mindenestre fog is annyi költséget kiállíthatni, s önkormányozhatása által annyi erőt kifejthetni, hogy a városi rendtartás által kiszabott szerkezetet életbe léptesse, s folyamatban tarthassa" - fejtették ki. Ehhez azonban az kell, hogy a hivatalnokok számát és fizetését a város területéhez, népességéhez és egyéb körülményeihez mérten, a községtanács meghallgatásával állapítsák meg. Így a városnak nem lesz szüksége annyi községi pótdóra, mint mostani, "tetszőleges" városi szerkezete mellett, tették hozzá, majd újból kiemelték a város közvetlen megyei fenntartás alá kerülésének fontosságát. Ha pedig a falusi rendtartás szerint szervezik újjá és ezután is járási felügyelet alatt tartják, akkor "kiadásainak, s hivatalnokainak, s számuknak kevesbítésé"-vel Egerszeg csak "mint közönséges falu kíván tekintetni, s elöljáróit is csak a faluk módjára neveztetni, fizetni, s ügyei kezelésében a faluktól semmiben el nem térni, de költségesebb hivatalnokokat s szolgálakat sem fizetni, mint a körüle fekvő faluk." A városi rendtartás szerinti újjászervezése esetén azonban "mérséklett erőmegfeszítéssel is mindent el fog követni, hogy a városi rendezést lehető pontosan életbe léptethesse s fenntarthassa" - jelentették ki.²⁸⁸

A városi rendtartás melletti állásfoglalásnak a községi törvény végrehajtásának meghiúsulása miatt a jövőre nézve nem volt jelentősége. Az ennek kapcsán elmondottak viszont rávilágítanak a város igazgatásának az abszolutista kormányzati rendszer fennállásából adódó legfőbb problémáira. Jelen munka keretei között nincs lehetőségünk a fentebb többször is idézett jegyzőkönyv szövegének teljes közlésére. Annak egészét áttekintve viszont az ülésen résztvevők érveléséből egyértelműen kitűnik, hogy nem annyira a városi tisztviselők számát, hanem sokkal inkább azok fizetését tartották magasnak. A tisztviselők számát jobban csökkenteni már nem igazán lehetett volna, hiszen a meglévő létszámmal is csak nagyon nehezen tudták ellátni a rájuk háruló feladatokat. S emlékezzünk rá, hogy az átszervezés előtt maga a város sokkal nagyobb létszámú tisztikart és szolgaszemélyzetet igényelt, mint amit végül a helytartósági osztály

jóváhagyott. Ha volt kifogásuk e tekintetben, az csak a kinevezéses rendszer ellen merülhetett fel. Bár az itt tárgyalt ülésen erről nem esett szó, mégis gondolnunk kell rá, hiszen az árvabizottmány létrehozásakor a kinevezést már megpróbálták kiküszöbölni! A fizetések viszont a korábbi juttatásokhoz és a város jövedelmi viszonyaihoz mérten tényleg magasnak számítottak. A kormány akaratát közvetítő helytartósági osztály ezzel, mint már említettük, főként a szakmai szempontok érvényesítését, a csak a hivataluknak élő tisztviselők foglalkoztatását, a korrupció kiküszöbölését és a közélet tisztaságának megteremtését szerette volna elérni. A községtanácsnak viszont - amellett, hogy javaslattétel helyett feltételezhetően inkább maga szeretne volna megválasztani a tisztviselőket - a városi tanáccsal együtt nap mint nap szembe kellett néznie az új közigazgatási rendszer által előidézett pénzügyi nehézségekkel. Az adósságok és a költségvetési hiány fedezésére különböző címeken kivetett pótdadók mind az itteni lakosságot terhelték. S az emiatt támadó elégedetlenség és zúgolódság, az adóbehajtás bonyodalmai közvetlenül a város irányítását végzőket érintették. A fenti elhatározásokat megfogalmazó és a valódi önkormányzati hatáskört hiányoló községtanács pedig a magával hozott liberális örökségénél fogva, és a mezővárosi igazgatás magyarországi hagyományaitól indítva, az adott politikai viszonyok között, valószínűleg a pénzügyi problémáktól függetlenül sem tudott volna azonosulni az önmagában helyeslendőnek és követendőnek nevezhető, s nagyon is szükséges célkitűzésekkel. Így, bár a kormány a modernizáció megvalósítását és a polgári közigazgatás kialakítását célzó intézkedéseket a rendelkezésére álló apparátussal végrehajtatta, igazából nem tudta azokat elfogadtatni. Mégpedig azért nem, mert a magyarországi helyi autonómia hagyományai alapvetően ellentmondtak a centralizált államszervezet által létrehozott, mindenféle népképviselést nélkülöző struktúrának, amelynek keretei között a kormány a szándékait érvényre kívánta juttatni. Az ambivalenciát jól tükrözi, hogy pontosan az általa kinevezett községtanács és előljáróság, amelynek elméletileg leginkább egyet kellett volna értenie a felülről jövő intézkedésekkel, hiányolta legjobban a "független önkormányozhatás"-t. S mindezt fel is merete vetni akkor, amikor a küszöbönálló változások előjelei már érezhetőek voltak. A város az adott körülményeket tekintve a drága közigazgatásért cserébe tényleges "városi szerkezet"-et, valódi tartalommal telített

autonómiát akart. S hogy ügyeit a megyei hatósággal közvetlenül érintkezve, önállóan beterjesztve intézhesse, mindenekelőtt a nem egyszer megalázó szolgabírói gyámkodástól szeretett volna megszabadulni.

A megkezdett politikai átalakulás jeleként a városi önkormányzat kiszélesítése irányába hatott egy évvel később az az igazságügyminisztérium által elindított kezdeményezés, amely meghatározott összegig ítélő városi bíróságok létrehozását célozta. Az ezzel kapcsolatban 1860 májusában kibocsájtott rendelet folytán 1860. augusztus 1-jén és 2-án összeülő egerszegi községtanács a városban a polgármester elnökletével felállítandó bíróság tagjaivá Szabó Sámuel, Molnár Györgyöt, Isoó Ferencet, Pathy Jánost, Takács Pált, Széchenyi Istvánt, Part Ferencet, Gráner Mihályt, Kaiser Józsefet, Braunstein Józsefet, Varga Györgyöt és idős Horváth Jánost nevezte ki.²⁸⁹

Az autonómia kibővítésével kapcsolatos elképzelések, az "önkormányozhatóság" iránti vélemények kinyilvánítására hamarosan egész másfajta keretek közt nyílt lehetőség. Az októberi diploma kibocsájtása után Zalában is megindult a szervezkedés a megyei önkormányzat visszaállítására. E célból Batthyány Imre 1848-as főispán 1860. december 6-ra másokkal együtt Zalaegerszeg város küldötteit is előzetes tanácskozássra hívta a megyeházára. A politikai enyhülés irányába mutató tendenciák ekkor már annyira nyilvánvalóvá váltak, hogy a felülről kinevezett községtanács nem érezte többé magát feljogosítva semmilyen, a város sorsát döntően befolyásoló cselekedet megtételére. Ezért a küldöttek megválasztása miatt a város lakosait dobszó útján és "házzal házzal" történt bemondás által 1860. december 2-án nyilvános közgyűlésre szólították a városházára. A mondott napon az ekkor készült jegyzőkönyv tanúsága szerint a még hivatalban lévő tisztviselők és községtanácsosok mellett "igen nagy számmal öszvesereglett lakosság" képviseltette magát a tanácssteremben. Duzár István polgármester, miután ismertette a gyűlés összehívásának okát és felolvasta a főispán meghívólevelét, azt a kérdést intézte a jelenlévőkhöz, hogy egy vagy több küldöttel óhajtanak-e részt venni a megyei tanácskozáson. Erre az összegyűltek egyhangúlag kijelentették, hogy a megyeházán két küldöttel kívánnak megjelenni. Majd a polgármester azon felhívására, hogy nevezék meg a szóban forgó küldötteket "általános felkiáltás által Dr. Smalkovits Mihály megyei főorvos, s városi községtanácsos neve

hangzott minden városi lakos szájából." Így most, amikor a változások sokat érzékelve a város népe már sokkal bátrabban ki merté mondani, amit gondolt, a népszerűségét a közéleti visszasságok elleni jóval korábbi fellépésével megalapozó megyei főorvos lett az egyik küldött. "Másik küldöttnek pedig Isoó Ferenc gyógyszeres úr hasonló általános felkiáltás által választatott el" - írták a jegyzőkönyvbe. Mivel Isoó Ferenc is tagja volt a községtanácsnak, a két szabadon választott küldött személye az eddigi községtanács iránt meglévő bizalomra utal. Mindezt alátámasztja az a kedvező vélemény, amelyet három évvel azelőtti kinevezésükkor a lakossággal való jó kapcsolatukat és elfogadottságukat illetően fogalmazott meg a megye a helytartósági osztályhoz felterjesztett jellemzésükben. Smalkovits Mihály és Isoó Ferenc megválasztásuk után megköszönték a bizalmat, s "polgári becsületükre szentül fogadták, hogy megbízatásuk teljesítésében vezérfonalul, s működésük céljául egyedül csak a hon javát, törvényességet, s a nép jogos érdekeit fogják mindenkor szemük előtt tartani, ezt véd[e]ni, s ebben soha semmit nem tágítani."²⁹⁰ Vállalt kötelezettségüknek már a beköszöntő új korszak politikai küzdelmei közepette kellett eleget tenniük.

* * *

Ha az eltelt egy évtized közigazgatását egészében véve áttekintjük, akkor mindenekelőtt arra kell keresnünk a választ, hogy mit tudott Zalaegerszeg az abszolutista kormányzati rendszer idején megőrizni az 1840-es évek második felében kivívott széles körű önkormányzati jogaiból, mennyire volt a maga ura, tudta-e egyáltalán valamilyen szinten érvényesíteni akaratát.

E vonatkozásban úgy véljük, hogy a legrosszabb helyzetben közvetlenül a forradalom és szabadságharc leverése után volt a város. A tisztviselők kinevezésekor elsősorban a politikai megbízhatóság számított. Az egyes hivatalnokokról adott jellemzésben mindig szóltak az illető 1848-1849-es magatartásáról. A kormányzati rendszer még csak az apparátus kiépítésének kezdetén tartott, a községeknek az új közigazgatási szervezetben elfoglalt helyével kapcsolatban sok bizonytalanság merült fel, s számos, ideiglenesként kiadott rendel-

kezés született. A községi tisztviselők kinevezését is csak ideiglenesnek tekintették, helyzetük emiatt meglehetősen bizonytalanná vált. Mindez a bizonytalanság a múltból átöröklődött munkastlussal párosulva a zalaegerszegi hivatali apparátus működésében is nyomon követhető. A politikailag megbízható, de nem igazán határozott városbíró vezérlete alatt a felülről érkezett utasításokat végrehajtották, de minden erőteljesebb fellépéstől, vagy nyomatékos követeléstől tartózkodtak. Inkább a kivárási álláspontjára helyezkedtek. Ennek a „meqlátjuk, mi lesz” helyzetnek a konzervatív túlsúlyú tanács és a szintén konzervatív beállítottságú megyei vezetés közötti összhang is kedvezett. Az önkormányzati szervek számára eleve nagyon szűkre szabott mozgástér állt rendelkezésre, a várost irányítók azonban még ezt a kicsi mozgásteret sem igen igyekeztek kihasználni. Önálló akarat- vagy véleménynyilvánításnak nem sok jelét mutatták.

A lassú változás a Ráizinger József városbíróvá történt kinevezése körüli időszakban - nagyjából 1852-től - kezdődött. Az új városbíró személyének kiválasztásakor már az egykori liberális csoportosulás jelöltjei kerültek előtérbe. Ráizinger József vezetésével a tanács megpróbálta határozottabban kézbe venni a város ügyeit, erőfeszítései mindenekelőtt a pénzügyi helyzet viszonylagos stabilizálására irányultak. Emellett a rá háruló sokrétű feladat kielégítő teljesítése érdekében a város vezetése a tisztviselői és szolgai állomány meqlévő létszámát is igyekezett fenntartani. Ez a törekvése az 1850-es évek közepén megindult átszervezésig - ténylegesen azonban 1857 végéig, vagyis az új tisztikar kinevezéséig - sikerrel járt. A személyi állományt illetően a legnagyobb szabadsága a városnak ezen időszakban a szolgák és szegődményesek felfogadásában, alkalmazásuk feltételeinek kimunkálásában, az ezzel kapcsolatos szerződések megkötésében volt. Az átszervezés kezdetéig a feudális korból átmentett - hivatali hierarchián kívüli - fertálybírói tisztséget is meg tudták őrizni. A határozottabb fellépés folytán az 1850-es évek közepére a tanács munkája egyre jelentősebbé vált, az ügyek jó részét ezen testület intézte. A tanács önállósodásával párhuzamosan a forradalom és szabadságharc leverése után kinevezett választmány tevékenysége némiképp háttérbe szorult. Az utóbbi viszont nem alkotott merev és zárt testületet, az üléseken nem egyszer a városi közélet iránt érdeklődő kívülállók is megjelentek. Őket megpróbálták a speciális feladatok elvégzésére létrehozott külön választmányok munkájába

bevonni. Az egykori liberálisok és konzervatívok együttes jelenléte a tanácsban és a községi választmányban még sokáig érezte hatását. Kifelé, a felettes hatóságok felé tett javaslatok és véleménynyilvánítás esetében azonban az önkormányzati szervek mindig egységesen képviselték a várost, és idővel a politikai vagy egyéb eredetű nézetkülönbségek is mérséklődtek. Horváth Imre eltávolítása után a korábbi liberális tábor pozíciói megerősödtek, egyik képviselőjük, Tivalt Ferenc fontos tisztséget nyert el. A város igénye saját ügyeinek önálló intézésére a közben megkezdett átszervezés kapcsán folytatott tanácskozásokon már konkrét elképzelésekben is testet öltött. Az öngazgatás jövőjét érintő kérdések megvitatása viszonylag szélesebb körben zajlott. S szélesebb körű lett az a személyi állomány is, amely fölött a tanács és a választmány maga kívánt rendelkezni. A két testület az új önkormányzati szervek 1857-ben bekövetkezett kinevezéséig az 1851. augusztus 18-i községi utasítás elvi iránymutatása alapján végezte munkáját. Az 1850-es évek közepén átalakuló és az egykori liberálisok befolyása alá kerülő választmánynak az átszervezés miatt már nem volt lehetősége komolyabb tevékenység kifejtésére. Tagjainak túlnyomó többsége az újonnan létrejött község-tanácsban folytatta munkáját.

A községtanács, tagjainak összetételénél fogva, az eddigi önkormányzati testületekhez képest sokkal inkább alkalmasnak mutatkozott a város érdekeinek képviseletére. A kormányzati szervek tulajdonképpen ezt a szerepet szánták neki, hiszen a bizalomépítő törekvésekből kifolyólag nagy súlyt helyeztek a lakossággal való megfelelő kapcsolattartásra. S itt vált nyilvánvalóvá a fennálló politikai helyzetből fakadó óriási ellentmondás: az abszolutista kormányzati rendszer az egykori liberálisok népszerűségére alapozva próbálta elfogadtatni a centralizáció irányába ható további intézkedéseit. Velük akarta végrehajtatni a városi önkormányzatot pusztán egyszerű végrehajtó gépezetté degradáló rendeleteit. Azokkal, akik egy évtizeddel korábban a helyi lakosság önkormányzati jogainak kiszélesítéséért szálltak síkra. Hiszen pont ekkor szűkítette le a helytartósági osztály a lehető legminimálisabbra a város önkormányzati szerveinek mozgásterét! Az előzetesen megfogalmazott javaslatokat és elképzeléseket teljesen félretéve, s a mezővárosi igazgatás itt is fellelhető hagyományait figyelmen kívül hagyva, kizárólag a racionalitás szempontjaiból kiindulva állapította meg a személyi állomány létszámát,

fizetését és feladatkörét. Még a szolgaszemélyzet feletti rendelkezés eddig érintetlenül hagyott jogát is megvonta a várostól. Ebben a szituációban a községtanács természetesen nem vált alkalmassá a rá kiosztott szerep eljátszására. Alkalmazkodnia azonban kellett. Ezért a tisztviselői állásokra tett javaslatok esetében némi kompromisszum tükröződik, mivel a megye elképzeléseit is figyelembe vette. Annál következetesebben harcolt viszont a város alapvető érdekeit szolgáló szállásmesteri állás rendszeresítéséért. Erélyes fellépése, a felettes hatóságoktól való elhatárolódási törekvése, az önálló véleményformálásra való igénye az 1850-es évek vége felé egyre inkább fokozódott. Az árvabizottmány felállítása alkalmával már nyíltan megfogalmazta öngazgatásra vonatkozó követeléseit. A városi rendtartás melletti állásfoglalásába pedig a községi igazgatás eddigi rendszerének kritikáját is belefoglalta. Minél inkább érződtek a küszöbön álló változások előjelei, annál inkább próbálta a községtanács kezébe venni a város ügyeinek önálló irányítását. Bizonyára nem véletlen, hogy az önkormányzati szervezkedést előkészítő megyei tanácskozássra a város lakossága a községtanács tagjait választotta meg küldötteknek. A pár személyes tisztikar, tagjainak összetétele és főként a szakmai szempontok előtérbe kerülése miatt, ekkor már lényegében politikailag semlegesnek mondható. Bár az egyes tisztviselőkről adott jellemzésekben a politikai megbízhatóságra vonatkozó adatok még szerepelnek, alkalmazásukat illetően ez a szempont az évtized végére háttérbe szorult. Az 1850-es évek első felében erre sokkal több figyelmet fordítottak, az átszervezést követően pedig inkább a képzettség, a tudás, a nyelvismeret és nem utolsósorban a helyi közösséggel való kapcsolat minősége számított. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a tisztikar és a községtanács az utolsó években teljes mértékben össze tudta hangolni munkáját. Úgy tűnik, hogy az együttműködést semmiféle politikai vagy más jellegű nézeteltérés nem zavarta meg. Ami zavaró volt mindvégig és mindkét testület számára, az a járási fennhatóság. Ennek terheességét maga a megyefőnök is elismerte. Az önálló akarat érvényesítést, a rendelkezésre álló rendkívül szűk mozgástér kihasználását nem egy esetben a város fölött gyámkodó szolgabíró személye gátolta. Felügyeleti joga, amelytől tárgyalt korszakunkban nem sikerült megszabadulni, azt bizonyítja, hogy a kormányzati rendszer nem tartotta alkalmasnak a zalai megyeszékhelyhez hasonló mezővárosokat saját ügyeik önálló intézésére. Az állam a szol-

gabírót is magába foglaló megyei apparátuson keresztül juttatta kifejezésre akaratát. Ez az akarat pedig, mint ahogy azt az eltelt évtized egerszegi eseményei is alátámasztják, nemcsak országos, hanem helyi szinten sem ismert el semmiféle autonómiát: az önkormányzati szervezetekben csak célkitűzéseinek legalsó szinten való megvalósítóját látta. Így az egyébként előremutató és a polgári fejlődést segítő intézkedésekkel az azt végrehajtani hivatottak sem tudtak mindig azonosulni.

Az önkormányzati szervek újjáalakulásának megkezdésével lezárult egy korszak. Az autonómia kiteljesítéséért, a város lakossága által oly nagyon óhajtott "független önkormányozhatás"-ért vívott küzdelmet ezután másfajta politikai viszonyok között kellett folytatni.

FÜGGELÉK

Zalaegerszeg város tisztviselői 1849. december 31 - 1861. február 23.

Városbíró:

Pathy János 1849. dec. 31 - 1852. máj. 9.
Ráizinger József 1852. júl. 8 - 1857. márc. 3.

Polgármester:

Duzár István 1857. márc. 3 - 1861. febr. 23.

Jegyző:

Árvey István 1849. dec. 31 - 1851. márc. vége
Móczér István 1851. ápr. 3 - 1855. júl.
Tekésy Károly 1855. okt. 3 - 1856. jan. 7.
Szigethy Károly 1856. jan. 7 - 1856. dec. 31.
ifj. Donászy Ferenc 1856. dec. 31 - 1857. dec. 25.

Titkár:

Szigethy Károly 1857. dec. 25 - 1861. febr. 17.

Tanácsosok:

Móczér István 1849. dec. 31 - 1851. ápr. 3.
Ráizinger József 1849. dec. 31 - 1850. jún. 18.
Handler István 1849. dec. 31 - 1850. jún. 18.
Páslek Imre 1849. dec. 31 - 1850. jún. 18.
Takács Pál 1849. dec. 31 - 1850. jún. 18.
Horváth Imre 1849. dec. 31 - 1855. máj. 10.
Kováts József 1851. ápr. 3 - 1857. dec. 25.
Tivalt Ferenc 1855. máj. 23 - 1857. dec. 25.
ifj. Donászy Ferenc 1857. dec. 25 - 1861. febr. 23.

Pénztárnok:

Tivalt Ferenc 1849. dec. 31 - 1855. máj. 23.
Sipos Boldizsár 1856. febr. - 1861. febr. 23.

Írnok:

Király János 1857. dec. 25 - 1861. febr. 23.

Községi orvos:

König Mór 1857. ápr. 26 - 1860. szept. 29.

Szállásmester:

Koren Bálint 1850. jún. 18 - 1850. jún. 21.
Farkas Gábor 1850. jún. 21 - 1850. nov.
Tóth György 1851. júl. - 1854.
Emrik János 1854 - 1861. febr. 23.

Útbiztos:

Tüttösy György 1850. jún. 18 - 1850. okt. 22.
Herczeg József 1850. okt. 22 - 1857. dec. 25.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Levéltári rövidítések

<i>MOL</i>	Magyar Országos Levéltár
<i>D 112</i>	K.K. Districts-Regierung Oedenburg. Általános iratok. 1851-1853.
<i>P 626</i>	Széchenyi család levéltára. Széchenyi István gyűjtemény 1800-1867.
<i>ZML</i>	Zala Megyei Levéltár
<i>IV. 1.a</i>	Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai 1555-1848. Közgyűlési jegyzőkönyvek.
<i>IV. 151.a</i>	A Zalai Cs. Kir. Megyehatóság iratai 1849-1860. Megyefőnöki elnöki iratok.
<i>IV. 151.b</i>	A Zalai Cs. Kir. Megyehatóság iratai 1849-1860. Megyefőnöki általános iratok.
<i>IV. 166.b</i>	A Zalaegerszegi Cs. Kir. Szolgabíróság iratai 1850-1861. Közigazgatási iratok.
<i>V. 1601.</i>	Zalaegerszeg mezőváros tanácsának iratai 1613-1848.
<i>V. 1604.</i>	Zalaegerszeg város tanácsának iratai 1848-1885.
<i>XV. 10.</i>	Vegyes egyedi iratok gyűjteménye.(Nyomtatványok)
<i>Közgy. jkv.</i>	Közgyűlési jegyzőkönyv
<i>Községtan.ül. jkv.</i>	Községtanácsi ülés jegyzőkönyve
<i>Régi lt.</i>	Zalaegerszeg város régi levéltára
<i>Tan.ül.jkv.</i>	Tanácsülési jegyzőkönyv
<i>Vál.ül.jkv.</i>	Választmányi ülés jegyzőkönyve

Könyvészeti rövidítések

Benczéné Nagy Eszter - Benczéné Nagy Eszter: Zalaegerszeg mezőváros igazgatási szervezete I. (1775-1849.) In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásából 1986. Zalai Gyűjtemény 25. (Szerk.: Halász Imre) Zalaegerszeg, 1986. 151-173. o.

Bónis György - *Degré Alajos* - *Varga Endre* - Bónis György - Degré Alajos - Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996.

Csizmadia Andor - Csizmadia Andor: A magyar városi jog, Kolozsvár, 1941.

Degré Alajos 1977. - Degré Alajos: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig. Jogtörténeti értekezések. Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványai. 8. sz. Budapest, 1977.

Halász Imre 1984. - Halász Imre: Zalaegerszeg mezőváros írásbelisége a Bach-korszakban. In: Magyar Herald. Forrásközlő, családtörténeti és címertani évkönyv. A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181-1981. (Szerk.: Kállay István) Budapest, 1984. 408-433. o.

Halász Imre 1986. - Halász Imre: Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése Zala megyében 1849-1854. Levéltári Közlemények 1986/1. 87-129. o.

Horváth Zoltán - Horváth Zoltán: A községi önkormányzat és a parasztság. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848-1914. I-II. (Szerk.: Szabó István) Budapest, 1972. II. kötet. 565-616. o.

Kérészy Zoltán - Kérészy Zoltán: Községi közigazgatásunk alaptörvényének (1871: XVIII.tc.) előzményei. In: Emlékkönyv Dr. Viski Illés József ny.r. egyetemi tanár tanári működésének negyvenedik évfordulójára. (Szerk.: Eckhart Ferenc és Degré Alajos) Budapest, 1942. 247-300.o.

Molnár András 1990. - Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa. Csány László 1790-1849. Zalai Gyűjtemény 30. (Szerk.: Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 5-61. o.

Molnár András 1994. - Molnár András: Zala megye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében. In: Zalai történeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény 35. (Szerk.: Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1994. 93-183. o.

Molnár András 1996. - Molnár András: "A zalai ágyúzás". Zala megye önkéntes adózói (1845-1848.) Századok 1996/5. 1211-1241. o.

Molnár András 1998. - Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. Zalaegerszeg, 1998. Zalaegerszegi Füzetek 5.

Molnár András 1999/A. - Molnár András: "Zalának elszállt lelke..." Csertán Sándor kormánybiztos jelentései és levelei 1849. május 26-július 29. Századok 1999/2. 329-373. o.

Molnár András 1999/B. - Molnár András: Zalaegerszeg mezőváros önkormányzati reformja (1844-1847.) Kézirat 1999.

Novák Mihály - Novák Mihály: Zala vármegye az 1848-49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1906.

Sashegyi Oszkár 1965.-Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmuskori levéltár. Budapest, 1965.

Sashegyi Oszkár 1981. - Sashegyi Oszkár: A neoabszolútizmus rendszere 1849-1867. In: A magyarországi polgári államrendszerek. (Szerk.: Pölöskei Ferenc és Ránki György) Budapest, 1981. 81-140. o.

Simonffy Emil 1971. - Simonffy Emil: Zalaegerszeg képviselő-testülete és tanácsa a polgári kor első évtizedeiben (1848-1872.) In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából (Szerk.: Bónis György és Degré Alajos) Budapest, 1971. 235-285. o.

Simonffy Emil 1985. - Simonffy Emil: Bevezetés. In: Zalaegerszeg. Dokumentumok a város történetéből. (Szerk.: Gyimesi Endre) Zalaegerszeg, 1985. 7-56. o.

Simonné Tigelmann Ilona - Simonné Tigelmann Ilona: Zalaegerszeg önkormányzata a reformkorban. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból 1978. Zalai Gyűjtemény 8. (Szerk.: Degré Alajos) Zalaegerszeg, 1978. 147-159. o.

Spira György - Spira György: Polgári forradalom (1848-1849.) Az önvédelmi harc kibontakozása. In: Magyarország története 1848-1890. 1. kötet (Szerk.: Katus László) Budapest, 1979. 319-367. o.

Szabad György - Szabad György: Az önkényuralom kora (1849-1867.) In: Magyarország története 1848-1890. 1. kötet (Szerk.: Katus László) Budapest, 1979. 435-773. o.

JEGYZETEK

- ¹ Csertán Sándor 1848 októberétől 1849 januárjáig, illetve 1849 májusától júliusig volt Zala megye kormánybiztos. Az idézet a Zala megye lakosságához 1849. június 30-án intézett felhívásból származik. Közl: Molnár András 1999/A. 360. o.
- ² A "község" fogalmát a korabeli és a későbbi magyar joggyakorlat is politikai igazgatási egységként fogta fel. A meghatározott területen lakó és ott ingatlant bíró polgárok testületét értette alatta, akik különböző fokú önkormányzattal rendelkeztek, s önkormányzati szerveik révén egyúttal a közigazgatási szervezet legalsó szintjét képezték. Ebben az értelemben mind a fejlettebb igazgatási szervezettel rendelkező szabad királyi városokat és mezővárosokat, mind pedig az egyszerű falvakat "község"-nek tekintették. Jelen munka során mi is ehhez alkalmazkodtunk. Így ha különböző összefüggésekben a község fogalmát, vagy a "községi" jelzőt használjuk (községi vagyon, községi törvény, községi igazgatás stb.), ez a városokra - ez esetben Zalaegerszegré - is értendő.
- ³ Sashegyi Oszkár 1965. 17-20., 23., 28., 30. o.; Spira György 355. o.
- ⁴ Magyarország ideiglenes közigazgatási rendzete. In: Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfőbb manifestumok és szövegeknek, valamint a cs.kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott hirdetményeknek. Buda, 1849. 181-185. o.; Utasítás Magyarország ideiglenes közigazgatási rendzeteének életbeléptetésére. Uo.: 185-205. o.
- ⁵ Novák Mihály 195-196., 210. o.; Molnár András 1998. 101-102. o.
- ⁶ Halász Imre 1986. 99-100. o.
- ⁷ Simonffy Emil 1971. 240-241. o.; v. ö.: Molnár András 1998. 14-22. o.
- ⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 755. Tan. ül. jkv. 1849. aug. 11. 448. sz., 1849. aug. 18. 446. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 758. Tan. ül. jkv. 1849. szept. 29. 482. sz.
- ⁹ ZML V. 1604. Régi lt. 755. Tan. ül. jkv. 1849. aug. 11. 447. sz.
- ¹⁰ Molnár András 1998. 77. o.
- ¹¹ ZML V. 1604. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1849. okt. 21. 65. sz.
- ¹² Sashegyi Oszkár 1965. 20., 29., 36. o.
- ¹³ V. ö.: Sashegyi Oszkár 1965. 55. o.
- ¹⁴ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX. A 599. sz.
- ¹⁵ Rendezett tanácsú városokon általában az egyszerű falusi községeknél szélesebb körű önkormányzati jogokkal rendelkező, a járási szervezeten kívül álló, közvetlenül a vármegyei fennhatóság alá tartozó városokat értjük, ahol a városi tanácsnak első folyamodású bíróságként, megfelelően körülhatárolt ítélkezési hatásköre is volt, ezért abba később törvénytudó tanácsosokat is választottak. Az első folyamodású bíróságként is funkcionáló tanácsal ellátott városokat mindezek folytán ún. rendezett ítélőtanácsot tartó (röviden: rendezett tanácsú) városoknak hívták. Tárgyalt korszakunkban, az abszolutizmus idején a rendezett tanácsúknak tekintett Zala megyei városok járási fennhatóság alatt maradtak, a megyei hatóságokkal csak a járási szolgabíró útján érintkezhettek.
- ¹⁶ ZML IV. 151. b Miscellanea 1849. 27. sz.; uo.: Megyefőnöki levelezőkönyv 1849. nov. 14-1850. jan. 26. 327. sz.
- ¹⁷ ZML IV. 151. b Miscellanea 1849. 27. sz.
- ¹⁸ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ¹⁹ Uo.; v. ö.: ZML V. 1604. Régi lt. 510.; ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.; Molnár András 1998. 18-22., 79-80. o.; Molnár András 1999/B.
- ²⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. jan. 24. 83. sz.
- ²¹ ZML. IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ²² Uo.
- ²³ Uo. és ZML V. 1604. Régi lt. 510.

- ²⁴ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ²⁵ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. április 6. 292. sz., 1850. április 13. 301. sz.
- ²⁶ Uo.: Tan.ül.jkv. 1850. márc. 28. 284. sz.
- ²⁷ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ²⁸ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. jún. 20. 361. sz.
- ²⁹ Uo. és ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. júl. 10. 390. sz.
- ³⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 512.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. jún. 22. 376. sz., 1850. júl. 19. 410. sz., 1850. nov. 2. 577. sz.
- ³¹ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. okt. 22. 557. sz.; Vál. ül. jkv. 1851. jan. 20. 697. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan. ül. jkv. 1851. máj. 19. 101. sz.
- ³² ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. febr. 19. 167. sz.
- ³³ Uo.: Tan. ül. jkv. 1850. febr. 23. 201. sz.
- ³⁴ Uo.: Tan. ül. jkv. 1850. márc. 20. 265. sz.
- ³⁵ ZML. IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. aug. 2. 423. sz., 1850. szept. 20. 506. sz., 1851. jan. 27. 729. sz.
- ³⁶ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ³⁷ Értsd: megszerkesztéséig, létrehozásáig
- ³⁸ ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. jún. 20. 361.sz.
- ³⁹ Uo.
- ⁴⁰ ZML IV. 151. b 1850. XX.A 3474. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. szept. 12. 490. sz., 1850. szept. 26. 517. sz.
- ⁴¹ Vö.: Molnár András 1998. 77-80., 113., 122. o.; ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.; ZML V. 1601. Régi lt. 755. Tan. ül. jkv. 1848. szept. 21. 203. sz.; ZML IV. 151. b 1849/1850. XX.A 599. sz.
- ⁴² ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan. ül. jkv. 1850. aug. 2. 422. sz. Az eskütétel megtagadására lásd az ugyanezen tanácsülési jegyzőkönyvbe betett különálló lapot.
- ⁴³ Vö.: Molnár András 1998. 14-22. o.
- ⁴⁴ ZML IV. 151.b 1849/1850. XX.A 4502. sz.
- ⁴⁵ Sashegyi Oszkár 1965. 28., 39-43. o.
- ⁴⁶ Erre vonatkozóan lásd: Sashegyi Oszkár 1965. 21-22., 40., 44., 47-49. o.; Horváth Zoltán 578-579. o.; Kérészy Zoltán 271-272., 274-278. o.
- ⁴⁷ Vö.: 2. jegyzet
- ⁴⁸ Az utasítás teljes szövegét lásd: ZML XV.10. 1851. 326. sz.
- ⁴⁹ Kérészy Zoltán 271. o.
- ⁵⁰ Sashegyi Oszkár 1965. 256-257., 279., 292-293., 309-310.o.
- ⁵¹ ZML IV. 166.b 1851. 477. sz.
- ⁵² A személyi változásokra vonatkozóan lásd: ZML IV. 166.b 1851. 432., 438-440. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál. ül. jkv. 1851. ápr. 6. 9. sz.; uo.: Tan.ül. jkv. 1852. szept. 17. 733. sz. Móczser István és Kovács József 1848-as, illetve azt megelőző pozíciójával kapcsolatban v.ö.: Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁵³ Vö.: Kérészy Zoltán 266.o.
- ⁵⁴ Vö.: Simonffy Emil 1971. 240-241., 251-253., 263. o.
- ⁵⁵ Itt előadott következtetéseinkhez az 1850-es évek első felében tartott választmányi üléseken résztvevők névsorát elemeztük (ZML V. 1604. Régi lt. 759., 762., 764. sz.) A probléma tisztázásához érdemes lenne a többi zalai város önkormányzati szerveinek működését is megvizsgálni.
- ⁵⁶ Kinevezésének pontos időpontját illetően forrásaink adatai ellentmondásosak. Egy 1851. júl. 4-én kelt jegyzőkönyvi bejegyzés szerint a tanács még nem lelte meg a szállásmesternek alkalmas egyént. Az ügy elintézését sürgető főszolgabírótt ekkor még „egy kevés békektűrésre”kérték.

- Ugyanakkor az alább említett bizonyítvány szerint 1851. júl. 1-jétől töltötte be a szállásmesteri tisztséget. V.ö.: ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül. jkv. 1851. júl. 4. 157. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül. jkv. 1853. jún. 1. 293. sz.
- ⁵⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül. jkv. 1851. júl. 4. 157. sz., 1851. okt. 17. 292. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül. jkv. 1853. jún. 1. 293. sz.
- ⁵⁸ Molnár András 1998. 14-22. o.; Molnár András 1999/B. A szerző itt hivatkozott munkáiban az általunk csak dióhéjban vázolt eseményekről, valamint a liberális önkormányzati szabályrendeletéről megfelelő levéltári forrásokkal alátámasztott, részletes leírást nyújt.
- ⁵⁹ A levelet lásd: MOL D112 1851. XX. 7257. sz.
- ⁶⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Vál.ül. jkv. 1851. febr. 1. 750. sz.
- ⁶¹ Simonné Tigelmann Ilona 149. o.
- ⁶² ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁶³ Molnár András 1998. 12-13. o.; ZML IV. 1.a 1840. nov. 9. 2806. sz.
- ⁶⁴ ZML V. 1601. Régi lt. 126.; MOL D112 1851. XX. 7257. sz. Az állítólagos felfüggesztésre mind az 1846-os tisztújítás vizsgálati irataiban, mind Smalkovits Mihály itt tárgyal, 1851-es levelében található utalás. Ennek bizonyításához még további, az 1830-1840-es évekre kiterjedő kutatások szükségesek. A város történetének ezen időszakát tárgyaló szakirodalom a kérdéssel nem foglalkozik.
- ⁶⁵ A tisztségviselők névsorát 1844-1848-ig lásd: Molnár András 1999/B., az 1848-ban megválasztottakat külön: Molnár András 1998. 79-80. o.
- ⁶⁶ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁶⁷ Uo., az önkormányzati szabályrendelet vonatkozó paragrafusait lásd: Molnár András 1999/B.
- ⁶⁸ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁶⁹ ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.
- ⁷⁰ "Aki egyetért a bűnnel, maga is bűnös."
- ⁷¹ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁷² Uo.
- ⁷³ Molnár András 1998. 122. o.
- ⁷⁴ MOL D112 1851. XX. 7257. sz.
- ⁷⁵ Uo.
- ⁷⁶ Ez a zalaegerszegi járás főszolgabírói iratainak 1851. évi mutatókönyvéből derül ki.
- ⁷⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan. ül. jkv. 1853. jún. 3. 300. sz.; v.ö.: Benczéné Nagy Eszter 161. o.
- ⁷⁸ MOL D112 1851. XX. 7257. sz.
- ⁷⁹ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁸⁰ Uo.
- ⁸¹ ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.
- ⁸² ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan.ül. jkv. 1850. jan. 24. 83. sz.
- ⁸³ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁸⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan.ül. jkv. 1850. jan. 24. 83. sz.
- ⁸⁵ Halász Imre 1986. 107. o.
- ⁸⁶ V.ö.: Molnár András 1990. 26. o. és Molnár András 1994. 98., 153-159. o.
- ⁸⁷ Halász Imre 1986. 104. o.
- ⁸⁸ V.ö.: Benczéné Nagy Eszter 161. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁸⁹ ZML V. 1601. Régi lt. 126., v.ö. még: Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁹⁰ Molnár András 1998. 19-20., 22., 79. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁹¹ MOL D112 1851 XX. 7257. sz.
- ⁹² ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁹³ Uo.
- ⁹⁴ Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁹⁵ ZML IV. 151. b 1857. XX.B 112. sz.

- ⁹⁶ Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.; ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ⁹⁷ Ua., mint az előző jegyzet, ezenkívül: ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy. jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.
- ⁹⁸ ZML V. 1601. Régi lt. 126.; Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.
- ⁹⁹ Koren Bálint és Farkas Gábor politikai hovatartozásáról - ugyanúgy, mint a többiekéről - az 1846-os tisztújítási vizsgálati iratai (ZML V. 1601. Régi lt. 126.) adnak felvilágosítást. Smalkovits Mihálynak a tisztújítás eseményeiről szóló tanúvallomása mellett itt található többek között az az Oswald Károly és társai által 1846. november végén szerkesztett, többször hivatkozott nyilatkozat, amelyben a konzervatív csoportosulás tagjai kijelentik, hogy az általuk hatalomra jutott tisztikart elfogadják, a liberális önkormányzati szabályrendeletet pedig ellenzik. Ugyancsak itt maradt fenn a tisztújítás helyszínéről eltávolított ellenpárt tagjainak a megyéhez beadott panaszlevele, valamint az az 1847-ben keletkezett, 81 aláírással ellátott folyamodvány, amelyben az egerszegi liberálisok Koppány Ferenc vezetésével az említett önkormányzati szabályrendelet felsőbb megerősítésének kieszközölését, és az abban foglaltak betartását kérik.
- Az 1846-os események kapcsán Koren Bálint a liberálisokat, Farkas Gábor a konzervatívokat támogatta aláírásával. Farkas Gábort 1846-ban téglafelügyelővé is megválasztották, a megyei vizsgálóbizottság intézkedései folytán azonban neki is távoznia kellett (lásd erről a vizsgálati iratokat). Árvay Istvánt Smalkovits Mihály 1851-ben, a kerületi főispánhoz írt levelében az általa kért, újonnan lefolytatandó vizsgálatához az egyik lehetséges tanúként jelöli meg (MOL D112 1851. XX. 7257. sz.)
- ¹⁰⁰ A felsorolt választmányi tagok politikai nézeteiről lásd: ZML V. 1601. Régi lt. 126., vö. az előző jegyzettel.
- ¹⁰¹ Molnár András 1990. 38., 47. o.
- ¹⁰² Ezt a megyefőnöki és a zalaezerszegi járási főszolgabírói hivatal iktató- és mutatókönyveiben található egykorú bejegyzések tanúsítják.
- ¹⁰³ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül. jkv. 1851. okt. 31. 300. sz.
- ¹⁰⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül. jkv. 1853. jan. 1. 1. sz. Iván József gyógyszerész hagyatékáról van szó.
- ¹⁰⁵ ZML V. 1601. Régi lt. 126.
- ¹⁰⁶ MOL D112 1851. XX. 7257. sz.
- ¹⁰⁷ ZML IV. 151.b 1851. XX.A 5573. sz.; uo.: 1851. XX.A 3529. sz.
- ¹⁰⁸ ZML IV. 151.b 1851. XX.A 5573. sz.
- ¹⁰⁹ Értsd: helyhatósági, önkormányzati választás
- ¹¹⁰ ZML IV. 151.b 1851. XX.A 5573. sz.
- ¹¹¹ Uo.
- ¹¹² Sashegyi Oszkár 1981. 92., 113-114. o.; Sashegyi Oszkár 1965. 21., 28., 31., 57-58. o.
- ¹¹³ Sashegyi Oszkár 1965. 58-60. o.
- ¹¹⁴ ZML IV. 151. b 1851. XX.A 3529. sz.
- ¹¹⁵ Magyarországot illető országos törvény- és kormánylap III. évfolyam (1852) I. darab 1-2. sz.; ZML IV. 166.b 1852. 323. sz.; vö.: Horváth Zoltán 578. o.
- ¹¹⁶ ZML IV. 151.a 1853. XX. 41. sz.
- ¹¹⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1852. máj. 20. 573. sz.
- ¹¹⁸ ZML IV. 151.b 1852. XX.A 4577. sz.
- ¹¹⁹ Uo.
- ¹²⁰ Lásd erre vonatkozóan az 1852. évi választmányi ülések jegyzőkönyveit (ZML V. 1604. Régi lt. 762.)
- ¹²¹ ZML IV. 151.b 1852. XX.A 4577. sz.
- ¹²² Ráizinger József hivatali pályafutására vonatkozóan lásd: ZML V. 1601. Régi lt. 126.; Molnár András 1998. 79. o.; Molnár András 1999/B.; ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan.ül.jkv. 1851. febr. 4. 758. sz.; ZML IV. 151.b 1849/1850. XX.A 599. sz.; uo.: 1851. XX.A 5573. sz.
- ¹²³ ZML V. 1601. Régi lt. 126.

- ¹²⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1852. okt. 30. 796. sz.; uo.: Tan.ül.jkv. 1852. nov. 9-10. 809. sz.
- ¹²⁵ ZML IV. 151.b 1853. XX.A 4465. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. máj. 10. 226. sz.
- ¹²⁶ A választmányokról lásd: ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1851. ápr. 6. 10. sz.; uo.: Vál.ül.jkv. 1851. május 18. 96. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. máj. 21. 254. sz.; ZML IV. 151.b 1853. XX.A 4465. sz.
- ¹²⁷ Degré Alajos 1977. 108.o.
- ¹²⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül.jkv. 1851. szept. 11. 255. sz., 1851. okt. 13. 285. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 513.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. aug. 22. 497. sz.
- ¹²⁹ Degré Alajos 1977. 108.o.
- ¹³⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1852. júl. 18. 630-631. sz.
- ¹³¹ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül.jkv. 1852. dec. 11. 836. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. jan. 4. 2. sz., 1853. febr. 12. 78. sz., 1853. ápr. 20. 164. sz.
- ¹³² ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül.jkv. 1852. máj. 16. 567. sz.; uo.: Vál.ül.jkv. 1852. máj. 20. 574. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. jan. 14. 23. sz.
- ¹³³ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. jan. 4. 3. sz., 1853. jan. 17. 28. sz.
- ¹³⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1851. okt. 5. 275. sz.; uo.: Tan.ül.jkv. 1852. okt. 15. 780. sz.
- ¹³⁵ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Tan.ül.jkv. 1852. okt. 11. 775. sz.
- ¹³⁶ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1852. jún. 13. 593. sz.
- ¹³⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 759. Tan.ül.jkv. 1851. jan. 3. 659. sz.
- ¹³⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 762. Vál.ül.jkv. 1852. júl. 18. 629. sz.; uo.: Tan.ül.jkv. 1852. júl. 22. 637. sz., 1852. aug. 10. 674. sz.
- ¹³⁹ „Utasítás a községi közügynek ideiglenes szabályzására a Magyar Királyság szabad királyi városáiban, s rendezett tanácsal bíró egyéb községeiben” 106-110. § ZML XV. 10. 1851. 326. sz.
- ¹⁴⁰ Vö.: ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.; Csizmadia Andor 224. o.; Sashegyi Oszkár 1981. 113-114. o.
- ¹⁴¹ Az egész kérdéskör zalai vonatkozásait lásd: ZML IV. 151.b 1853. XX.A 3666. sz.
- ¹⁴² Sashegyi Oszkár 1965. 28., 59-61. o.
- ¹⁴³ Halász Imre 1986. 99., 121-122. o.
- ¹⁴⁴ Kérészy Zoltán 273-274., 278. o.; Horváth Zoltán 579. o.
- ¹⁴⁵ ZML IV. 151.b 1855. XX.A 395. sz.
- ¹⁴⁶ Uo. és ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1854. szept. 21. 624. sz., 1855. ápr. 23. 212. sz.
- ¹⁴⁷ Vö.: Molnár András 1998. 118. o.
- ¹⁴⁸ A Piaci utca: ma Kazinczy Ferenc tér, az akkori városháza ma: Kazinczy Ferenc tér 1.
- ¹⁴⁹ Halász Imre 1984. 410-411. o.; ZML V. 1604. Régi lt. 537.
- ¹⁵⁰ Halász Imre 1984. 412-415. o.
- ¹⁵¹ ZML IV. 166.b 1855. 3348. és 3766. sz.
- ¹⁵² Halász Imre 1984. 411. o.
- ¹⁵³ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1855. máj. 24. 368. sz.
- ¹⁵⁴ ZML IV. 151. b 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁵⁵ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1854. szept. 21. 625. sz., 1855. ápr. 23. 211. sz.
- ¹⁵⁶ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁵⁷ Vö.: ZML IV. 151.b 1849/1850. XX.A 599. sz., uo.: 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁵⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1855. ápr. 20. 199. sz.
- ¹⁵⁹ ZML IV. 166.b 1855. 125. sz.
- ¹⁶⁰ Uo.: 1855. 151. sz.
- ¹⁶¹ Uo.
- ¹⁶² Molnár András 1990. 38. o.; Molnár András 1996. 1234. o.; ZML V. 1601. Régi lt. 126.; MOL P 626 10. csomó
- ¹⁶³ Halász Imre 1986. 108. o.
- ¹⁶⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1855. máj. 10. 338., 341. sz.

- ¹⁶⁵ ZML IV. 166.b 1855. 151. sz.
- ¹⁶⁶ Uo. 1855. 159. sz.
- ¹⁶⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1855. jún. 20. 443. sz.
- ¹⁶⁸ ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz. A hivatali és szolgazsemélyzet fizetésére vonatkozóan v.ö.: uo. 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁶⁹ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁷⁰ ZML IV. 151.a 1855. XX. 1175. sz.
- ¹⁷¹ ZML IV. 151.b 1855. XX.A 4693. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Az 1853-1855-ös városi jegyző-könyvben lévő, különálló irattöredék 1855-re vonatkozó része, pontos dátum nélkül.
- ¹⁷² ZML IV. 151.b 1855. XX.A 4693. sz.; uo.: 1856. XX.B 699. sz.
- ¹⁷³ Értsd: hiányt
- ¹⁷⁴ ZML IV. 151.b 1855. XX.A 4693. sz.
- ¹⁷⁵ Uo., ezenkívül v.ö.: Halász Imre 1986. 121. o.
- ¹⁷⁶ ZML V. 1604. Régi lt. 423.; ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan.ül. jkv. 1858. febr. 20. 8. sz., 1858. máj. 4. 5. sz.
- ¹⁷⁷ ZML IV. 151.b 1855. XX.A 4693. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 423.
- ¹⁷⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 423.; ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ¹⁷⁹ Uo.
- ¹⁸⁰ Molnár András 1998. 25., 50., 112., 121., 123. o.
- ¹⁸¹ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1854. márc. 28. 219. sz.
- ¹⁸² V.ö.: Simonffy Emil 1971. 265., 267. o.
- ¹⁸³ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1855. márc. 6. 119. sz.
- ¹⁸⁴ Uo.: Vál.ül.jkv. 1854. ápr. 19. 251. sz.
- ¹⁸⁵ Degré Alajos 1977. 108-109. o.; továbbá: Bónis György-Degré Alajos-Varga Endre 197-198. o.
- ¹⁸⁶ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1855. 542. sz. (pontos dátum nélkül)
- ¹⁸⁷ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.; uo.: 1857. XX.B 112. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. jan.4. 2. sz., 1853. jan. 17. 28. sz.
- ¹⁸⁸ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.; uo.: 1857. XX.B 112. sz.
- ¹⁸⁹ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ¹⁹⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1854. jún. 17. 404. sz.
- ¹⁹¹ Uo.: Tan.ül.jkv. 1853. okt. 3. 580. sz.
- ¹⁹² ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1854. febr. 25. 147. sz., uo.: Tan.ül.jkv. 1854. márc. 18. 202.sz.
- ¹⁹³ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1853. okt. 3. 580. sz.
- ¹⁹⁴ 1847-ig külön téglafelügyelői és téglaelenőri tisztség is létezett. Valószínűleg ennek átöröklődéséről van szó. V.ö.: Molnár András 1999/B.
- ¹⁹⁵ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1854. márc. 14. 189. sz.; uo.: Tan.ül.jkv. 1854. ápr. 24. 274. sz.
- ¹⁹⁶ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1855. febr. 24. 91. sz.
- ¹⁹⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1855. 592. sz. (pontos dátum nélkül)
- ¹⁹⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1854. aug. 1. 517. sz.
- ¹⁹⁹ ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ²⁰⁰ Szabad György 547. o.
- ²⁰¹ ZML V. 1604. Régi lt. 764. Vál.ül.jkv. 1854. aug. 6. 525. sz.
- ²⁰² ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ²⁰³ V.ö.: ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ²⁰⁴ Sashegyi Oszkár 1981. 114. o.
- ²⁰⁵ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ²⁰⁶ Uo. és Sashegyi Oszkár 1965. 332. o.
- ²⁰⁷ ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- ²⁰⁸ A megyefőnök körlevele 1855. június 4-én kelt, Orosz Ferenc szolgabíró pedig 1855. júl. 9-én küldte el ezzel kapcsolatos jelentését.

- 209 ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- 210 V.ö.: Molnár András 1999/B.
- 211 ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- 212 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.
- 213 Uo.
- 214 ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- 215 ZML IV. 151.a 1855. XX. 1200. sz.
- 216 ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- 217 Uo.
- 218 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.
- 219 ZML V. 1604. Régi lt. 764. Tan.ül.jkv. 1855. 576. sz. (pontos dátum nélkül)
- 220 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.; v.ö. még: ZML IV. 166.b 1855. 3348. sz.
- 221 ZML IV. 166.b 1855. 3348. sz.; ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.
- 222 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.
- 223 Uo.
- 224 Értsd: közigazgatási hatósága
- 225 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.
- 226 Uo.
- 227 V.ö.: ZML IV. 151.b 1851. XX.A 5573. sz. és ZML V. 1604. Régi lt. 534.
- 228 ZML IV. 151.b 1856. XX.B 699. sz.
- 229 ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 230 V.ö.: MOL P 626 10. csomó; Molnár András 1996. 1232. o.; Molnár András 1998. 114. o.; ZML V. 1601. Régi lt. 756. Közgy.jkv. 1848. jún. 1. 22. sz.
- 231 ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 232 Uo.
- 233 Uo.
- 234 Uo.; a/ elsősorban ajánlott jelölt b/ másodsorban ajánlott jelölt c/ harmadsorban ajánlott jelölt
- 235 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.; ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 236 ZML V. 1604. Régi lt. 541.; ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 237 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 238 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.; ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 541.
- 239 Eredetileg egy nappal korábbra, 1857. márc. 20-án, délelőtt 9 órára tervezték a ceremóniát. A fent idézett szolgabírói felhívást ennek értelmében fogalmazták. A beiktatás vélhetően Bogay Lajos betegsége miatt tevődött át másnap 10 órára.
- 240 Értsd: a beiktatást végző Csirke Károly szolgabíró
- 241 A beiktatás egészére és a polgármesteri eskütelre vonatkozóan lásd: ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 242 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.; Halász Imre 1984. 418-424. o.
- 243 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 244 ZML V. 1604. Régi lt. 423.; ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 245 Szigethy Károly jegyzősége idején még a mostani községtanács elődje, a községi választmány működött.
- 246 ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 247 V.ö. a polgármester és a községtanács beiktatásáról szóló jegyzőkönyvvel 1857. márc. 21-én:
ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 248 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 249 ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- 250 V.ö.: ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.; ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- 251 ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 423.

- ²⁵² Az egyes tisztviselői és szolgai állásokra ajánlatot tevő, 1857. okt. 18-i községtanácsi ülés jegyzőkönyvét, ahonnan az általunk közölt idézetek is származnak, lásd: ZML V. 1604. Régi lt. 423. A minősítési táblázat egyik változata megtalálható ugyanott, a másik változata: ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ²⁵³ ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ²⁵⁴ Uo. és ZML V. 1604. Régi lt. 423. A minősítési táblázatban az itt szereplőkön kívül még két rovat található. Az egyikbe a megye javaslatát kellett volna beleférni, ezt azonban nem töltötték ki. A másik az illető személy pályázati anyagához tartozó iratok darabszámát adja meg, ezt feleslegesnek véltük leközölni. Az eddigi közszolgálat időtartamára vonatkozó adatok egyes esetekben pontatlanok, ugyanez mondható el az életkorról is. Mindezek tisztázásához még további kutatások szükségesek.
- ²⁵⁵ Ezen 1006 magyar holdnyi területet kell érteni, ami 434 hektárnak felel meg. V.ö.: Simonffy Emil 1985. 29. o.
- ²⁵⁶ ZML IV. 151.a 1857. XX.B 24. sz.
- ²⁵⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 423.; ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ²⁵⁸ ZML IV. 151.b 1858. XX.B 581. sz.
- ²⁵⁹ Az 1855 közepén fennálló tisztikar átlagéletkora 47 év, az 1857-es, átszervezés előtti tisztikaré 41 év. Az átszervezés utáni tisztikar átlagéletkorát Duzár István adatai hiányában nem lehet pontosan megállapítani. Ha nélküle végezzük el a számításokat, akkor 33,5 év, ha őt kb. 40 évesnek vesszük - aminél nem valószínű, hogy több volt -, akkor 35 év a végeredmény. A számításokat az 1857-es minősítési táblázatok, illetve egy 1855-ös kimutatás (ZML IV. 151.b 1855. XX.B 4693. sz.) alapján végeztük.
- ²⁶⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 423.
- ²⁶¹ ZML IV. 151.b 1857. XX.B 112. sz.
- ²⁶² ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. jan. 27. 3. sz.
- ²⁶³ ZML V. 1604. Régi lt. 423.
- ²⁶⁴ ZML IV. 151.b 1858. XX.B 581. sz.; ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. márc. 20. 3. sz., 1858. ápr. 19. 9. sz.
- ²⁶⁵ ZML IV. 151.b 1858. XX.B 581. sz.
- ²⁶⁶ V.ö.: ZML V. 1604. Régi lt. 423.
- ²⁶⁷ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1860. jún. 8. 1. sz.; uo.: Régi lt. 551.; ZML IV. 151.b 1857. VII.B. 1218. sz.
- ²⁶⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1860. jan. 2. 3. sz., 1860. jún. 8. 4. sz.
- ²⁶⁹ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1860. júl. 7. 1. sz.
- ²⁷⁰ V.ö.: Simonffy Emil 1971. 264-265. o.
- ²⁷¹ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. ápr. 19. 8. sz., 1859. jan. 20. 2. sz.
- ²⁷² ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. jan. 2. 11. sz., 1858. szept. 27. 1. sz.; vö. még uo.: Községtan. ül. jkv. 1858. dec. 6. 1. sz.
- ²⁷³ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. jan. 27. 4. sz., 1858. máj. 4. 4. sz.
- ²⁷⁴ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1859. jan. 19. 1. sz., 1859. márc. 4. 5. sz.
- ²⁷⁵ ZML IV. 151.b 1858. XX.B 581. sz.
- ²⁷⁶ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. máj. 4. 1. sz.
- ²⁷⁷ Uo.: Községtan. ül. jkv. 1858. máj. 7. 1. sz.
- ²⁷⁸ Uo.: Községtan. ül. jkv. 1858. máj. 12. 3-4. sz.
- ²⁷⁹ A számításoknál figyelembe kell venni, hogy egy pengőforint 60 krajcárral volt egyenlő. A költségvetési előirányzatban felmerülő hiány (1915 pengőforint 49 krajcár) és az év elején keletkező hiány (1931 pengőforint 30 krajcár) összegét összeadva az itt jelzett eredményt kapjuk.
- ²⁸⁰ Vö. az előbbi jegyzettel!
- ²⁸¹ Az 1857-1858-as költségvetési adatokra vonatkozóan lásd: ZML V. 1604. Régi lt. 551.
- ²⁸² 1857 után áttértek az 1:100 alapú váltásra.

- ²⁸³ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1858. dec. 6. 1. sz. (1859-es költségvetési adatok)
- ²⁸⁴ Kérészy Zoltán 282-283. o.; Szabad György 648. o.; Sashegyi Oszkár 1965. 66-67. o.; Sashegyi Oszkár 1981. 114. o.
- ²⁸⁵ Kérészy Zoltán 278. o.; Sashegyi Oszkár 1965. 68., 70., 73. o.; Sashegyi Oszkár 1981. 96-97., 114. o.; Szabad György 658., 680. o.
- ²⁸⁶ Sashegyi Oszkár 1965. 70. o.; Kérészy Zoltán 288-289. o.
- ²⁸⁷ Értsd: látszólagosan, névlegesen
- ²⁸⁸ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Községtan. ül. jkv. 1859. szept. 25. 1. sz.
- ²⁸⁹ Uo.: Községtan. ül. jkv. 1860. aug. 1-2. 1. sz.
- ²⁹⁰ ZML V. 1604. Régi lt. 768. Közgy. jkv. 1860. dec. 2.

NÉVMUTATÓ

A

Ágoston János, 129, 136
Ambrózy Lajos, 94, 95, 109, 113
Anisits Dániel, 120
Árway István, 12, 16, 33, 34, 39, 48, 50, 64, 87,
98, 103, 120, 124, 127, 165, 172

B

Baján József, 19
Baksa Ádám, 19
Balczer Vilmos, 108
Baranyai Vendel, 67
Batthyány Imre, 159
Bence László, 19, 20, 67
Benedek Lajos, 155
Berger Benedek, 19
Bergmann Péter, 90
Bertalan József, 23, 103, 119, 120, 124, 125,
156
Bogár József, 149,
Bogyay Lajos, 8, 9, 11, 13, 14, 21, 22, 26, 33, 39,
46, 47, 50, 51, 54, 56, 59, 61, 62, 63, 69,
70, 78, 81, 82, 84, 97, 98, 103, 104, 113,
115, 116, 118, 122, 123, 125, 130, 142,
148, 175
Bozzay Alajos, 129, 136
Braunstein József, 98, 120, 159
Brunner Ignác, 89
Burka János, 88

CS

Csapó Sándor, 77, 78
Csertán Sándor, 7, 167, 169
Csirke Károly, 118, 125, 126, 127, 131, 142, 175

D

Donászy Ferenc, 22, 23
Donászy Ferenc, ifjabb, 84, 85, 86, 87, 99, 116,
125, 127, 128, 132, 134, 143, 144, 156,
165
Dömötör József, 88, 133, 138, 143, 149
Dőry Gábor, 13, 14, 16, 21
Duzár István, 116, 117, 118, 123, 125, 126, 127,
128, 143, 144, 146, 147, 148, 153,
156, 159, 165, 176

E

Emrik János, 75, 82, 83, 128, 133, 140, 146, 148,
165
Erős János, 90

F

Fábián Pál, 39, 46, 47, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 61,
68, 69, 70, 77
Farkas Gábor, 18, 34, 50, 67, 90, 165, 172
Farkas Imre, 42, 46, 47
Ferenc József, 7, 24, 58, 126, 155
Fischer Simon, 23, 24, 50
Flizár József, 122

G

Gerencsér László, 144
Geringer Károly, 93
Goldfinger Balázs, 19
Göncz József, 144
Gráner Mihály, 122, 159
Greczi János, 65, 88

H

Hajgató Lajos, 23, 50
Handler István, 12, 22, 23, 50, 55, 62, 87, 103,
122, 124, 125, 156, 165
Háry Ágoston, 23
Háry József, 87, 88, 103, 104, 117, 120, 124,
125, 156
Hauer István, 37, 45, 52, 58, 61
Hegyi Énok, 35
Herczeg József, 18, 49, 50, 76, 82, 83, 165
Heschl Antal, 66
Hóbor György, 128, 129, 134
Horváth Ferenc, 46
Horváth Imre, 12, 16, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 51,
52, 55, 56, 57, 63, 68, 77, 78, 79, 80, 81,
86, 93, 117, 128, 162, 165
Horváth István, 133, 142, 143
Horváth János, 159
Horváth Károly festőmester, 12, 16, 49, 87, 88,
120
Horváth Károly uradalmi tisztartó, 103,
120, 124, 125, 156

Horváth Mihály, 65
Hógyey János, 22, 23, 102, 103, 120, 124, 125,
127

I

Isóó Ferenc, 23, 50, 55, 56, 61, 62, 87, 99, 103,
120, 124, 152, 156, 159, 160
Iván József, 172

J

Jákum Ferenc, 98, 120, 150, 156
Jobszt György, 89
Juhász Pál, 23, 50

K

Kaiser Albert, 23, 24, 50
Kaiser József, 152, 159
Kaiser Zsigmond, 88, 119, 124, 127, 156
Király János, 132, 136, 143, 144, 165
Koppány Ferenc, 22, 23, 24, 50, 103, 120, 123,
124, 125, 127, 156, 172
Koren Bálint, 16, 17, 18, 49, 165, 172
Korosa József, 67
Kovács Ferenc, 67
Kovács János, 19
Kováts István, 66
Kováts József, 23, 33, 34, 43, 48, 50, 55, 61,
62, 63, 82, 83, 87, 98, 120, 125, 127, 128,
129, 134, 165, 170
König Mór, 109, 122, 148, 165
Körmendy János, 120
Krizmanits Ferenc, 152
Kummer Ferenc, 77

L

Lakatos János, 122
Lendvai István, 88, 133, 138, 143, 149

M

Mayer Jakab, 23, 24, 50, 103, 119, 124, 156
Móczér István, 12, 16, 33, 43, 48, 50, 55, 60, 61,
73, 74, 82, 83, 84, 85, 86, 99, 165, 170
Molnár György, 23, 50, 103, 120, 124, 125, 150,
156, 159
Münzberg Ferenc, 147, 148, 153

N

Nagy József, 41, 42, 47

O

Orosz Ferenc, 77, 78, 79, 80, 97, 98, 174
Osvald Károly, 36, 37, 42, 44, 46, 48, 49, 172

P

Pajor József, 88, 89, 133, 140, 143, 149
Pákozdi György, 67
Pápa István, 142, 143
Part Ferenc, 98, 159
Páslek Imre, 12, 22, 24, 50, 165
Pathy János, 9, 12, 13, 16, 34, 43, 47, 50, 55, 56,
60, 61, 62, 64, 75, 79, 87, 88, 98, 103, 119,
120, 124, 127, 156, 159, 165
Páslek János, 120
Pfündesack Károly, 120
Pirity György, 23, 50
Piriti János, 120
Posta Antal, 140, 143
Preisz György, 149
Presching János, 120
Priviczer István, 69
Prukker József, 90, 133, 140, 148

R

Ráizinger József, 12, 22, 23, 50, 55, 61, 62, 63,
64, 67, 68, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87,
98, 99, 102, 106, 107, 117, 120, 125, 127,
142, 156, 161, 165, 172
Rigó Ferenc, 23, 50
Ring János, 77, 78
Rosenberger Izsák, 77
Ruzsics Károly, 120, 152

S

Sanits Mihály, 120, 152
Schmidt Rudolf, 133, 140
Seregélyes István, 152
Sipos Boldizsár, 86, 87, 98, 99, 125, 127, 131,
132, 138, 143, 144, 165
Smalkovits Mihály, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47,
48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 60, 78, 79, 81,
82, 84, 85, 103, 104, 108, 124, 125, 128,
131, 151, 156, 159, 160, 171, 172
Smodits Ignác, 98, 122

Soós Ferenc, 66, 88
Sreiner József, 19, 67
Stenadl Antal, 23, 24, 55
Strobol János, 19, 150

SZ

Szabó Sámuel, 103, 104, 120, 124, 156, 159
Szakonyi József, 150
Szakonyi Ferenc, 66, 88, 150
Széchenyi István, 159
Szemere Bertalan, 9
Szigethy Károly, 85, 86, 128, 129, 132, 134, 136,
143, 144, 156, 165, 175

T

Takács Ferenc, 90
Takács Pál, 12, 22, 23, 50, 152, 159, 165
Takáts János, 156
Tálabér István, 67
Tekésy Károly, 83, 85, 86, 165
Tivalt Ferenc, 12, 16, 38, 39, 49, 80, 82, 83, 86,
98, 99, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 138,
150, 162, 165
Tőfeji József, 150
Torma Ferenc, 66
Tóth György I., 35, 49, 50, 165
Tóth György II., 144
Tretter János, 120,
Tütrössy György, 16, 18, 165

V

Váhle Izrael, 122
Varga György, 80, 122, 128, 129, 138, 150, 159
Varga József, 65
Vécsei Mihály, 90
Völcese Mihály, 133, 140, 143
Vörös József, 65, 66, 88, 133, 140, 143
Vörös Károly, 152

W

Weisz Jónás, 20, 122